

Jaarverslag en productrekening 2011

Natuur en Milieufederatie Drenthe
Hertenkamp 6
9401 HL ASSEN
www.nmfdrenthe.nl
telefoon: 0592-311150

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
I - Inleiding en beleidskaders.....	3
II - Overzicht resultaten 2011	4
Algemeen.....	4
Thema Groene Ruimte	4
Thema Duurzame Ontwikkeling.....	6
Thema Kerntaken en Milieucommunicatie	8
Productrekening 2011 in cijfers	10
III – Verslag per programma.....	16
1.1. Programma ruimtegebruik	16
1.2. Programma kwaliteit natuur en landschap.....	27
2.1. Programma Klimaat en energie	38
2.2. Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen	49
3.1. Programma provinciale netwerken en ondersteuning	56
3.2. Programma Natuur en Milieucommunicatie.....	62
BIJLAGE	66

I - Inleiding en beleidskaders

Inleiding

Voor u ligt het jaarverslag en productrekening 2011 van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. We beschrijven hierin onze werkzaamheden en resultaten over het afgelopen jaar. Deze zijn gericht op onze hoofddoelstellingen; bescherming, behoud en ontwikkeling van natuur en landschap, verbetering van de milieukwaliteit en bevordering van duurzame ontwikkeling in de provincie Drenthe.

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is in 1971 opgericht als het provinciale samenwerkingsverband van natuur- en milieuorganisaties in Drenthe. Op dit moment zijn bij ons 39 natuur- en milieuorganisaties aangesloten.

Ons bestuur is verantwoordelijk voor het beleid van de organisatie. Hieraan wordt door middel van jaarlijkse werkplannen uitvoering gegeven. Het werkplan van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is, rekening houdend met de provinciale subsidiesystematiek, vertaald in een *productbegroting*. De productbegroting voor 2011 is eind 2010 vastgesteld en vormt de basis voor de verantwoording in dit jaarverslag, die de vorm heeft van een *productrekening*.

Het werkplan kent een hoofdindeling in twee inhoudelijke hoofdthema's: Groene ruimte en Duurzame ontwikkeling. Groene ruimte richt zich op onze fysieke omgeving. Bij Duurzame ontwikkeling staat de mens en zijn gedrag centraal. Deze indeling sluit aan bij het toenemende belang van integratie van natuur en milieu met andere werkvelden. Het biedt ook goede aanknopingspunten voor verbreding van de samenwerking met andere organisaties en sluit aan bij de ontwikkelingen in de regio en het gebiedsgericht werken. Onze taken met betrekking tot provinciale samenwerking en communicatie over natuur, milieu en landschap hebben we samengebracht in het onderdeel Kerntaken en milieucommunicatie.

Als relatief kleine organisatie moeten we scherpe keuzes maken. Binnen deze hoofdindeling kiezen we daarom voor werkvelden waarbinnen we de rol van voortrekker en aanjager nadrukkelijk willen vervullen. Voor elk van deze werkvelden zijn programma's voor de middellange termijn uitgewerkt, met meerjarige doelstellingen die elk jaar in projecten en activiteiten worden uitgewerkt. Het boeken van concrete, zichtbare resultaten is de drijfveer bij het formuleren van deze projecten.

De programma's zijn in de productbegroting 2011 uitgewerkt in 38 verschillende activiteiten en projecten. De resultaten van dit geheel worden in deze productrekening beschreven. De financiële verantwoording van de verschillende programma's is ook terug te vinden in onze jaarrekening 2011. Voor verschillende projecten worden daarnaast nog afzonderlijke verslagen opgesteld die dienen ter verantwoording naar verschillende subsidiegevers.

Dit jaarverslag en onze jaarrekening zijn opgesteld op basis van CBF richtlijnen voor de jaarverslaggeving. Sinds eind 2004 draagt de Natuur en Milieufederatie Drenthe het CBF-keur. Daarmee voldoet zij aan de eisen die het CBF stelt aan professionaliteit, betrouwbaarheid en transparantie.

Het jaarverslag / de productrekening 2011 is opgebouwd uit de volgende onderdelen:

- Deel I bevat deze inleiding.
- Deel II geeft een totaaloverzicht en de samenvatting van onze resultaten over 2010.
- Deel III bevat het verslag van de afzonderlijke programma's en alle daarin uitgevoerde activiteiten.
- De bijlagen bevatten informatie over onze organisatie en het bestuur en een evaluatie van de prestatiesubsidie 2011.

II - Overzicht resultaten 2011

Algemeen

2011 was een tamelijk roerig jaar met een aantal belangrijke mijlpalen en dieptepunten. De omvang en impact van de economische crisis is dit jaar voor iedereen zichtbaar en voelbaar geworden. Dit heeft uiteraard ook gevolgen voor het streven naar een groenere leefomgeving en duurzaamheid.

We zullen de komende tijd met minder middelen moeten werken aan een nieuwe balans en andere oplossingsrichtingen. Dit vraagt investeringen in nieuwe vormen van samenwerking met partijen die op hun eigen manier en met eigen middelen een bijdrage leveren aan het verduurzamen van de Drentse samenleving. In 2011 hebben we, naast ons werk aan de producten en projecten, verschillende stappen gezet richting dit nieuwe perspectief.

De vaststelling van onze nieuwe beleidsvisie halverwege het jaar vormde de afsluiting van een inspirerend proces waarin we veelvuldig met onze achterban en partners hebben gesproken over de koers en strategie voor de komende jaren. De hoofdconclusie uit een externe audit was dat onze rol als constructieve belangenbehartiger zeer wordt gewaardeerd. Ons inhoudelijke werk hebben we nieuwe richting gegeven met in twee programma's 'Groen Drenthe' en 'Economie'. Onze samenwerkings- en ondersteuningsrol is vertaald in het derde programma 'Samen werkt'. Sociale media en digitale platforms vervullen een steeds grotere rol bij onze communicatie met de buitenwereld. Mensen leveren nog steeds heel graag een bijdrage aan duurzaamheid maar kiezen daarvoor andere ingangen en nieuwe manieren. Mensen lopen warm voor concrete resultaten en werken graag samen aan een inspirerend toekomstperspectief. De goede respons op en deelname aan de activiteiten die we in 2011 hebben georganiseerd, geven aan dat we wat dat betreft op de goede weg zitten.

Meer focus, nog beter mikken op concrete, zichtbare resultaten, nieuwe netwerken bouwen en onderhouden en de blik continu naar buiten gericht zullen de komende jaren van nog groter belang zijn om onze breed gewaardeerde rol te kunnen blijven spelen.

We hebben het jaar 2011 financieel en organisatorisch goed afgesloten. De begrote en gerealiseerde activiteiten en producten waren goed in balans en we sluiten het jaar af met een licht positief resultaat.

De belangrijkste resultaten van ons werk zijn hieronder per programma samengevat.

Thema Groene Ruimte

Programma Ruimtegebruik

De projecten die we in 2011 in het programma ruimtegebruik hebben uitgevoerd, zijn een afspiegeling van de twee belangrijkste rollen die we in dit werkveld vervullen.

Allereerst onze rol als organisatie die samen met andere belanghebbende partijen nieuwe, inspirerende en uitvoerbare oplossingen ontwerpt voor vraagstukken over zorgvuldig ruimtegebruik in het landelijke gebied. Het meest sprekende voorbeeld uit 2011 is het project 'schaalvergroting landbouw', waarin we samen met LTO, na een succesvolle start vorig jaar hebben toegewerkt naar een voldragen Drentse aanpak van de schaalvergroting in de melkveehouderij mét ruimtelijke kwaliteit. De resultaten van dit project zijn met veel enthousiasme ontvangen door zowel de provincie als gemeenten en geven meerdere aanknopingspunten voor een vervolg in 2012. Met het project 'inpassing bedrijventerreinen' is samen met gemeenten, gebruikers (ondernemers) en omwonenden gewerkt aan uitvoerbare plannen gericht op het versterken van de ruimtelijke kwaliteit. Voor drie bedrijventerreinen zijn breed gedragen, concrete uitvoeringsplannen opgeleverd die in 2012 zullen leiden tot groenere bedrijventerreinen die beter ingepast zijn in het omliggende landschap.

Een andere, even belangrijke rol is het leveren van groene inbreng bij ruimtelijke plannen van zowel de provincie, als gemeenten. Begin 2011 hebben we dat succesvol ingevuld door onze voortrekkersrol bij de totstandkoming van het 'Groenmanifest'. In het manifest is een pakket van voorstellen voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het ammoniakbeleid opgenomen. Gedeputeerde Staten (GS) hebben in het nieuwe Collegeprogramma de realisering van de EHS zoals voorgesteld in het Groenmanifest als beleidsdoel overgenomen. Als vervolg hierop is het Groenmanifest in de tweede helft van 2011 als uitgangspunt genomen voor herijking van de EHS. Uiteindelijk zal dit ook in de Provinciale Omgevingsverordening worden vastgelegd.

Ook bij gemeentelijke ruimtelijke plannen hebben we (pro-actief) inbreng geleverd. We deden dat rechtstreeks door onder andere reacties op (ontwerp-)structuurvisies van de Wolden, Coevorden en Assen (Florijnas) en op (ontwerp)bestemmingsplannen. Verscheidene keren leidde dat tot aanpassing of aanvulling van deze plannen in een vroeg stadium. Ook stimuleerden en ondersteunden we de leden van ons RO-netwerk bij hun inbreng in belangrijke ruimtelijke plannen. Met name in Noordenveld (Toekomstvisie 2025), Tynaarlo (Bestemmingsplan Buitengebied) en in De Wolden (Structuurvisie) zijn leden van het RO-netwerk al in een vroeg stadium zeer actief betrokken.

Met het project 'participatief windontwerp Veenkoloniën' hebben we ons ingezet voor de realisering van windenergie in Drenthe op basis van een aanpak waarin landschap en inwoners centraal staan. Ondanks verschillende gerichte acties lukt het maar mondjesmaat om dit voldoende gerealiseerd te krijgen, mede omdat de ontwikkelingen met betrekking tot windenergie in de Veenkoloniën elkaar zeer snel opvolgden en grote beroering teweeg brachten. Projectontwikkelaars vonden bij het Rijk een ingang om zeer grootschalige plannen te ontwikkelen in de gemeenten Borger Odoorn en Aa en Hunze. Deze aanpak gaat voorbij aan de maat van het gebied en werkt averechts op het draagvlak. Met de provincie hebben we regelmatig overleg gevoerd over een alternatieve aanpak. Zij is inmiddels gestart met een eerder door ons bepleite gebiedsvisie, maar het zal moeilijk zijn nog voldoende aansluiting met inwoners van het gebied te vinden.

Eind 2011 hebben we de gemeente Emmen voorgesteld hoe we gezamenlijk inhoud kunnen geven aan een participatief windontwerp. De gemeente staat hier positief tegenover en werkt nu een aanpak uit waarmee we samen in 2012 aan de slag te kunnen.

Programma Kwaliteit natuur en landschap

De door het kabinet ingezette bezuinigingen op natuur- en landschapsbeleid, het onderhandelingsakkoord en de voorstellen voor de nieuwe Natuurwet vormden het onmiskenbare dieptepunt van het afgelopen jaar. De bezuinigingen zijn buitenproportioneel en komen samen met de inhoudelijke koerswijzigingen neer op volstrekte uitholling van het landelijke natuur- en landschapsbeleid.

Het keren en zoveel mogelijk ombuigen van de negatieve landelijke tendensen was de belangrijkste opgave binnen dit programma. Met diverse partners hebben we ons sterk gemaakt voor het mobiliseren en zichtbaar maken van het brede draagvlak voor het natuur- en landschapsbeleid. Met onze campagne 'Warmlopen voor natuur in Drenthe' heeft die steun een stevig en indrukwekkend gezicht gekregen; in het voorjaar met diverse activiteiten in het kader van de statenverkiezingen en in het najaar in de vorm van twee keer een bomvolle statenzaal bij de behandeling van het onderhandelingsakkoord.

Met de serie publieks- en lobbyactiviteiten die we samen met de natuur en landschapsorganisaties organiseerden hebben we niet alleen het natuurbelang voor het voetlicht gebracht, maar ook en met name aandacht geschonken aan de bredere economische en maatschappelijke belangen die hieraan zijn verbonden (recreatie, water, wonen, gezondheid). Met onze inzet voor en presentatie van het Groenmanifest hebben we dit betoog kracht bij gezet. Met deze serie activiteiten hebben we bereikt dat de politiek-bestuurlijke steun voor dit beleid - ondanks de landelijke tendensen - in Drenthe nog steeds groot zijn. Drenthe heeft zich sterk verzet tegen het landelijke afbraakbeleid. Hoe het landelijke beleid in onze provincie uiteindelijk gaat uitpakken zal de komende tijd nog moeten uitwijzen.

Uffelte-Ruinen is één van de gebieden in Drenthe waar de ontwikkeling van natuur en landschap samen op kan lopen met ontwikkelingen vanuit andere sectoren. Wij zijn hier intensief betrokken bij de opstelling van een gebiedsvisie waarbij de waterbergingsopgave een belangrijke aanleiding is. We hebben voor dit gebied een natuurvisie opgesteld die ook goede aanknopingspunten biedt voor verdere invulling en uitwerking van deze wateropgave. Deze natuurvisie is goed ontvangen. Samen met de betrokken overheden, de landbouw en recreatieorganisaties zijn we vervolgens aan de slag gegaan met de verdere uitwerking van de plannen voor dit gebied. Deze zullen in 2012 worden gepresenteerd.

De Nacht van de Nacht was in 2011 wederom een groot succes. De 'Nacht' staat duidelijk symbool voor onze inzet voor behoud van de provinciale kernkwaliteit 'Rust' (duisternis en stilte). De aan de 'Nacht' voorafgaande landelijke oproep tot het digitaal melden van 'onnodig licht' in de eigen omgeving leidde ook in Drenthe tot een grote respons (129 meldingen). Het laat nog eens zien dat behoud van duisternis als thema sterk leeft. We grijpen deze lichthindermeldingen aan om het duisternisbeleid en de aanpak van hinderlijke lichtbronnen verdere invulling te geven. Met deze aanpak zijn vijf knelpunten inmiddels opgelost en zijn nog eens 25 meldingen doorgestuurd naar gemeenten, bedrijven en particulieren met het verzoek het probleem op te lossen. De respons op het thema stilte is nog minder groot. Met stiltemetingen hebben we de beleving van stiltegebieden op de kaart gezet. Het thema verdient meer betrokkenheid van mensen. Door het mede organiseren van de 'Dag van de stilte' hebben we hier in Drenthe verder aan gewerkt.

Met de campagne landschapsverhalen hebben we Drentse inwoners meegenomen in verhalen over hun eigen landschap. De filosofie daarbij is dat mensen het landschap meer waarderen en respecteren als ze kennis maken met de achtergronden en ontstaansgeschiedenis. Samen met inwoners en Het Drentse Landschap zijn drie routes in beeld en geluid vertaald. Deze verhalen zijn voor bewoners en bezoekers daarmee breed toegankelijk gemaakt. De routes zijn gepresenteerd op een speciale landschapsproeverij die we mede in het kader van 'cultuurgemeente Aa en Hunze' organiseerden.

De toer van de tentoonstelling Beeldschoon water hebben we dit jaar afgerond. De tentoonstelling die verbonden is aan het samenwerkingsproject Beeldschoon water heeft de afgelopen jaren 100.000 bezoekers getrokken. Met Beeldschoon water hebben we het belang van (werken aan) waterkwaliteit breed onder de aandacht weten te brengen. Met de provincie, waterschappen en Het Drentse landschap hebben we dit jaar vervolgcactiviteiten voorbereid waarmee we de komende jaren inspelen op de a.s. evaluatie van de kaderrichtlijn water.

De onthulling van de Naturabalans bij het bezoekerscentrum van het Drents-Friese Wold vond onder grote belangstelling plaats op tweede Pinksterdag 2011. De Naturabalans is het eerste object in Nederland en mogelijk in Europa dat op een beeldende en speelse manier aandacht vraagt voor de ecologische balans in Natura 2000-gebieden. De Naturabalans werd de hele zomer intensief door kinderen en zelfs volwassenen gebruikt als evenwichtsbalk en aandachtig bekeken. De bijbehorende tekstborden blijken door veel mensen te worden gelezen. Eind 2011 toonde Natuurmonumenten belangstelling voor het concept. Natuurmonumenten onderzoekt mogelijkheden voor plaatsing van een Naturabalans, onder andere bij het bezoekerscentrum van het Nationaal Park Dwingelderveld.

Thema Duurzame Ontwikkeling

Programma Klimaat en energie

Binnen het programma Klimaat en energie is het aanjagen van energiebesparing ons belangrijkste speerpunt. Verder richten we ons op het versterken van draagvlak voor klimaat- en energiebeleid en het verbinden en activeren van inwoners en groepen.

Met het landelijke project 'CO2 toppers' hebben we de kansen en mogelijkheden voor CO2-reductie nadrukkelijk voor het voetlicht gebracht. In november presenteerden we samen met het bedrijfsleven verschillende aansprekende voorbeelden van een CO2 aanpak in Nederland. In Drenthe hebben we ons samen met Attero gericht op de vergisting van gras. Een gezamenlijke verkenning bracht de mogelijkheden in beeld. Het leidde tot een 'grasakkoord' met Attero. Attero gaat op basis daarvan nu concrete praktijkproeven uitvoeren en de marktkansen verder verkennen. Op termijn leidt dit tot een aanzienlijke reductie van de uitstoot van CO2.

Aansluitend hierop hebben we een top 7 van grootste Drentse CO2-bronnen uitgebracht. Bij al deze bedrijven liggen mogelijkheden voor een extra inzet, die nodig is om de klimaatdoelen te halen. De presentatie van de lijst vormde voor de provincie een aansporing om deze bedrijven in het kader van de 'Green deal' over energie extra aandacht te schenken.

Bij één bedrijfstak hebben we zelf het initiatief genomen om de mogelijkheden voor CO2-reductie onder de loep te nemen. Dit betreft grasdrogerijen. Deze bedrijven verbruiken zeer veel energie op sterk verouderde installaties. We zijn samen met de Rijksuniversiteit Groningen een onderzoek gestart naar andere droogmethoden. De resultaten en mogelijkheden presenteren we in 2012.

De door ons in 2010 ontwikkelde wijkaanpak voor energiebesparing hebben we samen met de gemeenten Assen, Midden-Drenthe, Meppel en Tynaarlo in de praktijk gebracht. Het succes van deze methode is dat ze leidt tot een blijvende en intensieve betrokkenheid van bewoners bij energiebesparing. Naast de techniek is de houding en het gedrag van bewoners immers doorslaggevend voor het bereiken van de klimaatdoelen.

Met het 'bespaarschaap' beogen we de mensen op laagdrempelige wijze te koppelen aan energiebesparingsactiviteiten. Het bleek moeilijk te zijn om grotere sponsors te vinden voor een gezamenlijke energiebesparingscampagne. Begin 2011 is om deze reden in samenspraak met de provincie besloten om de campagne in twee fasen op te splitsen. In de eerste fase zijn we aan de slag gegaan om zoveel mogelijk mensen die 'groen willen doen' via een laagdrempelige, online campagne aan het bespaarschaap te verbinden. Het bespaarschaap kent inmiddels ruim 630 deelnemers, hetgeen aangeeft dat de ontwikkelde aanpak en methodes beslist kansrijk zijn. In 2012 zullen we werken aan verdere vergroting van bereik en aantal deelnemers.

De ambitie om via de Drentse energiebrink een provinciebrede samenwerking op het gebied van energiebesparingsacties en -campagnes te faciliteren hebben we dit jaar moeten verlaten. Het werkveld op het gebied van energiebesparing blijkt weerbarstig. Er is sprake van een versnipperende inzet van veel partners en er wordt (te) weinig gebruik gemaakt van elkaars mogelijkheden en ervaringen. De door ons in gang gezette, provinciebrede samenwerking werd weliswaar door de partners gewaardeerd, maar evengoed bij het uitvoeren van de eigen plannen en marktambities genegeerd. Het aan deze samenwerking gekoppelde bedrijvennetwerk zullen we opnemen in onze database voor duurzame initiatieven. Ons bespaarpanel zal worden gekoppeld aan het bespaarschaap.

De toenemende mogelijkheden voor duurzame lokale energieopwekking geeft in Drenthe impulsen aan een nieuwe beweging van onderop. Er is inmiddels op veel plaatsen in Drenthe interesse voor deze aanpak. We hebben deze initiatieven omarmd en de samenwerking met deze groepen opgezocht. De bijeenkomsten en Drentse samenwerking die we met deze groepen organiseren bruisen van de positieve energie. In samenwerking met de Drentse Energieorganisatie zullen we deze groepen in 2012 via een servicepunt extra ondersteuning gaan leveren.

Het debat en de discussie over windenergie in de Veenkoloniën laten eens te meer zien dat een gezamenlijke en breed gedragen visie en perspectief op de aanpak van het klimaat- en energievraagstuk ontbreekt. De discussie over de CO2-opslag vormde voor de natuur en milieufederaties van Groningen en Drenthe de aanleiding om hiervoor initiatieven te ontplooiën. We hebben daarvoor met een groot aantal deskundigen uit het werkveld de noordelijke energiecijfers op en rij gezet en de verschillende beleidsopties verkend. Parallel hieraan hebben we met de noordelijke klimaatenquête het draagvlak voor klimaatbeleid gepolst en in een groot klimaatdebat met inwoners en beleidsmakers gezamenlijk besproken. Deze aanpak heeft een noordelijk klimaatmodel, een serie beleidsaanbevelingen en een schat aan ervaringen opgeleverd. Deze zullen we in 2012 presenteren.

Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen

Binnen het thema duurzame ontwikkeling is de meest opvallende ontwikkeling dat de belangstelling voor duurzaamheid in deze tijden van economische neergang nog steeds sterk toeneemt.

Groenere productie en de daarmee gepaard gaande besparing en innovatie zijn bezig met een stevige opmars. Wij hebben deze ontwikkeling in Drenthe met een diverse activiteiten gestimuleerd.

Met het uitbrengen van het speciale magazine DOEN brengen we de kansen van duurzaam ondernemen voor het voetlicht bij de Drentse ondernemers. We hebben in 2011 twee nummers uitgebracht met een oplage van 7.500 exemplaren. In deze nummers presenteren Drentse ondernemers hun aanpak en activiteiten en worden speciale thema's verder belicht. Zo is het provinciale stimuleringsbeleid voor warmte koude-opslagsystemen breed onder de aandacht gebracht.

Met een provinciale tour van elektrische scooters hebben we samen met leveranciers de introductie van het elektrisch vervoer in het zakelijke verkeer een stapje verder gebracht. De toer trok ruime belangstelling van bedrijven. De ook beoogde concrete aanschaf van de eerste scooters bleef nog uit. We denken dat de aanhouder hier uiteindelijk wint.

Met het in 2010 gestarte project Hennep to House streven we een 'klimaatsprong' na door een succesvolle marktintroductie van echt duurzaam, regionaal geteeld en geproduceerd Cradle to Cradle bouw materiaal in Noord Nederland. Uit de verkenningen in 2010 bleek dat een belangrijke voorwaarde hiervoor is dat de isolatiewaarde van het bestaande isolatiemateriaal (hennepisolatiematten) wordt verbeterd. Voor het benodigde innovatieonderzoek zijn gerenommeerde instellingen (o.a. TNO, Faser Institut Bremen en Applied Polymers) bijeengebracht en zijn (externe) middelen verworven. Met name door de stagnerende bouw in het Noorden zijn pogingen tot grootschalige toepassing van het materiaal in voorbeeldprojecten nog op niets uitgelopen.

We hebben geen invulling gegeven aan de voorgenomen ontwerpateliers voor bedrijven over de Cradle to Cradle (C2C) aanpak. De ontwikkeling van het landelijke C2C netwerk liet op zich wachten en de certificering van deze methodiek leidt tot drempels. In plaats daarvan hebben we ons meer gericht op het tot stand brengen van samenwerking in productketens. Dit is een voorwaarde om te komen tot volledige C2C-ontwerpen. Met de verfketen is in 2011 mede door ons initiatief een flinke stap gemaakt.

Thema Kerntaken en Milieucommunicatie

Programma provinciale samenwerking en ondersteuning

Dit programma richt zich op het onderhouden, ondersteunen en versterken van het netwerk van natuur- en milieuorganisaties en burgers in Drenthe.

Ruim 70 groepen maken deel uit van ons netwerk. In het najaar is voor alle vrijwilligers een bijeenkomst georganiseerd waarbij de stand van zaken van het (landelijke en provinciale) natuurbeleid en gezamenlijke activiteiten werden besproken. Daarnaast heeft een terugkoppeling plaatsgevonden van de gespreksronde met aangesloten organisaties (2010) over hun wensen t.a.v. ondersteuning en afstemming. Met diverse groepen wordt regelmatig overlegd en vindt onderlinge afstemming en ondersteuning plaats. Ondersteuning van groepen en individuen vond ook plaats door middel van het beantwoorden van vragen en ondersteuningsverzoeken die binnenkomen via het servicepunt. Door in landelijk verband een bijdrage te leveren aan de versterking van de website 'milieuhulp.nl' zijn we ook beter in staat geweest om mensen door te verwijzen naar bruikbare informatie en praktische voorbeelden op het internet.

Om nieuwe mensen bij ons werk te betrekken benutten we bij alle publieksgerichte activiteiten die in het kader van de inhoudelijke projecten worden georganiseerd, zoveel mogelijk kansen om mensen te werven. Degenen die zich al eerder aan ons hebben verbonden betrekken we door middel van het organiseren van meedoe-activiteiten. Het ontwikkelen van wervingsmiddelen en het (mede)organiseren van participatieactiviteiten waren in 2011 terugkerende activiteiten in het kader van het project Nieuwe Binding Drenthe. Om in de toekomst effectiever te kunnen werken aan het bijbehorende relatiebeheer, is geïnvesteerd in de selectie van een ondersteunend CRM-systeem

dat in 2012 samen met de andere Natuur en Milieufederaties in Nederland zal worden geïmplementeerd. Voor de organisatie van burgerparticipatie is ook de Groene Peiler ingezet. Er hebben vier peilingen plaatsgevonden met een gemiddelde respons van 40% en positieve reacties op de participatievragen. Het aantal panelleden bleef in 2011 stabiel (1010 leden).

Een bijzonder project in 2011 in het kader van dit programma was 'Duurzame initiatieven in de kaart gespeeld'. Door middel van een website met interactieve kaart, een specifieke nieuwsvoorziening en het organiseren van bijeenkomsten hebben we gewerkt aan het verbinden en 'zichtbaarder' maken van duurzame initiatieven van diverse organisaties in Drenthe. Daarmee versterken we de samenwerking in de provincie en ondersteunen we mensen en organisaties die zich inzetten voor een duurzame samenleving. Aan het einde van het jaar waren 35 initiatieven op de kaart gezet. De kaart met een daaraan gekoppelde LinkedIn groep bleek een interessante manier van communiceren, die na uitbreiding met andere groepen en netwerken in de toekomst kan worden versterkt.

Belangrijk onderdeel van onze werkzaamheden binnen dit programma betreft de afstemming en samenwerking met alle organisaties die actief zijn op het gebied van natuurbescherming. Naast activiteiten die meer verbonden zijn aan projecten, organiseren we het Drentse natuurbeschermingsoverleg, waaraan de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en het IVN deelnemen. In 2011 heeft dit overleg negen keer plaatsgevonden. Wij namen in 2011 ook het initiatief voor een nota, waarin de gezamenlijke ambities van de natuur- en milieuorganisaties in Drenthe in de komende vijf jaar zijn verwoord.

Programma natuur- en milieucommunicatie

De Natuur en Milieufederatie Drenthe vervult op een breed terrein voor burgers en media een rol als aanspreekpunt en woordvoerder voor de natuur- en milieuorganisaties in de provincie. De website www.nmfdrenthe.nl is het middel waarmee we communiceren naar onze groepen en de aan ons verbonden organisaties. Deze website wordt steeds vaker bezocht. In 2011 ging het om 18.000 unieke bezoekers (2010: 12.725).

In 2011 zijn er ruim 150 nieuwsberichten op de website geplaatst. Ook worden de nieuws- en persberichten via Twitter verder onder de aandacht gebracht. Eind 2011 heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe 93 followers op Twitter.

In 2011 hebben wij acht keer onze digitale nieuwsbrief, de *Ziezo!*, uitgebracht. Deze bevat beschouwingen, nieuws en meedoe-activiteiten, waarbij de focus ligt op onze eigen (samenwerkings-) projecten en activiteiten. Ook zijn er vier speciale uitgaven uitgebracht van de *Ziezo!*. Met de *Ziezo* bereiken we per jaar ruim 2.000 relaties en brengen we ze regelmatig op de hoogte van onze visie en activiteiten.

In 2011 hebben we de 'Groene agenda' gelanceerd, waarin tweewekelijks alle natuur- en milieuorganisaties in Drenthe hun groene activiteiten kunnen plaatsen en waarmee een groot publiek wordt bediend met interessante activiteiten op gebied van natuur en milieu in Drenthe. Eind 2011 had de Groene Agenda al ruim 300 abonnees.

Productrekening 2011 in cijfers

De onderstaande tabellen geven per programma een overzicht van gerealiseerde uren, kosten en opbrengsten in 2011.

Onze totale productiviteit was iets hoger dan begroot (8.000 uren output begroot, 8.154 gerealiseerd) en het totaal aan kosten iets lager dan begroot (€ 1.016.000 begroot en € 978.000 gerealiseerd). We sluiten het jaar af met een licht positief resultaat (€ 26.000).

Binnen de programma's hebben zich gedurende het jaar een aantal verschuivingen voorgedaan. Dit soort verschuivingen hangt veelal samen met externe ontwikkelingen binnen het werkveld.

Verder speelt de mate waarin we erin slagen de beoogde co-financiering van bepaalde projecten in de loop van het jaar te verwerven een rol. Deze dynamiek hoort bij ons werk en is inherent aan projectmatig werken. Het grootste van deze verschuivingen is gedurende het jaar te voorzien. Daar waar deze gerelateerd zijn aan provinciale prestatiesubsidie wordt deze met de provincie afgestemd door middel van de voortgangsrapportages gedurende het jaar.

Bij een aantal projecten zijn we voor de voortgang afhankelijk van externe partners. Dit jaar heeft dat bij de programma's Ruimtegebruik en Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen ertoe geleid dat we in de tweede helft van 2011 minder ureninzet konden leveren dan was begroot. Bij het opstellen van dit verslag en de jaarrekening zijn we ervan uitgegaan dat we daarom hiervoor minder prestatiesubsidie van de provincie ontvangen dan beschikbaar was gesteld.

Resultaten per programma

Ruimtegebruik

Bij het programma Ruimtegebruik zijn de voorziene producten en resultaten zijn voor het merendeel gerealiseerd. Bij het project Participatief windontwerp Veenkoloniën deed zich de grootste afwijking voor. De planontwikkeling voor windenergie liep afgelopen jaar anders dan was voorzien. Voor de realisering van onze participatieambities waren wij o.a. afhankelijk van de samenwerking met de gemeente Emmen. Omdat hierin in de tweede helft van 2011 geen voortgang kon worden geboekt, is hier minder ureninzet gerealiseerd dan begroot. De bij het project Natuurlijke recreatie voorziene inzet voor een ontwikkelingsperspectief bleek niet mogelijk, omdat de voortgang en realisatie van deze inzet bij gemeenten - ondanks de impulsen die hier samen met partners aan hebben gegeven - traag verloopt. Bij het project Mooie gemeenten hing onze programmering samen met het werkprogramma van het atelier Mooie Drenthe. De beoogde impulsen die wij wilden geven aan de ruimtelijke kwaliteit kwamen via dit atelier dit jaar niet goed uit de verf.

De bovengenoemde ontwikkelingen hebben ertoe geleid dat de totale ureninzet in dit programma minder groot is geweest dan begroot (1.925 uren begroot en 1.694 uren gerealiseerd).

Kwaliteit natuur en landschap

De in dit programma voorziene activiteiten zijn grotendeels conform de begroting uitgevoerd. De totale ureninzet ligt iets boven begroting. In de voortgangsrapportage is gesignaleerd dat de invulling van de ambitie om met het bedrijfsleven te werken aan natuurontwikkeling is opgeschort vanwege de ontwikkelingen rond het natuurakkoord dit jaar. Het project Landschapsverhalen is mede dankzij projectbijdragen omvangrijker geworden dan voor het begin van het jaar was voorzien. Mede dankzij dit project ontwikkelen we nu met het Drentse archief een digitaal kanaal, waarin straks allerlei groene Drentse routes zijn te downloaden. De voorziene vervolgactiviteiten op het project Beeldschoon water zijn in overleg met de partners verschoven naar 2012.

Klimaat en energie

In dit programma zijn meer uren gerealiseerd dan begroot. Dit hangt vooral samen met extra taken die we hebben vervuld voor het samenwerkingsproject Noordelijk Klimaatperspectief. Bij onze energiebesparingsactiviteiten gericht op huishoudens hebben we ons met name gericht op de ontwikkeling en uitrol van de wijkaanpak en de introductie van het bespaarschap. We zagen dit jaar geen kansen meer om een follow up te geven aan het uitgevoerde besparingsproject in de zorg. We sluiten onze activiteiten op dit terrein nu af.

Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen

De belangrijkste inhoudelijke wijziging binnen dit programma betreft het project Parkmanagement/duurzaam ondernemen. We hebben in overleg met de provincie besloten tot een andere invulling van dit project, wat heeft geleid tot de ontwikkeling en productie van het magazine Doen over duurzaam ondernemen. Dit magazine is onder vrijwel alle Drentse ondernemers verspreid.

Bij het project Hennep to House bleek de doorlooptijd van een aantal onderdelen meer tijd te vragen dan was voorzien. De planning van het project is in de tweede helft van 2011 in overleg met de belangrijkste externe financier aangepast.

Dit geheel heeft ertoe geleid dat de beoogde ureninzet in 2011 in dit programma lager is geworden dan was voorzien. Het totaal aan ureninzet komt in dit programma mede daardoor lager uit dan begroot.

Provinciale netwerken en ondersteuning

Binnen dit programma's is de ureninzet en uitvoering van de voorziene activiteiten en projecten grotendeels conform de begroting verlopen. Binnen het project Serviceverlening bleek de organisatie van externe adviseurs binnen het begrote aantal uren geen haalbare opgave. We hebben hieraan invulling weten te geven via de landelijke samenwerking in de vorm van Milieuhulp.nl. Bij het project Nieuwe binding hebben we de gestelde ambities niet gehaald, omdat we de boogde inzet van eigen middelen hiervoor dit jaar niet konden vrijmaken.

Natuur- en milieucommunicatie

Binnen dit programma zijn de voorziene activiteiten en projecten grotendeels conform de begroting uitgevoerd. De ontwikkeling van de Groene agenda en de nieuwsvoorziening heeft minder uren gekost dan begroot.

Productrekening 2011 per programma

Natuur en Milieufederatie Drenthe

	Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totale kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd	
Programma's										
1.1	Ruimtegebruik	1.925	2.060	1.694	221.438	194.347	112.247	112.247	101.774	92.534
1.2	Kwaliteit natuur en landschap	1.505	1.550	1.602	215.018	231.157	83.550	83.550	83.551	140.273
2.1	Klimaat en energie	1.758	1.780	2.132	132.973	244.775	47.075	47.075	47.075	163.700
2.2	Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen	1.135	1.055	871	230.583	115.139	55.839	55.839	48.946	66.459
3.1	Provinciale netwerken en ondersteuning	1.100	1.220	1.286	146.100	148.685	55.338	55.338	55.358	90.093
3.2	Natuur- en milieucommunicatie	577	527	428	68.576	55.073	43.123	43.123	43.115	11.480
3.3	Overige	0	0	143	0	13.112	0	0	0	13.898
Totaal		8.000	8.192	8.154	1.014.686	1.002.289	397.171	397.171	379.819	578.437

VR = voortgangsrapportage aan provincie Drenthe

1. Hoofdthema groene ruimte

1.1 Programma Ruimtegebruik		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
1.1.1	Versterking kwaliteit groene ruimte	225	225	235	23.538	24.271	21.200	21.200	22.940	1.337
1.1.2	Groene inbreng ruimtelijke plannen	700	650	688	73.200	71.208	36.725	36.725	40.158	31.050
1.1.3	R.O. Netwerk Drenthe	200	200	146	22.200	15.494	16.025	16.025	15.500	0
1.1.4	Participatief windontwerp Veenkoloniën	300	240	155	41.050	16.043	10.350	20.700	8.300	7.743
1.1.5	<i>Ontwerpen aan Mooi Drenthe</i>									
1.1.5.1	Inpassing bedrijventerreinen	100	195	118	17.550	12.447	1	1		12.447
1.1.5.2	Schaalvergroting landbouw	100	200	214	10.350	38.479	5.176	5.176	5.176	33.303
1.1.5.3	Mooie gemeenten	100	150	39	10.350	4.037	10.350	-	4.000	0
1.1.6	Natuurlijke recreatie	200	200	99	23.200	12.369	12.420	12.420	5.700	6.654
Totaal 1.1 Ruimtegebruik		1.925	2.060	1.694	221.438	194.347	112.247	112.247	101.774	92.534

1.2 Programma Kwaliteit natuur en landschap		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
1.2.1	Versterking kwaliteit natuur en landschap	225	300	395	23.788	41.796	21.200	21.200	22.000	18.698
1.2.2	<i>Arme of rijke natuur</i>									
1.2.2.1	Mijn actie voor een rijke natuur	300	300	311	66.050	52.642	15.525	15.525	17.000	35.500
1.2.2.2	Beeldschoon water	200	100	72	25.700	7.478	10.350	10.350	6.650	828
1.2.2.3	Bedrijven voor de natuur	100	50	32	10.850	3.260	5.175	5.175	3.250	0
1.2.3	Verhalen in het Drentse landschap	155	350	344	31.043	59.035				52.986
1.2.4	Groene kijk in de praktijk	200	150	158	22.700	36.544	15.525	15.525	15.850	20.697
1.2.5	Donker Drenthe	175	150	160	18.613	16.972	7.763	7.763	10.820	6.114
1.2.6	Stilte op de kaart	150	150	130	16.275	13.429	8.013	8.013	7.981	5.450
Totaal 1.2 Kwaliteit natuur en landschap		1.505	1.550	1.602	215.018	231.157	83.550	83.550	83.551	140.273

2. Hoofdthema duurzame ontwikkeling

2.1 Programma Klimaat en energie		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
2.1.1	Duurzame energievoorziening Drenthe	150	150	171	16.275	17.647	16.025	16.025	16.025	0
2.1.2	Het noordelijke energiedebat	200	430	778	35.700	80.547	10.350	10.350	15.525	37.250
2.1.3	CO2-toppers in Drenthe	100	100	114	10.850	11.799	5.175	5.175	5.175	4.998
2.1.4.	100% groen	100	100	136	10.350	14.076	5.175	5.175	5.175	8.940
2.1.5.	Energiebrink en bespaarpanel	264	264	238	29.824	29.288	0	0		27.781
2.1.6	Het Bespaarschaap	300	300	363	51.050	55.248	5.175	5.175	5.175	49.090
2.1.7	<i>Energiebesparing met doelgroepen</i>									0
2.1.7.1	Energieslim klussen	150	0	0	17.525	0	0	0		0
2.1.7.2	Energiebesparing wijkaanpak	300	392	330	36.050	35.859	0	5.175		35.331
2.1.7.3	Dorpshuizen duurzaam	150	0	0	17.025		5.175	0		0
2.1.7.4	Energiebesparing in de zorg	44	44	3	5.934	311	0	0		311
Totaal 2.1 Klimaat en energie		1.758	1.780	2.132	230.583	244.775	47.075	47.075	47.075	163.700

2.2. Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
2.2.1	Duurzame ontwikkeling Drenthe	200	200	201	21.200	25.911	21.200	21.200	17.100	8.876
2.2.2	Ontwerpateliers Cradle to cradle	150	100	105	17.525	19.396	10.850	10.850	11.420	7.976
2.2.3	Hennep to house (H2H)	385	385	265	39.848	35.283	5.176	5.176	5.176	30.107
2.2.4	Parkmanagement/Duurzaam ondernemen	150	80	65	16.025	10.176	8.263	8.263	10.250	0
2.2.5	Samen schoon op weg (duurzame mobiliteit)	250	290	236	38.375	24.374	10.350	10.350	5.000	19.500
Totaal 2.2 Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen		1.135	1.055	871	132.973	115.139	55.839	55.839	48.946	66.459

3. Hoofdthema kerntaken en milieucommunicatie

3.1 Programma Provinciaal netwerk en ondersteuning		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
3.1.1	Ondersteuning netwerk natuur- en milieuvrijwilligers	150	150	157,25	17.025	17.327	16.025	16.025	8.500	8.820
3.1.2	Servicepunt/vraagbaak natuur en milieu	100	100	81,75	10.350	8.461	10.350	10.350	-	8.500
3.1.3.	Nieuwe binding Drenthe / de milieunairs	250	135	106,75	50.875	11.173	5.175	5.175	18.708	7.533-
3.1.3.1	Projectleiding Nieuwe binding landelijk	250	325	414,25	25.875	45.049	-	-	3.225	38.559
3.1.4.	Duurzame initiatieven in de kaart gespeeld	200	360	366	25.700	49.858	7.763	7.763	8.300	41.553
3.1.5.	Coördinatie / samenwerking Drentse natuur- en milieuorganisaties	150	150	160	16.275	16.818	16.025	16.025	16.625	195
Totaal 3.1 Provinciaal netwerk en ondersteuning		1.100	1.220	1.286	146.100	148.685	55.338	55.338	55.358	90.093

3.2 Programma Natuur- en milieucommunicatie		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
3.2.1	Algemene natuur en milieuvoorlichting	100	75	99,5	10.350	10.680	10.350	7.762	8.200	2.152
3.2.2	<i>Natuur- en milieunieuws Drenthe</i>				-		-	-		-
3.2.2.1	Groene nieuwsvoorziening	150	125	165	15.525	17.078	10.350	10.350	12.000	5.000
3.2.2.2	Website natuur en milieu	150	100	54	21.325	12.759	8.245	8.245	10.000	2.928
3.2.2.3	De Groene Agenda Drenthe	100	150	37,5	12.406	7.105	8.263	10.851	7.000	-
3.2.4	Burgerparticipatie met de Groene Peiler Drenthe	77	77	72	8.970	7.452	5.915	5.915	5.915	1.400
Totaal 3.2 Natuur- en milieucommunicatie		577	527	428	68.576	55.073	43.123	43.123	43.115	11.480

3.3 Overige		Aantal uren begroot	Aantal uren VR	Aantal uren gerealiseerd	Totaal kosten begroot	Totale kosten gerealiseerd	Provinciaal budget begroot	Provinciaal budget VR	Provinciaal budget gerealiseerd	Overige inkomsten gerealiseerd
Product/Project										
	Landelijke samenwerking en milieuacties	0	0	143		13.112		0	0	13.898
Totaal 3.3 Overige		0	0	143	0	13.112	0	0	0	13.898

III – Verslag per programma

1.1. Programma ruimtegebruik

1.1.1 Versterking kwaliteit groene ruimte

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe verzorgt op provinciaal niveau de inbreng vanuit de natuur- en milieuorganisaties in (de ontwikkeling van) het ruimtelijke beleid en geeft stem aan datgene wat geen stem heeft. De natuur- en milieufederatie geeft mede vorm aan de ruimtelijke ontwikkelingen, op zo'n manier dat natuur- en landschapswaarden behouden blijven en waar mogelijk verder worden ontwikkeld.

Der ontwikkeling en presentatie van het Groenmanifest was dit jaar het belangrijkste resultaat van onze inzet in dit werkveld. Met het Groenmanifest geven de natuur- en landbouworganisaties gezamenlijk aan welk beleid zij voor platteland en de natuur in Drenthe gewenst vinden. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is eind 2010 een belangrijke initiatiefnemer geweest van het manifest. Met het manifest willen we de gezamenlijke inzet voor een goed natuurbeleid en een sterk platteland bekrachtigen.

In het manifest hebben wij samen met de LTO een pakket van voorstellen voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en het ammoniakbeleid uitgewerkt. Het pakket vormde daarmee een antwoord op en een nieuw toekomstperspectief voor het provinciale beleid, dat als gevolg van de landelijke ontwikkelingen sterk onder druk staat.

Op 15 maart hebben wij samen met LTO Noord, Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer het Groenmanifest van Drenthe aan de Commissaris van de Koningin overhandigd. Ook is het manifest aan het Rijk, de Drentse waterschappen en gemeenten, Drents Particulier Grondbezit en de RECRON aangeboden. Het manifest is politiek/bestuurlijk breed omarmd en heeft ook in Groningen en Friesland geleid tot vergelijkbare initiatieven.

Gedeputeerde Staten (hebben in het nieuwe collegeprogramma de realisering van de EHS, zoals voorgesteld in het Groenmanifest, als beleidsdoel overgenomen. In dit kader heeft het Groenmanifest in de tweede helft van 2011 het uitgangspunt gevormd voor herijking van de EHS.

Samen met de terreinbeherende natuurorganisaties hebben wij vervolgens inbreng geleverd in de ambtelijke werkgroep van de Commissie Landelijk Gebied (CLG) die een advies heeft voorbereid over de herijking van de EHS. In 2012 wordt dit advies afgerond en wordt op basis hiervan de EHS-kaart van de Provinciale Omgevingsverordening gewijzigd vastgesteld. De gewijzigde EHS zal ook doorwerken in het Natuurbeheerplan 2013.

De voorstellen voor het ammoniakbeleid zijn door GS vastgesteld als interim-beleidskader stikstof voor Drenthe. In het nieuwe kader voor deze vergunningverlening is milieuwinst bij ontwikkelingen een belangrijk uitgangspunt. Door de vaststelling van het beleidskader is de verlening van Natuurbeschermingsvergunningen aan veehouderijbedrijven weer op gang gekomen.

In september 2011 hebben het kabinet en de gezamenlijke provincies een onderhandelingsakkoord gesloten over natuur en het landelijke gebied, dat grote bedreigingen bevat voor de ontwikkelingen van platteland en natuurbeleid. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een serie activiteiten ontplooid om de schade van dit akkoord zoveel mogelijk te beperken. Deze activiteiten worden verantwoord onder Versterking kwaliteit Natuur en Landschap.

Een belangrijk onderdeel van dit werk is het adviseren over en het reageren op ruimtelijke plannen. Onder deze werkzaamheden vallen lidmaatschap van en deelname aan de Commissie voor Fysieke Leefomgeving (AFLO) en de CLG. Wij leveren inbreng in de vergaderingen en zorgen voor de coördinatie van de inbreng van de terreinbeherende instanties.

Dit jaar heeft de AFLO advies uitgebracht over de ruimtelijke inpassing van schaalvergroting in de melkveehouderij, het provinciale energiebeleid en het krimpbeleid. Daarnaast heeft de AFLO zich gebogen over aanpak en doorwerking van de advisering. In 2012 worden als gevolg hiervan aanpassingen van de opzet van de AFLO en adviesstructuur voorzien. De CLG heeft Gedeputeerde Staten onder meer geadviseerd over de herijking van de EHS, het Groenmanifest van Drenthe en het Natuurbeheerplan 2012.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inhoudelijke voorbereiding, productie, presentatie en verspreiding Groenmanifest van Drenthe
- Advisering/inbreng in AFLO en CLG
- Deelname aan werkconferentie AFLO / CLG over toekomst gebiedsgericht werken
- Inspraakreactie gezamenlijke natuur- en milieuorganisaties op landelijke ontwerp-Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte
- Deelname aan symposium Land van Morgen over toekomst platteland.

1.1.2 Groene inbreng ruimtelijke plannen

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe levert de natuur- en milieu-inbreng in ruimtelijke planvorming. Wij doen dit in de belangrijke planvormingsprocessen in nauwe samenwerking met terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties en/of lokale natuur- en milieugroepen, waarbij wij veelal zorgdragen voor de coördinatie van het werk en het leveren van de gezamenlijke inbreng.

Gezien het grote aantal gemeentelijke ruimtelijke plannen dat jaarlijks in Drenthe wordt ontwikkeld, maken we in samenspraak met onze partners keuzes wat betreft de mate van betrokkenheid en inbreng. Het leveren van inbreng in structuurvisies en de (grotere) bestemmingsplannen vormt de kern van dit werk.

In 2011 zijn 26 plannen nader door ons beoordeeld. In het kader van 16 plannen heeft dit geleid tot een (re)actie. Daarnaast zijn diverse adviezen verstrekt aan provincie, gemeenten en betrokken partners. De activiteiten en resultaten zijn hieronder in kort samengevat. Bij een aantal plannen is doorwerking van onze adviezen nog niet aan te geven omdat de procedure nog loopt.

Over het geheel genomen kunnen we stellen dat de gecoördineerde groene inbreng en gevraagde en ongevraagde advisering en belangbehartiging in belangrijke ruimtelijke plannen worden gewaardeerd en dat er ook belangrijke resultaten mee worden geboekt. Deze betreffen vooral behoud en ontwikkeling van natuurwaarden en de (overige) kernkwaliteiten van de provincie. In dit werk is het belang van advisering aan gemeenten i.v.m. hun grotere rol (wro) toegenomen. Vanuit dit oogpunt is dit jaar ook ingezet op versterking van het relatiebeheer met de gemeenten. Deze inzet leidt ertoe dat gemeenten ons ook in toenemende mate en in een vroeg stadium betrekken bij de planvorming. Dit draagt bij aan versterking van de ruimtelijke kwaliteiten van onze provincie.

- Advies m.b.t. visiedocument en voorontwerp Structuurvisie Coevorden. Naar aanleiding van onze reactie op het visiedocument is in het voorontwerp een aantal aanpassingen opgenomen. In onze reactie op het voorontwerp hebben we onder meer onze zorgen uitgesproken over de ideeën voor een nieuw cultuurlandschap in het beekdal van het Schoonebeekerdiep.
- Reactie Structuurvisie De Wolden. Onze advisering heeft er mede toe geleid dat de gemeente op het punt van woningbouw in het landelijke gebied wijzigingen heeft aangebracht. We signaleerden verder een te defensieve houding jegens natuur in de visie, maar hebben dit niet kunnen ombuigen.
- Inspraakreactie voorontwerp en zienswijze ontwerpbestemmingsplan werklandschap Assen-Zuid. In beide reacties hebben wij onder meer aangegeven dat wij niet overtuigd zijn van nut en noodzaak van zo'n groot nieuw bedrijventerrein. Mede op basis van onze inspraakreactie is in het ontwerpplan een koppeling gelegd tussen de regels en het stedenbouwkundige plan.
- Zienswijze ontwerpstructuurvisie FlorijnAs. In de zienswijze pleiten wij voor een sterkere en stevigere rol van de groene ambities van de gemeente in de structuurvisie. Verder hebben wij voor de vaststelling van de structuurvisie FlorijnAs en het bestemmingsplan werklandschap Assen-Zuid een brief aan de gemeenteraad gestuurd, waarin wij de gemeente verzoeken om inzichtelijk te maken welke maatregelen daadwerkelijk worden genomen om toename van stikstofdepositie in het Drentsche Aa-gebied en het Witterveld te voorkomen. Dit heeft geleid tot een reactie en toezegging van de wethouder om dit te relateren aan de gemeentelijke inzet voor Witterveld en het project 'Assen aan de Aa'.
- Inspraakreactie voorontwerpbestemmingsplannen Norgerbrug. In de reactie maken wij onder meer bezwaar tegen de gekozen ontsluitingsvariant, omdat die leidt tot verspillend ruimtegebruik terwijl een veel simpelere en goedkopere oplossing mogelijk is. Verder hebben we verzocht om een nadere onderbouwing van de woningbouwopgave. Ook hebben we bezwaar gemaakt tegen de verdubbeling van een wegvak van de N371. In het ontwerpbestemmingsplan is deze verdubbeling inderdaad geschrapt. De woningbouwopgave is n.a.v. onze reactie eerst nader toegelicht. Door de laatste ontwikkelingen in de regiovisie Groningen is de planvorming voor dit geheel in 2012 stilgezet.
- Zienswijze ontwerp-wijzigingsplan uitbreiding camping De Warme Bossen te Schoonloo. In onze reactie verzoeken wij om de landschappelijke inpassing van de camping beter in het plan te borgen.

- Zienswijze nieuw ontwerp-bestemmingsplan buitengebied Midden-Drenthe. In de reactie wijzen wij onder meer op de te omvangrijke mogelijkheden voor intensieve veehouderij en de ruime mogelijkheden voor kleinschalig kamperen. Ook geven wij aan dat verschillende gronden van de terreinbeherende organisaties niet correct op de plankaart zijn aangegeven.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan Landgoed De Eese. In de reactie maken wij bezwaar tegen de bouwmogelijkheden in de EHS.
- Zienswijze ontwerpbestemmingsplan recreatiebedrijf d'Olde Kamp Ansen. In de reactie geven wij aan dat de grootschalige uitbreiding van recreatiepark d'Olde Kamp niet past in het kleinschalige landschap rondom Ansen.
- Zienswijze ontwerp bestemmingsplan buitengebied Westerveld. In onze reactie hebben wij de gemeente gewezen op de manier waarop zij wilde omgaan met de rechten van bestaande en nieuw te verwerven natuurgebieden. Hiervan zou de natuur in onze ogen de dupe worden. In dit kader hebben we ook opmerkingen over de plankaart gemaakt. Ook de provincie heeft bezwaar gemaakt tegen de wijze waarop natuur in het plan is bestemd. Op basis van beide bezwaren heeft vervolgens overleg tussen de gemeente en de provincie plaatsgevonden. Dit heeft er uiteindelijk in geresulteerd dat de gemeente heeft toegezegd in het uiteindelijke plan tegemoet te komen aan een deel van onze bezwaren. Verder reageerden we in onze zienswijze ook op de ruime mogelijkheden voor verblijfsrecreatie. Over de regeling voor verblijfsrecreatie hebben wij vervolgens met de gemeente en de RECRON overleg gevoerd. In dit overleg heeft de gemeente toegezegd de mogelijkheden voor nieuwe recreatiebedrijven uit het plan te schrappen.
- Zienswijze voorontwerp-bestemmingsplan / perspectiefplan boeren Nieuw-Buinen. Hier reageerden wij op de vestiging van een pluimveehouderijbedrijf met een omvang van 4,7 hectare. Vestiging van een dergelijke, omvangrijke pluimveehouderij achten wij voor dit specifieke uitzonderingsgeval alleen acceptabel, wanneer de bestaande locaties in de linten volledig worden gesaneerd, zodat daarmee bestaande knelpunten worden opgelost en daadwerkelijk sprake is van milieuwinst. Wij waren het daarnaast niet eens met de wijze waarop een akkerbouw- en een melkveehouderijbedrijf werden bestemd en de regeling voor een energieblok. Onze reactie heeft ertoe geleid dat de gemeente het bestemmingsplan op een groot aantal punten gaat aanpassen.
- Reactie op voorontwerp-bestemmingsplan buitengebied Noordenveld. In onze reactie doen we onder meer suggesties over de manier waarop de bescherming van natuur- en landschappelijke waarden beter in het plan geborgd kunnen worden.
- Reactie op Nota van uitgangspunten bestemmingsplan buitengebied Tynaarlo. In onze reactie geven wij onder meer aan dat niet alle natuurgebieden correct op de toetsingskaart zijn aangegeven. Verder doen we voorstellen over het omgaan met kleinere landschapselementen.
- Inspraak gemeente De Wolden i.v.m. plannen hippisch centrum. We hebben de gemeenteraad verzocht nog geen positief oordeel uit te spreken over het initiatief Woldenpark, omdat eerst evenwichtige informatie nodig is voordat een startbeslissing over een grootschalige gebiedsontwikkeling kan worden genomen.
- Overeenstemming bereikt met gemeente Midden-Drenthe en initiatiefnemer over uitbreiding camping De Bosrand te Spier. Plan is naar ieders tevredenheid aangepast.
- Deelname aan discussiemiddag gemeente Hoogeveen over paardenhouderijen en inbreng in nota Ontwikkelmogelijkheden Paardenhouderijen. Mede op basis van onze inbreng vormt de landschappelijke inpassing een belangrijk onderdeel van deze nota.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Beoordeling van en advisering over 26 ruimtelijke plannen
- Reacties, zienswijzen en inspraak m.b.t. 16 ruimtelijke plannen
- Coördinatie, afstemming en samenwerking Drentse natuur- en milieuorganisaties t.b.v. inbreng ruimtelijk planprocessen
- Onderhouden contacten / relatie-netwerk ruimtelijke ordening provincie en gemeenten.

1.1.3. R.O.-netwerk Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Gemeenten hebben sinds het van kracht worden van de Wet ruimtelijke ordening op 1 juli 2008 meer bevoegdheden op het gebied van de ruimtelijke ordening. Hierdoor vindt meer dan voorheen de afweging van belangen, die spelen bij ruimtelijke ontwikkelingen, op het schaalniveau van de gemeente, plaats.

Sinds 2009 zet de Natuur en Milieufederatie Drenthe zich in om op gemeentelijk niveau een netwerk van mensen op te richten die mee willen denken over ruimtelijke ontwikkelingen. Onze inzet was om in 2011 in alle Drentse gemeenten een RO-netwerk tot stand te brengen. Doel hierbij is om samen met deze netwerken het natuur- en milieubelang op een actieve manier zo vroeg mogelijk in te brengen in de ruimtelijke besluitvormingsprocessen.

De driejarige programmadoelstelling voor dit project (in alle gemeenten een gemeentelijk ruimtelijke ordeningsnetwerk van personen en groepen tot stand gebracht die actief bijdragen aan de behartiging van de lokale natuur- en milieubelangen in ruimtelijke planprocessen) is in 2011 gerealiseerd. De omvang (van 6 tot 41) en de activiteit van de verschillende gemeentelijke netwerken lopen sterk uiteen. Er is voor gekozen het netwerk alleen te laten bestaan uit personen (dus geen organisaties).

Het RO-netwerk, dan wel deelnemers daaraan, heeft ons, meestal na een verzoek van onze kant, regelmatig voorzien van input voor reacties op ruimtelijke plannen (ca. 30x). In een aantal gevallen zijn ook zelfstandige activiteiten verricht (bijv. in Noordenveld inbreng in gemeentelijke visie 2025; in De Wolden in de structuurvisie).

Binnen het netwerk is op provinciaal niveau sprake van uitwisseling van kennis en expertise ter ondersteuning van de lokale beleidsbeïnvloeding.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Provinciedekkend netwerk, bestaande uit bewoners die betrokken (willen) zijn bij de inbreng van natuur-, milieu- en landschapsbelangen in ruimtelijke planvormingsprocessen.
- In 10 van de 12 gemeenten bestaat het netwerk uit meer dan 10 personen. In twee gemeenten is dit aantal nog niet gehaald (Meppel, 6 en Hoogeveen, 8).
- Het totaal aantal deelnemers in de 12 gemeenten is per 31-12-2011 ca. 220.
- Twee provinciale uitwisselingsbijeenkomsten, in mei over kernkwaliteiten en ecologische verbindingen (28 deelnemers vanuit RO-netwerk) en in november over schaalvergroting in de landbouw en natuurbeleid (30 deelnemers vanuit RO-netwerk).
- Deelnemers in de gemeenten zijn door middel van e-mails op de hoogte gebracht van relevante ontwikkelingen (ca. 35 keer); daarnaast ontvangen alle deelnemers onze digitale nieuwsbrief 'Ziezo'.
- Ca. 30 keer input vanuit het RO-netwerk bij ruimtelijke plannen.

1.1.4. Project Participatief windontwerp Veenkoloniën

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2010 hebben we onze visie op windenergie ingebracht bij de totstandkoming van de Omgevingsvisie Drenthe. In de Omgevingsvisie zijn de Veenkoloniën en Zuidoost Drenthe aangeduid als zoekgebied voor de plaatsing van windparken. Sinds de vaststelling van de Omgevingsvisie Drenthe hebben de ontwikkelingen m.b.t. windenergie niet stilgestaan in Drenthe. In 'het veld' zijn er veel initiatieven voor windparken. Omdat wij ons zorgen maken over de wildgroei aan plannen hebben we in het najaar van 2010 aan het Rijk, de provincie en de gemeente Borger-Odoorn een manifest aangeboden waarin we alle initiatiefnemers van Drentse windparken verzochten een pas op de plaats te maken. In het manifest pleiten wij ervoor ruimte te maken voor een gedragen windontwerp voor de Veenkoloniën. Het landschap en de inwoners moeten het centrale vertrekpunt vormen bij het maken van een windontwerp voor de Veenkoloniën.

In 2011 hebben we dit pleidooi herhaald bij de Marktplaats Leefomgeving over windenergie in de gemeente Aa en Hunze. Ook hebben we met zowel initiatiefnemers voor windparken als met tegenstanders in de gemeente Aa en Hunze gesprekken gevoerd over de mogelijkheden van een participatief planproces voor het maken van een windontwerp. Helaas bleken de initiatiefnemers niet serieus bereid om bewoners bij hun planvorming te betrekken.

In 2011 zijn diverse plannen van projectontwikkelaars en grondeigenaren in een stroomversnelling gekomen. In de zomer van 2011 is de procedure gestart voor een milieueffectrapportage (m.e.r.) voor het windpark De Drentse Monden (gemeente Borger-Odoorn). In het najaar van 2011 is in de aangrenzende gemeente Aa en Hunze een initiatief ontstaan voor de realisatie van windpark Oostermoer. Beide plannen bestaan uit gecombineerde initiatieven en komen via deze weg boven de 100 Megawatt, zodat ze gebruik kunnen maken van de Rijkscoördinatie-regeling. We hebben in onze reacties en gevoerde gesprekken de betrokkenen laten weten dit een onverstandige zet te vinden. Wij vinden dat landschap en bewoners een belangrijk uitgangspunt moeten vormen voor de planvorming en dat provincie en gemeenten hierin de regie moeten houden.

De provincie is als reactie hierop gestart met het opstellen van een gebiedsvisie. Daarmee volgt zij - zij het laat - ons advies. De rijksprocedures en provinciale aanpak vormen nog verschillende sporen. Beide voorzien geen bewoners-participatie, wat ons met het oog op draagvlak zorgen baart.

Ook met de gemeente Emmen hebben we diverse gesprekken gevoerd over de wijze waarop bewoners betrokken kunnen worden bij de uitwerking van de gemeentelijke ambitie om 60 MW windenergie in de gemeente te realiseren. Wij hebben voorgesteld hoe we gezamenlijk inhoud kunnen geven aan een participatief windontwerp. De gemeente Emmen staat hier positief tegenover en werkt nu een aanpak uit waarmee we samen in 2012 aan de slag te kunnen.

Het Rijk is in 2011 begonnen met de voorbereiding van de Rijksstructuurvisie Wind op land. In een tweetal gesprekken hebben wij hierbij inbreng geleverd.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inspraakreactie windenergie Marktplaats Leefomgeving gemeente Aa en Hunze
- Overleg met en advisering van overheden, initiatiefnemers en tegenstanders windparken in Borger-Odoorn en Aa en Hunze
- Projectinitiatief Participatief windontwerp gemeente Emmen
- Deelname aan provinciale expertmeeting windenergie
- Advisering Ministerie Infrastructuur en Milieu over Rijksstructuurvisie Wind op land

1.1.5.1. Inpassing bedrijventerreinen

Omschrijving activiteiten en resultaat

Begin 2010 zijn we samen met het Drents Plateau aan de slag gegaan met het ontwikkelen van concrete ontwerpen voor een betere landschappelijke inpassing van drie lokale bedrijventerreinen in Drenthe. Deze bedrijventerreinen waren door de gemeenten Aa en Hunze, Coevorden en Noordenveld aangedragen in het kader van de provinciale subsidieregeling, gericht op het tegengaan van (verdere) verrommeling van het landschap. Met twee van de drie bedrijventerreinen (Gasselternijveen en Schoonoord) zijn in de loop van 2010 flinke vorderingen gemaakt. Rondom het derde bedrijventerrein (Peize-Noord) liepen nog gesprekken met de gemeente Noordenveld over de gewenste begrenzing en aanpak. Het belangrijkste doel voor 2011 was te komen tot uitvoering van de inpassingsplannen en daarmee de aansluiting van de bedrijventerreinen bij het omliggende landschap te verbeteren. Aangezien de ontwikkelingen nogal verschilden, zijn de activiteiten en resultaten voor 2011 hierna per bedrijventerrein geschetst.

Gasselternijveen

Voor het bedrijventerrein aan de Vogelshemweg is het globale plan dat eind 2010 ontwikkeld is, in de loop van het jaar stap voor stap vertaald naar een gedragen uitvoeringsplan. Complicerende factoren waren:

- De betrokkenheid van veel verschillende belanghebbenden (meerdere afdelingen van de gemeente, Stichting Het Drentse Landschap, Waterschap Hunze en Aa's, de bedrijven op het terrein en de omwonenden van met name de Hoofdstraat) waardoor meer tijd en energie nodig was voor afstemming en overleg;
- Doordat tegelijkertijd voor Gasselternijveen-Dorp een actualisering van het bestemmingsplan liep (waarvan het bedrijventerrein onderdeel was) en bovendien in het aangrenzende gebied diverse werkzaamheden plaatsvonden in het kader van de 'natuurontwikkeling Torenveen', was er sprake van steeds veranderende omstandigheden.
- De complexiteit van het proces maakte dat het noodzakelijk was om veelvuldig af te stemmen en leidde ook tot continue aanpassing van (onderdelen van) het inpassingsplan. De noodzakelijke intensieve aanpak heeft ertoe geleid dat er in december 2011 een breed gedragen, gedetailleerd uitvoeringsplan is opgeleverd. Echter, de beoogde concrete beplantingswerkzaamheden konden nog niet plaatsvinden. Deze zijn in overleg met de provincie uitgesteld tot 2012.

Schoonoord

Het globale inpassingsplan dat eind 2010 is gemaakt voor het bedrijventerrein in Schoonoord, is in het voorjaar van 2011 besproken met de ondernemers en omwonenden. Verschillende opmerkingen en aanvullingen van zowel de ondernemers, als omwonenden, leidden ertoe dat het plan op een aantal belangrijke punten is aangepast. Dit is vervolgens in samenwerking met de gemeente omgezet naar een gedetailleerd uitvoeringsplan. Het deel van het plan dat betrekking had op het verbeteren van de verkeerssituatie bij de entree van het terrein, is vervolgens ook vlak voor de zomer van 2011 uitgevoerd. Alhoewel dit geen directe verbetering van de landschappelijke inpassing met zich meebracht, is hieraan door de gemeente prioriteit gegeven, om daarmee meer draagvlak te creëren voor de 'vergroening' van het terrein. Door onzekerheid binnen de gemeente Coevorden over de financiering van de andere onderdelen van het landschappelijk inpassingsplan, is uitvoering, in afstemming met de provincie, vooralsnog uitgesteld tot het najaar van 2012.

Peize

Nadat het in 2010 niet lukte om met de gemeente Noordenveld tot een gezamenlijke aanpak en begrenzing te komen, is begin 2011 wel overeenstemming bereikt. Belangrijke basis daarvoor was de uitgebreide ruimtelijke analyse die we in het kader van het project hebben laten uitvoeren door een landschapsarchitect. Deze analyse bracht helder naar voren waar de kansen lagen voor verbetering. De ruimtelijke analyse is niet alleen met de gemeente besproken, maar ook voorgelegd aan de ondernemers die zich aan de noordrand van het bestaande bedrijventerrein bevinden (zichtlocatie). Uit deze gesprekken kwam naar voren dat ook zij mogelijkheden zagen om, mits de plekken goed werden gekozen, de randen van het terrein verder te vergroenen en dit ook door te trekken naar het bedrijventerrein zelf. De uitkomsten van de gesprekken met ondernemers zijn samen met de gemeente verwerkt in een gedetailleerd plan voor de landschappelijke inpassing, dat opnieuw is voorgelegd aan de ondernemers.

Door deze werkwijze lag er eind 2011 een breed gedragen uitvoeringsplan. Doordat het plantseizoen op dat moment al voorbij was, is in overleg met de provincie besloten tot het uitstellen van de uitvoering naar het voorjaar van 2012.

De conclusie is dat er eind 2011 nog niet gestart is met de concrete werkzaamheden om de terreinen beter te laten aansluiten bij het landschap. Omdat er echter voor alle drie de terreinen inmiddels zeer gedetailleerde, geaccepteerde en (financieel) onderbouwde plannen liggen, zal de laatste stap naar realisatie in 2012 snel gemaakt kunnen worden.

Het uiteindelijke doel van het project is om op basis van de ervaringen met de drie bedrijventerrein te komen tot een generieke aanpak voor de verbetering van de landschappelijke inpassing van (lokale) bedrijventerreinen in Drenthe. De ervaringen in 2011 maken duidelijk dat met name voor het verkrijgen van voldoende draagvlak, veel tijd voor overleg en afstemming nodig is, zeker naarmate de plannen steeds gedetailleerder worden.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Gedetailleerde uitvoeringsplannen, inclusief planning en begroting, voor de verbetering van de landschappelijke inpassing van drie lokale bedrijventerreinen in respectievelijk Gasselternijveen, Schoonoord en Peize;
- Ruimtelijke analyses door een landschapsarchitect van (de omgeving van) het bedrijventerrein de Westerd in Peize om de mogelijkheden voor het verbeteren van de landschappelijke inpassing van die terreinen te bepalen;
- Meerdere bijeenkomsten met ondernemers en omwonenden op drie lokale bedrijventerreinen, vastgelegd in schetsen, verslagen en foto's

1.1.5.2. Schaalvergroting landbouw

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2010 zijn we samen met LTO Noord aan de slag gegaan met de ruimtelijke inpassing van de schaalvergroting in de Drentse melkveehouderij. In 2011 hebben we de voorgenomen activiteiten in dit project afgerond. Het project 'Smaakmakende boerderijen in 't Olde landschap' is uitgevoerd in samenwerking met Atelier Mooi Drenthe.

In het kader van het project zijn voor drie melkveehouderijbedrijven, verspreid over Drenthe, voorbeeldontwerpen gemaakt. Twee praktijkcases in de gemeente Coevorden en Westerveld zijn in 2010 afgerond; de derde praktijkcase in de gemeente Emmen is in 2011 uitgevoerd.

In een werkatelier dat in samenwerking met Atelier Mooi Drenthe is georganiseerd zijn de resultaten van de cases gepresenteerd en besproken met de bij de cases betrokken ondernemers, agrarische adviseurs, architecten, landschapsarchitecten en gemeenten en met de provincie en Drents Plateau. Vervolgens hebben we op basis hiervan samen LTO Noord bevindingen en aanbevelingen geformuleerd ten aanzien van het proces, het ontwerp van het erf en de gebouwen en de landschappelijke inpassing. Dit heeft uiteindelijk geresulteerd in eerste voorstellen voor een Drentse aanpak van de melkveehouderij mét ruimtelijke kwaliteit.

De bevindingen, aanbevelingen en voorstellen zijn allereerst aan gedeputeerde Munnikma gepresenteerd. Vervolgens zijn de resultaten gepresenteerd aan en besproken met wethouders en ambtenaren van Drentse gemeenten. De resultaten zijn ook in de AFLO gepresenteerd. Dit heeft geresulteerd in een AFLO-advies dat in de statencommissie Omgevingsbeleid wordt besproken. Daarnaast hebben we de resultaten besproken met leden van natuur- en milieugroepen en zijn de resultaten gepresenteerd aan bestuurders van LTO Noord Drenthe.

Tenslotte is een brochure gemaakt, waarin de resultaten van het project zijn opgenomen. De brochure is in een oplage van 1.000 exemplaren gedrukt. De brochure is met een aanbevelingsbrief breed verspreid onder ambtenaren en bestuurders van alle Drentse gemeenten en de provincie en onder de sector.

Mede in lijn met het AFLO-advies willen de Natuur en Milieufederatie Drenthe en LTO Noord in 2012 in samenwerking met de provincie en de Vereniging Drentse Gemeenten een vervolgtraject voor de ruimtelijke inpassing van schaalvergroting in de melkveehouderij opzetten. Het is de bedoeling om samen met gemeenten ervaringen op te doen met de voorgestelde aanpak. Daarbij willen we ons ook richten op de implementatie en het omzetten in beleid.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inrichtingsschets voor het erf, ontwerp voor de bebouwing en een schets voor de landschappelijke inpassing voor een nieuw melkveehouderijbedrijf in de gemeente Emmen
- Werkatelier met betrokkenen praktijkcases over resultaten
- Presentaties voor gedeputeerde, wethouders en ambtenaren gemeenten, AFLO achterban Natuur en Milieufederatie Drenthe en bestuurders LTO Noord over resultaten project
- AFLO-advies over vervolgtraject
- Brochure met bevindingen, aanbevelingen en voorstellen voor Drentse aanpak schaalvergroting melkveehouderij met ruimtelijke kwaliteit (oplage 1.000 exemplaren)
- Artikelen over de resultaten van het project in Nieuwe Oogst, het themanummer van Atelier Mooi Drenthe, de digitale nieuwsbrief van de Natuur en Milieufederatie en het Agrarisch Dagblad
- Deelname aan ontwerpessies Koelanderij
- Deelname aan werkatelier 'Mestbassins en nieuwe erven in combinatie met schaalvergroting landbouw' van Atelier Mooi Drenthe

1.1.5.3. Mooie gemeenten

Omschrijving activiteiten en resultaat werken

Sinds 2010 werken provincie, gemeenten, waterschappen en maatschappelijke organisaties in Drenthe met Atelier Mooi Drenthe aan ruimtelijke kwaliteit. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is vertegenwoordigd in de atelierraad. De atelierraad bepaalt het jaarprogramma van Atelier Mooi Drenthe en functioneert als klankbordgroep.

Daarnaast hebben wij in 2011 ook deelgenomen aan een aantal activiteiten van Atelier Mooi Drenthe. In januari hebben we deelgenomen aan het symposium Duurzaam DNA Drenthe over duurzame kwaliteit als Drentse opgave. Op 'de Brink' waren we aanwezig met onze Duurzame initiatievenkaart. Bedrijven konden zich daar letterlijk op de kaart zetten.

Verder hebben we inbreng geleverd bij het werkatelier Mestbassins en nieuwe erven door schaalvergroting landbouw dat plaatsvond in de gemeente Coevorden. Deelnemers waren een aantal Drentse gemeenten en Drents Plateau. Tijdens het werkatelier zijn onder meer de eerste resultaten van ons samenwerkingsproject met LTO Noord 'Smaakmakende boerderijen in 't Olde landschap' gepresenteerd en besproken. In dit project hebben wij ook met Atelier Mooi Drenthe samengewerkt (zie ook project Schaalvergroting landbouw).

In 2012 worden de activiteiten van Atelier Mooi Drenthe afgerond. Als Natuur en Milieufederatie Drenthe zullen wij samen met gemeenten, provincie en partners zoals LTO Noord blijven werken aan de realisering van ruimtelijke kwaliteit in Drenthe.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Deelname aan en inbreng in Atelierraad Mooi Drenthe
- Deelname aan Symposium Duurzaam DNA Drenthe
- Deelname aan werkatelier 'Mestbassins en nieuwe erven door schaalvergroting landbouw' van Atelier Mooi Drenthe

1.1.6. Natuurlijke recreatie

Omschrijving activiteiten en resultaat

Sinds 2006 werken met de RECRON en de provincie samen aan het project natuurlijke recreatie. Deze samenwerking richt zich op de ontwikkeling van recreatiebedrijven in Drenthe, in combinatie met winst voor natuur en landschap. De samenwerking heeft geleid tot een instrumentarium Natuurlijke Recreatie, dat recreatieondernemers en gemeenten ter beschikking staat voor de ontwikkeling van recreatiebedrijven. Er is een kwaliteitsteam natuurlijke recreatie ingesteld, dat recreatieondernemers adviseert over de manier waarop ze de ontwikkeling van hun bedrijf kunnen combineren met ontwikkeling van natuur en landschap. Verder hebben ondernemers tot eind 2010 gebruik kunnen maken van de subsidieregeling Toerisme Natuurlijk Drenthe en kan het instrument kavelruil worden ingezet bij de verplaatsing van een recreatiebedrijf. Ook hebben de natuur- en recreatiesector in een aantal gebieden een ontwikkelingsperspectief natuurlijke recreatie opgesteld. In zo'n ontwikkelingsperspectief zijn de gezamenlijke kansen voor natuur en recreatie in een gebied beschreven. Op de site www.natuurlijkerecreatiedrenthe.nl is alle informatie te vinden over de resultaten van het project en het instrumentarium natuurlijke recreatie.

In de projectgroep natuurlijke recreatie nemen naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe en de RECRON ook het Recreatieschap en de provincie deel. De uitvoering van het project natuurlijk recreatie bestond in 2011 uit de volgende onderdelen.

Leekstermeergebied

Wij zijn samen met lokale en regionale natuurorganisaties betrokken geweest bij de uitwerking van de Ontwikkelingsvisie Ruimte voor het Leekstermeer. Wij hebben de interne afstemming tussen de natuurorganisaties verzorgd. In principe is de uitwerking in 2011 afgerond. Het betreft allereerst de planologische vertaling van de ontwikkelingsvisie in het Ruimtelijk ontwikkelingskader voor verblijfsrecreatie in het Leekstermeergebied. In maart heeft de gemeenteraad dit Ruimtelijk Ontwikkelingskader vastgesteld. Daarnaast zijn voorstellen voor een fietsrondje rond het Leekstermeer, de bescherming van de kwetsbare zuidoever en de uitbreiding van camping Cnossen uitgewerkt. De uitvoering van het fietsrondje en de bescherming van de zuidoever wachten nog op het beschikbaar komen van financiering. Voor camping Cnossen is de bestemmingsplanprocedure in gang gezet. De uitwerking van de verschillende projectonderdelen heeft plaatsgevonden in de verschillende werkgroepen. Wij hebben in 2010, mede namens de andere betrokken natuurorganisaties, deelgenomen in de werkgroep planologie. In de andere werkgroepen is de Natuur en Milieufederatie door andere natuurorganisaties vertegenwoordigd. In 2011 hebben wij deelgenomen aan het netwerk Leekstermeer. In dit netwerk is de voortgang van de uitwerking van de ontwikkelingsvisie besproken.

Themamiddag

In september hebben we een themamiddag georganiseerd om het instrumentarium natuurlijke recreatie opnieuw onder de aandacht van gemeenten te brengen. Deze themamiddag is goed door wethouders en ambtenaren recreatie en ruimtelijke ordening bezocht. Dit heeft tot een hernieuwde belangstelling voor het instrument geleid. Zo hebben de gemeenten Midden-Drenthe en Noordenveld belangstelling getoond voor het laten opstellen van een ontwikkelingsperspectief. In december hebben we hierover al een gesprek met de gemeente Midden-Drenthe gehad.

In 2012 wordt de samenwerking voortgezet. Het is de bedoeling om dat jaar voor (deelgebieden van) een aantal gemeenten een ontwikkelingsperspectief natuurlijke recreatie op te stellen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Deelname aan netwerkbijeenkomsten Leekstermeer
- Inspraakreactie raadscommissie Noordenveld over Ruimtelijk ontwikkelingskader voor verblijfsrecreatie in het Leekstermeergebied
- Ruimtelijk ontwikkelingskader voor verblijfsrecreatie in het Leekstermeergebied
- Themamiddag Natuurlijke Recreatie wethouders en ambtenaren Drentse gemeenten
- Deelname aan en voorzitterschap van projectgroep natuurlijke recreatie
- Ruim 1.000 bezoekers www.natuurlijkerecreatiedrenthe.nl, waarvan 900 unieke.

1.2. Programma kwaliteit natuur en landschap

1.2.1 Versterking kwaliteit natuur en landschap

Omschrijving activiteiten en resultaat

Onderhandelingsakkoord Natuur

Dit jaar stonden de ontwikkelingen rond natuur en landschap vooral in het teken van het de dreigende bezuinigingen op het natuurbeleid. In september 2011 hebben het kabinet en de gezamenlijke provincies een onderhandelingsakkoord gesloten over natuur en het landelijke gebied, dat grote bedreigingen bevat voor de ontwikkelingen van het platteland en het natuurbeleid. De inhoud van dit akkoord zou neerkomen op een dramatische bezuiniging op het natuurbeleid en drastisch snijden in de EHS.

Wij hebben een serie activiteiten ontplooid om de schade van dit akkoord zoveel mogelijk te beperken. Zowel op landelijk als op provinciaal niveau hebben we ons samen met de terreinbeherende organisaties maximaal ingezet om investeringen in en handhaving van het natuurbeleid op de agenda te houden. Hiermee hebben we bereikt dat er vanuit Drenthe stevige oppositie is gevoerd tegen het landelijke akkoord. In de loop van het jaar volgden enkele verbeteringen, toelichtingen en bijstellingen op het akkoord die het natuurbeleid ten goede zijn gekomen maar het onderhandelingsakkoord voor Drenthe nog niet aanvaardbaar maken.

Wij hebben Provinciale Staten van Drenthe opgeroepen niet in te stemmen met het onderhandelingsakkoord natuur, zo lang er geen duidelijkheid is over de beschikbare financiële middelen. Gezamenlijk met de terreinbeherende natuurorganisaties hebben we in een brief aan PS en gesprekken met de afzonderlijke statenfracties ons standpunt nader toegelicht. Deze inzet hebben we ook samen met de aangesloten organisaties verder vorm gegeven. Tijdens de statenbehandeling hebben we ons betoog met het plaatsen van straatnaamborden (waarvan de natuurdeel was doorgestreept) kracht bij gezet. De opkomst van natuurminnend Drenthe tijdens deze behandelingen was enorm en indrukwekkend. Dit geeft aan dat investeringen in natuur in Drenthe breed worden ondersteund. Onze lobby heeft er mede aan bijgedragen dat GS aan PS hebben voorgesteld om niet in te stemmen met het onderhandelingsakkoord. PS hebben dit uiteindelijk ook in meerderheid gedaan.

Natura 2000

Wij leverden onze inbreng in de Natura 2000 gebiedsgroepen grotendeels via ondersteuning aan lokale natuurvertegenwoordigers. Onze verwachting was dat eind 2011 alle Natura 2000-gebieden, na een tervisielegging, formeel zouden zijn aangewezen.

Omdat het wachten was op de landelijke vaststelling van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS), is er dit jaar vrij weinig voortgang gemaakt met de afronding van de beheerplannen voor de Natura 2000-gebieden. We hebben daardoor slechts beperkte ondersteuning geboden aan de lokale natuurvertegenwoordigers in de Natura 2000-gebieden. Om dezelfde reden waren eind 2011 nog steeds niet alle Natura 2000-gebieden formeel aangewezen.

Wij leverden inbreng in twee overleggen van de provinciale adviesgroep Natura 2000. Eén daarvan ging geheel over de PAS.

Naturameter/natuurbalans

Mensen die in een Drents Natura 2000-gebied wandelen weten vaak niet hoe de ecologische kwaliteit van een natuurgebied er voor staat. De meeste mensen hebben ook geen beeld van het gebied in optimale staat en weten niet welke karakteristieke soorten het moeilijk hebben of ontbreken.

Tegen deze achtergrond hebben we het initiatief genomen tot de productie van een Naturameter waarmee we een breed publiek op een aansprekende en begrijpelijke manier in aanraking willen brengen met het begrip natuurkwaliteit en met omgevingsfactoren die van invloed zijn op die kwaliteit. Een aantrekkelijk voorlichtingsinstrument is ook een middel om steun te krijgen van omwonenden bij de bescherming en het beheer van Natura 2000-gebieden.

De productie van deze meter is eind 2010 gestart. De onthulling van de Naturabalans vond onder grote belangstelling plaats op tweede pinksterdag 2011 door Tineke Witteveen van het Nationaal Park Drents-Friese Wold. Bij de onthulling waren ook een Natuurscoutinggroep uit Ooststellingwerf en een theaterduo betrokken.

De Naturabalans is het eerste object in Nederland en mogelijk in Europa dat op een beeldende en speelse manier aandacht vraagt voor Natura 2000-gebieden.

De Naturabalans werd de hele zomer intensief door kinderen en zelfs volwassenen gebruikt als evenwichtsbalk en aandachtig bekeken. De bijbehorende tekstborden blijken, zoals gehoopt, door veel mensen te worden gelezen. In de loop van 2011 is de Naturabalans kleurig beschilderd, zodat hij nog meer in het oog springt.

Aan de Naturabalans gaan wij een wandelroute (Ontdekroute) koppelen zodat mensen ook in het veld meer te weten komen over natuurwaarden en omgevingsfactoren.

Voor deze Ontdekroute kregen we de steun en samenwerking van de ANWB. De Ontdekroute zal waarschijnlijk in de vorm van een smart-phone wandeling vorm krijgen.

In de loop van 2011 bleek dat er belangstelling voor dit concept was bij Natuurmonumenten, zowel bij een bezoekerscentrum in Limburg als bij het bezoekerscentrum op het Dwingelderveld. Of dit concept op meerdere plekken verdere navolging zal krijgen moet nog blijken. De kansen daarop zijn door de bezuinigingen op natuurbeleid helaas niet groter geworden.

Ontwikkeling Waterbeheer en gebiedsgericht beleid

Het gebiedsgericht beleid is dit jaar min of meer tot stilstand gekomen als gevolg van de ontwikkelingen rond het onderhandelingsakkoord natuur. Onze activiteiten beperkten zich hier tot inbreng in en deelname aan gebiedsprocessen en daaraan gerelateerde bijeenkomsten. Dit betrof o.a. het symposium over de toestand van de Drentse Natuur, een bijeenkomst over de ontwikkeling van de Onlanden, een studiemiddag van de Werkgroep natte Natuur Drenthe over waterkwaliteit en natuurwaarden, een bijeenkomst van het Regionaal Overleg Nedereems en Rijn Noord over de evaluatie Kaderrichtlijn Water (tussenrapportage) en Atelier Duurzaam Boer Blijven. Verder leverden we inbreng door deelname aan de Raad van Advies van het project Duurzaam Boer Blijven, dat zich richt op vermindering van mineralenverliezen in de melkveehouderij.

Samen met de andere natuur- en milieufederaties werkten wij aan een aantal projectideeën, die in het kader van het Deltaprogramma ingebracht kunnen gaan worden. Uitwerking van een aantal uitgekozen ideeën vindt plaats in 2012.

Met onze collega's in Groningen en Overijssel maakten wij werkafspraken over de uitwisseling van informatie op het gebied van water en over mogelijk hernieuwde activiteiten in het kader van het concept van Veen tot Zee.

Tot slot vertegenwoordigen we samen met Staatsbosbeheer de groene belangen in de bestuurscommissie van het Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentse Aa.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Advisering, samen met de drie terreinbeheerders, aan GS en PS over het onderhandelingsakkoord natuur
- Bijdrage aan een statenontmoeting over onderhandelingsakkoord natuur en advisering van en gesprekken met statenfracties hierover
- Gezamenlijke brief aan PS met Groenmanifestpartners over het onderhandelingsakkoord natuur
- Serie publieks- en PR-activiteiten gericht op investeringen in natuur (met ruime media-aandacht).
- Notitie met stand van zaken Gemeenschappelijk Landbouwbeleid en de kansen die dit biedt voor natuur- en landschap. Besproken met de terreinbeheerders op actieoverleg.
- Advies in de Werkgroep Droogtestudie over de analyse van de meeste effectieve maatregelen om de droogte in Noord-Nederland te bestrijden (samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen)
- Inbreng gebiedenbeleid door deelname aan werkbijeenkomsten
- Deelname aan / inbreng in Raad van Advies project Duurzaam Boer Blijven
- Vertegenwoordiging natuur- en milieubelangen in overleg Nationaal beek- en esdorpenlandschap Drentse Aa
- Aantrekkelijk vormgegeven Naturabalans met omheining en informatieborden bij het drukbezochte bezoekerscentrum van het Drents-Friese Wold in Terwisscha.
- Onthulling van de Naturabalans op tweede pinksterdag 2011 (60 deelnemers)
- Persbericht, samen met Staatsbosbeheer en Nationaal Park Drents Friese Wold over onthulling Naturabalans; werd geplaatst op flink aantal websites, o.a. van kranten, met name in Friesland.
- Interview over de Naturabalans op radio Ooststellingwerf de dag voorafgaande aan de onthulling
- Teksten voor een informatiepagina en de wandelroute, t.b.v. de smartphone- wandeling.

1.2.2.1. Mijn actie voor een rijke natuur

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het algemene beeld bij inwoners van Drenthe en Drentse bestuurders is dat het goed gaat met de natuur in Drenthe. Er komt tenslotte steeds meer natuur. Dat het slecht gaat met bepaalde planten en dieren en de oorzaken daarvan, is bij het algemene publiek onvoldoende bekend. Natuurbeleid met begrippen als biodiversiteit, ecosysteem en dergelijke, staat erg ver af van het grote publiek. Er is een vertaalslag nodig naar planten en dieren.

In de aanloop naar de Provinciale Statenverkiezingen op 2 maart hebben wij het belang van de natuur en het natuurbeleid via een publiekscampagne onder de aandacht gebracht van het Drentse publiek en Drentse politici. De aanleiding vormden o.a. de aangekondigde bezuinigingen door het Rijk op natuur- en plattelandsbeleid.

Op 1 februari is de site www.warmlopendvoornatuur.nl gelanceerd. Op de site zijn campagnenieuws en activiteiten geplaatst. Ook geeft de site achtergrondinformatie over een aantal grotere natuurgebieden in Drenthe en een overzicht van nieuws over het landelijke en provinciale natuurbeleid. Mensen konden ook op de hoogte blijven van nieuws en activiteiten door Gradus Das te volgen via Twitter of vriend van hem te worden op Facebook of Hyves.

Om de politiek duidelijk te maken dat natuur het waard is om in te blijven investeren, hebben we handtekeningen ingezameld. Via de website kon iedereen online zijn of haar handtekening plaatsen voor natuur in Drenthe! Kinderen konden een kleurplaat downloaden en opsturen. Ook zijn bij 20 natuurgebieden in Drenthe spandoeken met cartoons geplaatst om aandacht te vragen voor de mogelijke gevolgen van de bezuinigingen op het natuurbeleid.

Van 16 februari tot en met 20 februari hebben we met een wandelestafette langs Drentse natuurgebieden aandacht gevraagd voor de gevolgen van de bezuinigingen op het natuur- en plattelandsbeleid. De natuurestafette startte op het Ballooërveld en liep via het Reestdal, de Onlanden en het Hunzedal naar het Dwingelderveld. Elke dag zijn we met andere bestuurders, belanghebbenden en (aankomende) statenleden in gesprek gegaan over wat al is bereikt via het natuur- en plattelandsbeleid en welke gevolgen bezuinigingen kunnen hebben. De gesprekken zijn in beeld en tekst uitgezonden via www.warmlopendvoornatuur.nl, onder meer in de dagelijkse blog door één van de deelnemers aan de estafette.

Zondag 20 februari is de natuurestafette en de campagne Warmlopen voor Natuur in Drenthe afgesloten met een manifestatie bij het bezoekerscentrum Dwingelderveld. Vanaf zes locaties wandelden de deelnemers naar het bezoekerscentrum, waar de gezamenlijke manifestatie plaatsvond. Daarbij waren ook veel (aankomende) statenleden aanwezig. In andere gebieden in Drenthe werd die dag eveneens onder leiding van gidsen warmgelopen voor natuur in Drenthe.

Op 11 maart hebben we als input voor de nieuwe bestuursperiode aan de nieuwe statenfracties de ingezamelde handtekeningen aangeboden. Ook zijn inspiratiepakketten aangeboden, met daarin de opbrengst van de campagne 'Warmlopen voor natuur' in tekst en beeld.

Door dit geheel aan activiteiten hebben we rond de statenverkiezingen veel aandacht voor het natuurbeleid bij de statenfracties, media en diverse maatschappelijke organisaties weten te bereiken. Met name via de gebiedsexcursies werd belang van het natuurbeleid en de relatie met andere maatschappelijke/economische belangen duidelijk voor het voetlicht gebracht. Het totale bereik van de campagne en het uiteindelijke effect lag iets onder onze verwachting. Dit had vooral te maken met de zeer negatieve landelijke tendensen en de keiharde landelijke bezuinigingen waarmee de algemene teneur t.a.v. natuur landelijk zeer negatief werd gezet. De campagne warm lopen en het Groenmanifest hebben eraan bijdragen dat deze teneur niet naar Drenthe is overgeslagen. Het Drentse beleid is nog steeds pro-natuur maar ontbeert op dit moment de nodige middelen. Ook het maatschappelijke draagvlak voor investeringen in de natuur is nog bijzonder groot. De campagne Warmlopen voor natuur heeft o.a. ook geleid tot een massale opkomst bij de statenvergaderingen aan het eind van het jaar, toen het natuurbeleid aan de orde was.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Publiekscampagne Warmlopen voor natuur met inzet sociale media (Twitter, Facebook en Hyves)
- Natuurestafette met (aankomende) statenleden, bestuurders en belanghebbenden
- Bijna 5.000 bezoekers www.warmlopendvoornatuur.nl, waarvan bijna 3.000 unieke bezoekers
- 20 spandoeken met cartoons bij natuurgebieden in Drenthe
- Ca. 400 mensen die op de hoogte gehouden willen worden van nieuws m.b.t. campagne c.q. natuur
- Ca. 400 deelnemers aan de wandelmanifestatie op Dwingelderveld en andere locaties
- Ca. 1.400 ondertekenaars petitie en ca. 50 kleurplaten van kinderen
- Inspiratiepakket voor natuur voor nieuwe statenfracties
- Aandacht in Drentse media (RTV Drenthe, Dagblad van het Noorden, Meppeler Courant, Omroep Meppel en De Wolden).

1.2.2.2. Beeldschoon water

Met het project Beeldschoon water maken we al sinds 2007 de natuur onder water tastbaarder voor een brede doelgroep en vergroten we het bewustzijn over waterkwaliteit in het algemeen. In 2011 richtte het project zich op het blijvend aandacht vragen voor de waterkwaliteit van Drenthe, de Drentse samenwerking met partners en op het creëren van draagvlak voor de benodigde uitvoeringsmaatregelen van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Beeldschoon Water heeft ook in 2011 op een opvallende wijze laten zien hoe mooi het Drentse water op sommige plaatsen is en op andere plaatsen nog moet worden.

De tentoonstelling Beeldschoon Water heeft de afgelopen 3,5 jaar 100.000 bezoekers gehad. Op zo'n 15 verschillende plaatsen in Drenthe – en soms net daarbuiten – hebben bezoekers de natuur onder water mogen aanschouwen. Eind 2011 hebben we de tour van de tentoonstelling Beeldschoon Water afgerond.

In 2011 heeft de tentoonstelling de volgende locaties aangedaan:

- begin januari: Waterschap Velt en Vecht
- april t/m juli: Waterschap Noorderzijlvest Groningen
- juli t/m augustus: De Buitenplaats Het Groninger Landschap
- september t/m oktober: ICO Assen
- november t/m december: Natuurmuseum Zwartsluis

Ook het boek Beeldschoon water is blijvend punt van aandacht geweest. Inmiddels zijn er al 2.013 exemplaren van het boek verkocht. Dit waren er 125 in 2011. Er zijn nog 335 exemplaren op voorraad.

Ook heeft Beeldschoon water een actuele website, die fungeert als het centrale communicatiemiddel over waterkwaliteit in Drenthe. De website heeft in 2011 ruim 2000 unieke bezoekers gehad. Op de website is de wateragenda actief bijgehouden met wateractiviteiten en de locaties van de tentoonstelling.

Met Beeldschoon water hebben we het belang van (werken aan) waterkwaliteit breed onder de aandacht weten te brengen. Dit willen we samen met partners blijven doen. Met de provincie Drenthe, de vier waterschappen in Drenthe, IVN Consulentschap Drenthe en Het Drentse Landschap hebben we in 2011 dan ook vervolgvacatures voorbereid waarmee we de komende jaren inspelen op de aankomende evaluatie van de Kaderrichtlijn Water.

In het kader van dit project werkten we tevens met de Natuur en Milieufederatie Groningen samen rond het onderwerp 'vismigratie'. De website www.beeldschoonwater.nl is daartoe uitgebreid met het thema 'vissen'. Aan de hand van verschillende vissoorten in het Drentse water, vertellen we meer over de waterkwaliteit in Drenthe.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Het project Beeldschoon water is doorlopend onder de aandacht gebracht van een breed publiek door middel van de website, tentoonstelling en de bijeenkomsten met partners.
- Het thema waterkwaliteit is, door meer informatie over vissen en vismigratie op de website 'Beeldschoonwater' en de waterkaart van Groningen, toegankelijker gemaakt voor het grote publiek.

1.2.2.3. Bedrijven voor de natuur

Omschrijving activiteit en resultaat

Met dit project wilden we meer directe en meer zichtbare verbindingen te leggen tussen bedrijfsleven, economie en natuur in Drenthe. De betrokkenheid van bedrijven en hun werknemers bij natuurbeheer kan hierdoor worden vergroot. Dit draagt bij aan de kennis over en het draagvlak voor natuur(beheer). Gezien de ontwikkelingen in het natuurbeleid (onderhandelingsakkoord) hebben we de aanpak en ambities van dit werk in het begin van het jaar moeten omzetten naar een heel andere insteek. De relaties tussen natuur en economie en de verbindingen met bedrijfsleven (met name recreatie) hebben we vooral vorm gegeven via onze campagne Warm lopen voor natuur. Voor het overige had een appèl aan bedrijven om te investeren in natuur in een tijd waarin de rijksoverheid zo drastisch de boeg omgooit weinig zin. We hebben ons samen met de terreinbeheerders wel georiënteerd op nieuwe verdienmodellen.

In het najaar hebben we daarnaast het initiatief van een aantal ondernemers ondersteund om te komen tot een sponsor-wielertocht voor de natuur. Deze wielertocht zal onder het motto Hart Fietsen voor de natuur in mei 2012 worden verreden.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Eerste oriëntatie verdienmodellen natuur en landschap
- Ondersteuning opzet wielertocht bedrijfsleven Hart Fietsen voor de Natuur

1.2.3. Project Verhalen in het Drentse landschap

Omschrijving activiteiten en resultaat

Om bewustzijn en betrokkenheid van burgers bij het landschap te vergroten, voert het Rijk met de provincies en ruim veertig maatschappelijke organisaties de campagne *Een mooier landschap, maak het mee* uit. Het project 'Verhalen in het Drentse landschap', een samenwerkingsproject van Natuur en Milieufederatie Drenthe, Het Drentse Landschap en de provincie Drenthe, vormde de Drentse vertaling van deze landelijke campagne. Met dit project hebben we de verhalen van het landschap bloot gelegd en ze op een nieuwe en uitnodigende wijze toegankelijk en leesbaar gemaakt voor een breed publiek. Het project bestond uit twee onderdelen; het samen met bewoners ontwikkelen en ontsluiten van een aantal landschapsverhalen en de organisatie van een landschapsproeverij voor inwoners van Drenthe.

Landschapsverhalen

Samen met lokale verenigingen en groepen en betrokken inwoners, hebben wij in drie gebieden routes met een bijbehorend landschapsverhaal uitgezet. Het gaat om wandelroutes in het veenkoloniale landschap rondom Gasselternijveen en het slagenlandschap rond Ruinerwold en een fietsroute door het esdorpenlandschap van Gees-Meppen. Bij elke route is een verhaal van het landschap samengesteld dat aan de hand van video's, (historische) foto's, geluidsfragmenten en/of teksten wordt verteld. In de drie gebieden hebben we totaal 12 korte video's gemaakt. Hiervoor zijn verschillende mensen uit de gebieden geïnterviewd. Deze mensen vertellen in de video's hun verhaal over het landschap. Verder hebben we ook een trailer gemaakt met korte fragmenten van de video's. Deze trailer is voor de zomer op www.nmfdrenthe.nl geplaatst om mensen een voorproefje te geven van de landschapsverhalen. Alle leden van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten hebben een DVD met de trailer ontvangen.

Op 9 september 2011 heeft gedeputeerde Munniksma de routes officieel geopend door, samen met bewoners die hebben meegeholpen aan de route, een deel van de landschapsverhalenroute Ruinerwold te lopen.

Landschapsproeverij

Op 11 september hebben wij samen met Het Drentse Landschap de Drentse Landschapsproeverij georganiseerd. Bezoekers konden zich met al hun zintuigen laten onderdompelen in het Drentse landschap. Ruim 300 bezoekers hebben de Drentse Landschapsproeverij op Vakantiepark Diana Heide in Amen bezocht.

Via een korte animatiefilm kregen bezoekers een voorproefje van de landschapsverhalenroutes. Op de proeverij konden bezoekers het landschap op allerlei wijzen proeven en beleven. Dichters en koks vertoonden hun kunsten en bezoekers konden o.a. deelnemen aan landschapsexcursies onder leiding van landschapshistoricus Theo Spek of geograaf Erik Meijels. De Drentse Landschapsproeverij vond mede plaats in het kader van Cultureel Aa en Hunze.

Sinds september zijn de drie landschapsverhalenroutes met de bijbehorende video's, (historische) foto's, geluidsfragmenten en teksten te bekijken en beluisteren op www.nmfdrenthe.nl/landschapsverhalen. Daar zijn ook de drie routes te downloaden. In 2012 worden de landschapsverhalenroutes opgenomen in het digitale systeem AnnoDrenthe.nu van Drents Archief, zodat de routes straks ook voor de smartphone beschikbaar komen. Vanaf dan kan beeld en geluid behorende bij de landschapsverhalenroutes ook ter plekke tijdens de route worden bekeken en beluisterd.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- landschapsverhalenroutes Ruinerwold, Gasselternijveen en Gees-Meppen
- 12 korte video's waarin bewoners hun verhaal over het landschap vertellen
- trailer met korte fragmenten video's
- Drentse Landschapsproeverij met ruim 300 bezoekers
- animatiefilm met voorproefje landschapsverhalenroutes
- webpagina met te downloaden routes en bijbehorende video's, (historische) foto's, geluidsfragment en teksten.

1.2.4. Groene kijk in de praktijk

Omschrijving activiteiten en resultaat

In 2009 hebben we met de terreinbeherende natuurbeschermingsorganisaties de natuurvisie 'Een groene kijk op een duurzame ruimtelijk ontwikkeling' opgesteld. Deze visie geeft een lange termijn perspectief op de voor natuur en landschap gewenste ruimtelijke ontwikkeling en biedt aanknopingspunten voor gebiedsprocessen waar meerdere ruimtelijke ontwikkelingen samen komen. Belangrijke onderdelen van deze visie zijn inmiddels overgenomen in het provinciale beleid (Omgevingsvisie Drenthe). In het project Een groene kijk in de praktijk werken we aan verdere realisering en concrete uitvoeringsstappen in specifieke gebieden. Voor de komende tijd voorzien we met name kansen in de combinatie met de wateragenda. Voor 2011 voorzagen we activiteiten in het gebied Uffelte-Ruinen, het Blauwe hart en het Hunze gebied. Het hoofdaccent lag daarbij op het gebied waar de meeste ontwikkelingen plaats vonden: Uffelte-Ruinen.

Begin 2011 brachten wij samen met de terreinbeheerders via een aantal werksessies een gezamenlijke bouwsteen Natuur uit voor het gebiedsproces Uffelte-Ruinen (maart 2011). De Natuur en MilieufederatieD was hierin de trekker. Deze bouwsteen is een nadere uitwerking van onze gezamenlijke visie op de ontwikkeling van natuur en landschap in heel Drenthe (Een groene kijk op een duurzame ontwikkeling, 2009) .

In september ging het provinciale proces voor de gebiedsontwikkeling Uffelte-Ruinen van start. Voor dit gebied hebben de provincie, waterschap Reest en Wieden en gemeenten De Wolden en Westerveld in 2010 een bestuursovereenkomst gesloten. De overeenkomst betreft een integrale gebiedsontwikkeling in verband met de wateropgave (vasthouden en bergen).

Wij leverden, samen met Natuurmonumenten, intensief bijdrage aan het gebiedsproces tijdens een aantal werkbijeenkomsten van de gebiedsgroep Uffelte-Ruinen. Wij deden dit mede namens de twee andere terreinbeherende organisaties. Op deze bijeenkomsten werden de diverse belangen in kaart gebracht en werden de bouwstenen verzameld voor een aantal inrichtingsscenario's. Onze bouwsteen Natuur hebben wij officieel aangeboden aan de stuurgroep gebiedsproces Uffelte-Ruinen en gepresenteerd en bediscussieerd in de gebiedsgroep. De door ons opgestelde randvoorwaarden voor natuur werden door alle deelnemers in de gebiedsgroep en de projectgroep zeer gewaardeerd en als uitgangspunt beschouwd bij de gebiedsontwikkeling. Waterschap Reest en Wieden bleek goed uit de voeten te kunnen met onze bouwsteen, waarin wordt aangetoond dat herstel van hydrologie en grootschalige waterberging gecombineerd kunnen worden.

Wij organiseerden vervolgens eind 2011 een werkbijeenkomst waarop wij samen met de terreinbeheerders een concreet voorstel op kaart zetten voor een integraal natuur-/ bergingsgebied, als een nadere uitwerking van onze Bouwsteen Natuur. Dit voorstel zullen wij begin 2012 in gaan brengen bij de uitwerking van de eerste scenario's.

Op initiatief van Staatsbosbeheer is in 2010 een projectgroep Het blauwe goud van Drenthe (subtitel: Strategie klimaatbestendig waterbeheer) aan het werk gegaan. Wij nemen samen met het waterschap Hunze en Aa's, de provincie, de terreinbeherende organisaties en DLG deel aan deze projectgroep. De bedoeling is om een beeldende notitie te maken over de strategie om de grondwatervoorraad in Drenthe te vergroten, vooral in verband met de klimaatverandering (verdroging en droogte).

Eind 2010 leverden wij commentaar op een eerste concept Strategie klimaatbestendig waterbeheer, waarvan de provincie penvoerder was. Eind 2011 werd door de provincie over dit onderwerp een themabijeenkomst georganiseerd. Toen was ook het strategiedocument gereed. In het document wordt erkend dat een robuust watersysteem en een goed functionerende EHS belangrijk zijn voor klimaatbestendig grondwaterbeheer.

Het Hunzedal is bij de provincie in beeld als groot 'water oogstgebied'. In de provinciale Grondwaternota zal dit concept worden uitgewerkt. In 2010 hebben wij samen met het Drentse Landschap onze visie op waterwinning en natuurontwikkeling in het Hunzedal op schrift gesteld. Wij willen hiermee bereiken dat er een robuuster watersysteem voor dit gebied wordt ontwikkeld waarin waterwinning en natuurontwikkeling in de toekomst harmonieus samengaan. Dat is nu nog niet het geval. Ook de plannen met betrekking tot nieuwe waterwinningen wijzen hier niet op.

Over de standpunten in onze visie heeft in 2010 een eerste overleg plaatsgevonden met de provincie en de waterleidingmaatschappij Drenthe. Het door de provincie en de WMD toegezegde vervolg op dit overleg is in 2011 uitgebleven. Wij zullen dit onderwerp in 2012 opnieuw agenderen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inbreng in gebiedsproces Uffelte Ruinen (projectgroep, bestuurlijk overleg)
- Bouwsteen Natuur Uffelte-Ruinen, Rapport A & W Ecologisch onderzoek, Aanbiedingsbrief Bouwsteen natuur Uffelte-Ruinen, inclusief toelichtende notitie met samenvatting van het rapport
- Powerpoint presentatie van de Bouwsteen Natuur Uffelte-Ruinen
- Waterberging in robuuste natuur Uffelte-Ruinen (concept), kaart met toelichting,

1.2.5. Donker Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Dit project wil lichthinder terugdringen en duisternis bevorderen. Het draagt daarmee bij aan het versterken van de provinciale kernkwaliteit Rust (bestaande uit stilte en duisternis).

Medio 2010 is de Omgevingsvisie Drenthe vastgesteld, waarin opgenomen de instelling van duisternisgebieden. Dit jaar (2011) is nader contact onderhouden met de provincie over de verdere implementatie daarvan. Het provinciale kernkwaliteitenteam werkt aan een aanpak, maar deze was in 2011 nog niet zover uitgewerkt dat externe afstemming kon plaatsvinden. Het gezamenlijk met de provincie donkerder maken van duisternisgebieden en het opstellen van een maatregelenpakket, kon daardoor nog niet worden opgepakt.

In de aanloop naar de Nacht van de Nacht hebben wij in een landelijk opgezette campagne een oproep naar de bevolking gedaan om meldingen te doen van lichthinder. In Drenthe zijn hierbij expliciet ook de duisternisgebieden genoemd. Op deze wijze wilden we ook een bijdrage leveren aan de programmadoelstelling om met name in de duisternisgebieden een vermindering van lichthinder te bewerkstelligen. Dit heeft geleid tot 129 meldingen voor Drenthe, van 93 melders. Bij de behandeling van de meldingen gaat onze aandacht extra uit naar de meldingen rond de grote Drentse duisternisgebieden (Drentse Aa-gebied, Dwingelderveld, Drents-Friese Wold).

Naar aanleiding van de meldingen hebben we contact opgenomen met de melder (voor nadere details) en met de veroorzaker. Eind 2011 is de afhandeling van deze klachten nog in volle gang. Resultaat tot nu toe: Vijf meldingen zijn of worden binnenkort opgelost, bijvoorbeeld doordat het gebruik van de hinderlijke verlichting niet meer plaatsvindt of doordat in plannen van gemeente of provincie is opgenomen de verlichting aan te passen. Ca. 25 andere klachten zijn geadresseerd aan de bron, vaak de gemeente. Van de overige klachten wordt de ernst nader beoordeeld. Met name bij grote veroorzakers van lichthinder en meldingen die gerelateerd zijn aan de duisternisgebieden, zullen we in 2012 nadere actie ondernemen.

Met de publiekscampagne Nacht van de Nacht willen we het draagvlak en de aandacht voor het behoud van duisternis vergroten en maatregelen bevorderen die gericht zijn op het behoud van duisternis. Deze zevende keer dat de Nacht van de Nacht werd georganiseerd, trok in Drenthe een record aantal deelnemers. Deelnemers aan veel activiteiten kregen na afloop een, in samenwerking met het Kröller-Müller museum, ontworpen ansichtkaart met een nachtblandschap van Van Gogh, ter verdere promotie van de schoonheid van de duisternis.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Nacht van de Nacht 2011 met in Drenthe een recordaantal van ruim 1350 bezoekers. In totaal waren er 23 activiteiten met belevings- en genietactiviteiten van de donkere nacht, veelal georganiseerd door lokale partijen, verspreid over Drenthe, waarvan diverse in de duisternisgebieden. Specifieke eigen inzet op de organisatie van een stilte en duisternis belevingsactiviteit in Schoonoord, in samenwerking met de gemeente Coevorden, de Stichting Natuurkunst Drenthe en scouting Coevorden (65 deelnemers).
- Ruim 30 vermeldingen van de Nacht van de Nacht in de (Drentse) pers incl. websites bij ons bekend, maar het werkelijke aantal zal een veelvoud hiervan zijn. Deze publiciteit draagt bij aan het draagvlak voor het behoud van duisternis.
- Campagne voor het doen van meldingen van lichthinder; 129 meldingen voor Drenthe, van 93 melders. Vijf meldingen zijn of worden binnenkort opgelost. Ca. 25 meldingen zijn geadresseerd aan de bron, vaak de gemeente of een particuliere instelling. Van de overige meldingen wordt de ernst nader beoordeeld.
- Medeorganisator van de Donkerte Academie van de RegioVisie Groningen-Assen, op de vooravond van de Nacht van de Nacht.
- Deelnemer aan de presentatiebijeenkomst van de gemeente Westerveld inzake het duisternisbeleid.
- Inbreng van onze zorg over mogelijke lichtvervuiling van een gepland bedrijventerrein in Rolde.

1.2.6. Stilte op de kaart

Omschrijving activiteiten en resultaat

Doelstelling van het project is dat de aandacht voor het thema stilte/geluidsoverlast in Drenthe zowel bij publiek als bij beleidmakers toeneemt. Dit levert een bijdrage aan het vergroten van het draagvlak voor het nemen van maatregelen om geluidhinder in stiltegebieden te beperken.

Een methode om de aandacht voor de stilte te vergroten is de productie van een stiltekaart op onze website. Pas aan het einde van het jaar kwam hiervoor een (financieel) begaanbare weg in beeld, dankzij samenwerking met de betreffende afdelingen van de Provincie Drenthe. De basiskaarten zullen geplaatst worden op het netwerk bij de provincie en de ontsluiting vindt plaats via de website van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Dit is eind 2011 opgepakt en zal in 2012 gerealiseerd worden.

De basis voor de stiltekaart is gelegd door de stiltewaarnemingen van vrijwilligers in de Drentse stiltegebieden sinds 2009. Ook in 2011 zijn nieuwe waarnemingen gedaan, vooral dankzij de inzet van scholieren in het kader van hun maatschappelijke stage. Dit draagt ook bij aan de bewustwording van een jonge doelgroep voor dit milieuthema.

Ondanks diverse oproepen en een presentatie, bleek er binnen het bestaande netwerk geen animo te zijn voor het gezamenlijk opzetten van stilte-activiteiten. Via een verkenning op internet is daarna gezocht naar nieuwe aanspreekpunten. Vervolgens vormde het landelijk initiatief om te komen tot een Dag van de Stilte het kristallisatiepunt om Drentse publieksactiviteiten op het thema stilte te organiseren. Deze hebben ook de nodige aandacht in de media gekregen en zo een bijdrage geleverd aan de bekendheid van de waarde van de stilte.

Het provinciale kernkwaliteitenteam werkt aan een aanpak van o.m. Stilte, voortvloeiend uit de omgevingsvisie, maar dit was in 2011 nog niet zover uitgewerkt dat een gezamenlijke aanpak kon plaatsvinden. Wel heeft de provincie opdracht gegeven aan een bureau de geluidsbelasting van de stiltegebieden door verkeer te bepalen. De resultaten zijn eind 2011 beschikbaar gekomen. In een vervolgstap kan dit gelegd worden naast de stiltewaarnemingen door vrijwilligers en kan gericht gekeken worden welke maatregelen in voorkomende gevallen te nemen zijn.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Ruim 40 nieuwe stiltemetingen, voor het overgrote deel afkomstig van scholieren in het kader van maatschappelijke stages
- Een Drentse Dag van de Stilte (als invulling van een landelijk initiatief) met 6 activiteiten verspreid over Drenthe, met in totaal 55 deelnemers
- Advies aan/inspraak op het Landschapsbeleidsplan Midden-Drenthe aanbevelingen m.b.t. het stiltebeleid (concretisering en doelstelling stiltebeleid)

2.1. Programma Klimaat en energie

2.1.1. Duurzame energievoorziening Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het product duurzame energie vormt de basis en ruggengraat voor de activiteiten en projecten van het programma klimaat en energie. De voorziene activiteiten waren het verzorgen van blijvende aandacht voor het klimaat- en energiebeleid, het ontwikkelen van 2 à 3 besparingsinitiatieven met bedrijven en inwoners en advisering van overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partners.

In de uitvoering lag dit jaar het hoofdaccent op de ontwikkeling van een eigen visie op het noordelijke energiebeleid. De belangrijkste aanleiding voor deze inzet en keuze vormden de ervaringen met de noordelijke CO₂-opslag, discussies over opslag van gas en biomassa en het debat over windenergie. Wat opvalt in al deze deeldebatten is dat er in Noord-Nederland en Drenthe geen sprake is van een gedeelde en gedragen totaalvisie. Zolang die ontbreekt dreigen de voortgang en nodige doorbraken op de deelterreinen te stranden.

Wij hebben dit jaar daarom onze eigen kennis en visie op het gebied van energie en klimaatscenario's aangescherpt door onderzoek naar alle relevante dossiers en door gesprekken met energie-deskundigen in Noord-Nederland.

Wij hebben op basis hiervan een analyse gemaakt van de huidige energiemix van Noord-Nederland en de te verwachten ontwikkelingen daarin. Wij hebben deze kennis en de verzamelde gegevens vervolgens gebruikt bij het opstellen van een rekenmodel voor het noordelijke klimaatscenario en bij het opstellen van een eigen energievisie (zie Klimaatperspectief). Dit scenario heeft een belangrijke rol gespeeld in het noordelijke debat met bewoners en bestuurders over de transitie naar een duurzame energievoorziening. Door de opgebouwde kennis konden wij een goed onderbouwd advies geven over de evaluatie van het Noordelijk Klimaatakkoord in 2012 en over het opstellen van een nieuw energieakkoord.

Onze goede ervaringen met het landelijke project CO₂-toppers waren voor ons aanleiding om te werken aan een vervolg en follow up. We hebben de Drentse CO₂ toppers in kaart gebracht en met zowel bedrijfsleven en overheden gesprekken gevoerd over de mogelijkheden voor verdere CO₂-reductie. Op grond van deze gesprekken hebben we CO₂-vermindering van noordelijke grasdrogerijen als speerpunt gekozen. Wij hebben daarbij het initiatief genomen voor een onderzoek naar de mogelijkheden voor grasdroging met restwarmte van de afvalverbrander in Wijster. Deze keuze werd bepaald door de potentiële mogelijkheid om hiermee de CO₂-uitstoot in Drenthe met vele kilotonnen te verminderen.

Wij wisten bij de Rijksuniversiteit Groningen (Wetenschapswinkel) belangstelling te wekken voor de problematiek van de grasdrogerijen. Een student Technische bedrijfskunde deed op ons verzoek een bureauonderzoek naar de mogelijkheden om droging van voedergrassen uit te voeren door middel van restwarmte van Attero. De resultaten van dit onderzoek zullen wij in 2012 presenteren.

Bij de ontwikkeling van nieuwe energie(besparings-)projecten hebben we onze activiteiten vooral gericht op de potenties van lokale duurzame energievoorziening. Samen met onze collega's in andere provincies zijn we trekkers en initiatiefnemers van landsbrede samenwerking en ondersteuning van duurzame lokale energie-initiatieven.

We zijn daarnaast zelf een verkenning gestart naar de ervaringen, kansen en knelpunten van deze groepen, zodat we een duidelijk beeld hebben van hun ondersteuningsbehoeften

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Noordelijke energievisie natuur- en milieufederaties Groningen en Drenthe
- Deelname en overleg Green Deals (noordelijk en landelijk)
- Bezwaarschrift tweede kerncentrale Borssele gezamenlijke milieufederaties
- AFLO-advies energiebeleid
- Analyse CO2-uitstoot grasdrogerijen, initiatief en start onderzoek energiebesparende droogmethoden i.s.m. RUG
- Magazine CO2 ambitie; Dit gezamenlijke magazine van de Natuur en Milieufederaties wordt begin 2012 uitgebracht.
- Ontwikkeling en start landelijk samenwerkingsproject ondersteuning lokale duurzame energieopwekking
- Verkenning met inventarisatie lokale duurzame energiebedrijven Nederland en Drenthe (kennis- en ondersteuningsvraag).

2.1.2 Het noordelijke energiedebat

Omschrijving activiteiten en resultaat

Eind 2010 liet de discussie over CO₂-opslag in het Noorden zien dat er in Noord-Nederland nog geen gezamenlijk beeld bestaat van de manier waarop de transitie naar een duurzame energievoorziening moet worden vormgegeven. Voor deze transitie zijn grote, ingrijpende veranderingen nodig. Het vraagt wijzigingen in bestaande systemen en het gedrag van mensen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe wil beleidsmakers en bedrijven op dit punt prikkelen en met hen op zoek gaan naar innovatieve oplossingen en die naar de praktijk brengen. Om in beeld te brengen welke opgaven er in Noord-Nederland liggen is het project het Noordelijke energiedebat opgestart. Het project is uitgevoerd in samenwerking met de Natuur en Milieufederatie Groningen en vele experts uit het veld en is mede mogelijk gemaakt door de Europese Commissie.

Bij de start van het project bleek nadrukkelijk dat er sprake is van een onvolledig beeld bij relevante noordelijke partijen van de CO₂-emissies per sector in Noord-Nederland. Ook het huidige energieverbruik en de huidige (duurzame) energieopwekking bleken nog onvoldoende in kaart gebracht. Met in totaal meer dan 30 experts is daarom in eerste instantie de huidige beleidsuitvoeringspraktijk op klimaatgebied onderzocht. Ook is voor verschillende sectoren (huishoudens, kantoren, industrie, verkeer en landbouw) in beeld gebracht wat de huidige CO₂-emissie is en via welk palet aan maatregelen deze emissies kunnen worden teruggebracht. Voor dit onderzoek was meer tijd nodig dan geraamd, maar het heeft ertoe geleid dat de natuur- en milieufederaties eind 2011 een helder en volledig overzicht konden presenteren, waarin maatregelen op 'CO₂-waarde' zijn gezet. De getallen en uitkomsten zijn vervolgens op een heldere, interactieve manier beschikbaar gemaakt voor beleidsmakers, inwoners en niet-specialisten.

Het maatschappelijke draagvlak voor een actief klimaatbeleid in het Noorden is tijdens het NKP-project in beeld gebracht met behulp van een grote enquête. Deze enquête is verschenen in het Dagblad van het Noorden en voorgelegd aan de panelleden (het Groene Peiler panel) van de natuur- en milieufederaties van Groningen en Drenthe. De enquête leverde ruim 1.400 reacties op. De resultaten zijn gepubliceerd in het Dagblad van het Noorden en ingezet voor het vervolg van het project. Een belangrijke conclusie was dat er ruime steun is voor klimaatbeleid, maar dat er wel vragen leven over wie voor het uitvoeren van maatregelen verantwoordelijk moeten zijn.

In een bestuurlijk debat in samenwerking met de topclub van Energy Valley zijn de resultaten van het onderzoek gepresenteerd. In een publiek debat in Assen zijn de uitkomsten met inwoners van Noord-Nederland bediscussieerd. Uit het publieksdebat van 10 november bleek dat vooral besparing in woningen, maar ook de inzet op zonne-energie op grote instemming kan rekenen. Tegelijkertijd is aangegeven dat ook de noordelijke industrie een forse bijdrage zou moeten leveren. Het debat liet zien dat de meningen over klimaatbeleid niet alleen maar gepolariseerd zijn: ook windenergie kan op instemming rekenen in Noord-Nederland, ondanks de grote maatschappelijke discussies over de locatiekeuze en opzet van winparken.

De uitkomsten uit de klimaatenquête, de expertsessies en de debatten zijn samengevoegd in een groot rekenmodel en inzichtelijk gemaakt via een website met een interactief 'knoppensysteem', waarmee iedereen individueel een eigen klimaatperspectief voor Noord-Nederland kan schrijven en waarmee snel inzichtelijk kan worden gemaakt welke consequenties bepaalde beleidskeuzes hebben voor CO₂-reductie en duurzame energieopwekking.

Dit klimaatperspectief heeft geleid tot een sterke basis waarop verder kan worden gediscussieerd en waarmee de noodzaak tot integrale acties en maatregelen duidelijk kan worden gemaakt.

De resultaten van het noordelijke debat worden in 2012 gebundeld en uitgegeven in een Noordelijk klimaatperspectief. Het ontwikkelde knoppensysteem wordt in Groningen verder uitgewerkt tot een bruikbare tool voor gemeenten en eventueel bedrijven. Ook Drenthe zou van dit unieke systeem gebruik kunnen gaan maken om het provinciale en gemeentelijke klimaatbeleid te ondersteunen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Klimaatdebat (publiek) 10 november (120 deelnemers)
- Enquête klimaat Dagblad van het Noorden / Groene Peiler (1.400 respondenten)
- Twee workshops met experts
- Bijeenkomst Energy Valley in de 'topclub Euroborg' (60 deelnemers)
- Kaartenset energiebesparing en duurzame energie
- Website: www.noordelijkklimaatperspectief.nl
- Noordelijk rekenmodel en knoppensysteem: www.noordelijkklimaatperspectief.nl

2.1.3. CO2 toppers in Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het project CO2 toppers is een project dat Natuur en Milieufederaties in Nederland gezamenlijke hebben ontwikkeld en uitgevoerd. Aanleiding was een pilot in Zeeland, waaruit bleek dat bedrijven ook buiten de meerjarenafspraken graag werk maken van CO2-reductie. Via dit project draagt de Natuur en Milieufederatie Drenthe bij aan het initiëren van innovatieve en baanbrekende energiezuinige productieprocessen en prikkelt zij het bedrijfsleven om binnen het productieproces zuinig om te gaan met energie.

In dit project benaderden tien natuur- en milieufederaties in hun provincies bedrijven met de vraag of ze wilden samenwerken op het gebied van vermindering van de CO2 uitstoot. Adviesbureau Ecofys lichtte de productieprocessen van de deelnemende bedrijven door. Dat leverde aansprekende en heel diverse voorstellen op.

Wij vonden het bedrijf Attero bereid om deel te nemen aan het project. Het eerder opgestelde Akkoord van Wijster over verduurzaming van het bedrijf en het naastliggende bedrijvenpark, bood daarvoor goede aanknopingspunten. .

Wij stelden voor om te laten onderzoeken of vergisting van berm- en natuurgras zou kunnen leiden tot vermindering van de CO2-uitstoot in Drenthe. In onze opdracht heeft Ecofys vervolgens onderzoek (bureaustudie) verricht naar de mogelijkheden bij Attero om via grasvergisting het proces van GFT vergisting op te schalen.

De scan van Ecofys liet zowel financieel als wat betreft CO2-reductie een positief resultaat zien. De resultaten van het onderzoek waren aanleiding voor het sluiten van een overeenkomst met Attero over de conclusies en de vervolgstappen (grasakkoord). Als uitvoering van het grasakkoord verzorgden wij het contact tussen Attero en Staatsbosbeheer als belangrijke aanbieder van grasstromen in Noord-Nederland. Attero heeft op grond hiervan besloten om in 2012 proeven te gaan nemen met vergisting van gras in een GFT tunnelvergister. Dit zal gaan plaatsvinden in Wilp. Daarna kan men gaan bepalen of de opschaling van een vergistingsinstallatie in Wijster financieel haalbaar is.

Op 21 november werden de resultaten van het project gepresenteerd in Utrecht, in aanwezigheid van de directeur-generaal milieu en de voorzitter van VNO-NCW. Hierbij waren alle betrokken bedrijven in de tien provincies aanwezig, waaronder Attero uit Wijster. Als alle afspraken met de bedrijven worden nagekomen dan gaat het om een vermindering van de jaarlijkse uitstoot van CO2 met 210 Kiloton. Door onze afspraken met Attero draagt Drenthe bijna 5 kiloton CO2 per jaar bij aan dit resultaat.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Voorstel aan Attero voor twee projecten op het gebied van verwerking van biomassa
- Rapport Ecofys (CO2-scan) inzake de haalbaarheid van het vergisten van grassen bij Attero.
- Samenwerkingsovereenkomst met Attero over onderzoek naar het meevergisten van gras in een GFT vergister met afspraken over inventarisatie en onderzoek (grasakkoord).
- Besluit van Attero om in 2012 proeven te gaan nemen met vergisting van gras in een GFT tunnelvergister met natuurgras van Staatsbosbeheer
- Persbericht over grasakkoord en project CO2 ambitie + artikel in Dagblad van het Noorden.
- Artikel over het landelijke CO2 project in de Staatscourant (november 2011)
- Presentatie resultaten CO2 project, o.a. van Drenthe, op landelijke bijeenkomst CO2 i.s.m. Rijk en VNO/NCW Ambitie. 100 deelnemers waaronder vertegenwoordigers van alle deelnemende bedrijven.

2.1.4. 100% Groen

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe ondersteunt met dit project het proces van lokale duurzame opwekking. In 2011 hebben we ons vooral gericht op:

- het inventariseren van lokale duurzame initiatieven in Drenthe
- het organiseren van het Drentse netwerk voor lokale duurzame energie-initiatieven;
- het actief ondersteunen van lokale initiatieven in Drenthe.

Inventariseren initiatieven en hun kennis- en ondersteuningsvraag

In april 2011 zijn we gestart een inventarisatie van initiatieven in Drenthe (op dat moment acht) en interviews met dertien energiebedrijven in Nederland. Dit heeft inzicht gegeven in de succes- en faalfactoren, kansen en belemmeringen en kennis- en ondersteuningsvraag van de initiatieven. Het resultaat vormt uitgangspunt voor de invulling van onze rol bij het stimuleren van lokale duurzame energiebedrijven in Drenthe.

Netwerk en oprichting Servicepunt

In juni hebben we een eerste kennismakingsbijeenkomst georganiseerd voor lokale duurzame initiatieven. Hier deelden een tiental initiatiefnemers hun ervaringen en ideeën met elkaar. De reacties vanuit de initiatiefnemers over de mogelijkheid om elkaar te ontmoeten waren erg positief. Een aantal initiatiefnemers heeft naar aanleiding van de bijeenkomst contact met elkaar gezocht om bij elkaars activiteiten betrokken te blijven.

In de tweede helft van 2011 zijn we gestart met de voorbereidingen om het netwerk actief te organiseren en bijeen te brengen. Allereerst hebben we de samenwerking met de Drentse Energie Organisatie (DEO) gezocht. Het Servicepunt voor lokale duurzame energie-initiatieven, zoals wij dat in gedachten hebben en willen oprichten, sluit goed aan bij de doelstellingen van DEO. Eind 2011 was de samenwerking zo goed als rond en zijn we gestart met de eerste voorbereidingen. Onder andere voor de excursie naar Lathen en Werlte (Duitsland) voor het netwerk van lokale energie-initiatieven om zich te laten inspireren. Deze excursie heeft in januari 2012 plaatsgevonden. In 2012 gaan we verder met het oprichten en 'uitvoeren' van ons Servicepunt, in samenwerking met DEO. Het gevormde netwerk is onderdeel van het Servicepunt.

Actieve ondersteuning

Uit de inventarisatie en netwerkbijeenkomsten blijkt dat de initiatiefnemers tegen een aantal algemene maar ook specifieke vragen en knelpunten aanlopen. De netwerkbijeenkomsten blijken geschikt om de meer algemene, veel voorkomende punten te bespreken en ervaringen hierover uit te wisselen. Daarnaast hebben we een aantal initiatieven meer specifiek ondersteund. Dit betrof o.a. het initiatief voor de oprichting van een zonnecentrale in Oosterhesselen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Kennismakingsbijeenkomst netwerk duurzame initiatieven juni 2011 met acht lokale initiatieven
- Voorbereiding excursie naar Lathen en Werlte begin 2012
- Inventarisatie lokale duurzame energiebedrijven Drenthe (kennis- en ondersteuningsvraag)
- Oprichten van het Drentse netwerk voor lokale energie-initiatieven
- Start samenwerking met Drentse Energie Organisatie en voorbereiding Servicepunt
- Actieve ondersteuning van verschillende lokale initiatieven op basis van binnengekomen vragen

2.1.5. Energiebrink en bespaarpanel

Omschrijving activiteiten en resultaat

Energiebrink

De Energiebrink is een vervolg op / versterking van Drenthe Bespaart, gericht op het faciliteren van een meer interactieve communicatie tussen betrokken partijen. Daarnaast brengen we Drentse aanbieders en afnemers van energiebesparende producten en diensten doelgericht bijeen.

De inventarisatie die wij eind 2010 hebben gehouden onder de aangesloten partners heeft ertoe geleid dat het campagnegedeelte van Drenthe Bespaart is losgelaten. Hiervoor was onder de deelnemers te weinig draagvlak. Het aanbieden van producten onder de vlag van Drenthe Bespaart bood hen geen meerwaarde meer. Ook uit de enquête onder het Bespaarpanel en de brainstormingssessie met een aantal panelleden, kwam naar voren dat het gemakkelijk vinden van aanbieders belangrijk wordt gevonden.

Drenthe Bespaart kent momenteel 190 aangesloten aanbieders. In samenwerking met andere partijen worden voor de aanbieders van Drenthe Bespaart bijeenkomsten georganiseerd. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen zij hun producten presenteren, kennis opdoen en/of netwerken met andere bedrijven/organisaties. Zoals aangegeven in de inleiding is het vinden van co-financiering erg lastig, zo ook voor Drenthe Bespaart. Om deze reden is het niet mogelijk geweest zes energiebrinken te organiseren, zoals het streven was.

Begin 2011 heeft de beurs 'Bouwplan' plaatsgevonden in de TT Hall. De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft in samenwerking met Plan Effect (organisator van de beurs) een Energiebrink ingericht met energiebesparende bedrijven. Ruim 25 aanbieders hebben hier hun energiebesparende producten gepresenteerd. Begin 2012 heeft wederom een beurs 'Bouwplan' plaatsgevonden. Hier hebben wij een bijdrage aan geleverd, o.a. in de vorm van het uitnodigen van bedrijven om zich tijdens deze beurs te presenteren.

In mei is in samenwerking met KUUB een bijeenkomst georganiseerd over de nieuwe subsidieregeling voor MKB in Noord-Nederland om consortia op te richten. Deze bijeenkomst is bezocht door 17 aanbieders. Daarnaast hebben alle aanbieders een uitnodiging gekregen voor de officiële presentatie van de subsidieregeling een aantal weken later in Groningen.

Vanuit onze energiebesparingscampagne het bespaarschaap is tijdens de Dag van de Duurzaamheid, in opdracht van de gemeente Meppel, een kleine energiemarkt georganiseerd. Voor de invulling zijn de bedrijven van Drenthe Bespaart gevraagd. Vijf van deze aanbieders hebben zichzelf en hun producten gepresenteerd.

Daarnaast zijn de aanbieders, wanneer dit van toepassing was, gevraagd om een bijdrage te leveren aan het bespaarschaap in de vorm van een aanbieding voor de deelnemers. Iedere maand kent een bepaald thema. Zo hebben een aantal bedrijven een aanbieding gedaan met betrekking tot verwarming en isolatie, bijvoorbeeld door een korting van 10% op een zonneboiler.

Het netwerk wordt uitgenodigd voor verschillende bijeenkomsten en betrokken bij activiteiten die door ons worden georganiseerd. Zo is het netwerk uitgenodigd voor het openbaar debat van het Noordelijk Klimaat Perspectief, een aantal om zich aan te melden op de kaart met Duurzame Initiatieven Drenthe en een aantal om zich te presenteren in het magazine DOEN over duurzaam ondernemen.

De website van Drenthe Bespaart werkt ondersteunend voor de bijeenkomsten/ ontmoetingen. Om de gebruiksvriendelijkheid van de digitale Energiebrink te vergroten is deze aangepast. De 'consumentenactiviteiten' als energiebesparingstips en meterstandenregistratie zijn naar de Bespaarschaapcampagne verplaatst. De kaart met aanbieders en de nieuwsvoorziening staat nu meer centraal.

Drents Bespaarpanel

Net als voor de Energiebrink, is het ook voor het Bespaarpanel lastig gebleken om co-financiering te vinden.

Begin 2011 is de enquête met als thema 'Drenthe Bespaart naar Energiebrink' afgerond en verwerkt. Als vervolg is een panelbijeenkomst georganiseerd om de resultaten te bespreken en te vertalen naar een concreet plan. Hieruit bleek dat de huidige invulling niet volledig overeenkomt met de ideeën en wensen van de panelleden. Waar men naar op zoek is, komt voor een groot deel overeen met wat Milieu Centraal biedt met haar informatievoorziening. De aanvulling blijkt juist de kaart met Drentse aanbieders. Onder andere op basis van deze bevindingen is de insteek van de website aangepast.

In 2012 willen we de ervaring en kennis van de panelleden op een andere manier inzetten. We willen ze gebruiken als ambassadeurs en ervaringsdeskundigen die andere mensen vertellen over wat ze hebben gedaan, om tips te geven en om vragen te beantwoorden. Dit koppelen we aan het bespaarschaap en/of de duurzame initiatieven kaart.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 190 aanbieders in het netwerk van de Energiebrink
- Vier bijeenkomsten voor aanbieders Energiebrink
- Verschillende uitnodigingen voor aanbieders Energiebrink voor andere bijeenkomsten en activiteiten
- 63 deelnemers aan het Drents Bespaarpanel
- Drie enquêtes/panelbijeenkomsten Drents Bespaarpanel

2.1.6. Het Bespaarschaap

Omschrijving activiteiten en resultaat

Energie besparen dicht bij de mensen brengen en koppelen aan een leuke methode, dat is *het Bespaarschaap*. Deze unieke communicatiecampagne enthousiasmeert de inwoners van Drenthe om actief aan de slag te gaan met energie besparen. De deelnemers sparen voor punten in de vorm van bespaarschappen, door het uitvoeren van bepaalde acties. Via een 'online schaapskooi' kunnen de gespaarde schapen vervolgens worden gehoed en ingezet voor energiebesparende producten.

Door de economisch slechte tijd is het lastig gebleken financiering te vinden voor een grote multimediale campagne, zoals op het bespaarschaap in eerste instantie was ingestoken. Begin 2011 is om deze reden, in samenspraak met de provincie, besloten om de campagne in twee fasen op te splitsen. In de eerste fase zijn we aan de slag gegaan om zoveel mogelijk mensen die 'Groen willen doen' via een laagdrempelige, online campagne aan het bespaarschaap te verbinden. In samenwerking met en met sponsoring van webbedrijf Aqtion is de campagnewebsite bespaarschaap.nl ontwikkeld. Deze is 1 september 2011 online gegaan. Door aanwezig te zijn bij een aantal (energiebesparings)markten (o.a. het Festival van Het Drents Landschap), met een Facebookpagina en een Twitteraccount en door deel te nemen aan landelijke campagnes als Dag van de Duurzaamheid, heeft Be Schaap deelnemers geworven. Dat zijn er eind 2011 ruim 630.

De deelnemers kunnen punten sparen door deel te nemen aan verschillende (online) activiteiten. Iedere maand staat een thema centraal waarop de activiteiten worden afgestemd. Voor ieder thema is, naast standaardactiviteiten als het invullen van een enquête over het thema, meterstanden bijhouden en uitvoeren van online testjes, een maandactie ontwikkeld. In plaats van één grote sponsor is via deze maandactie samengewerkt met diverse kleinere sponsors. Zo stond oktober in het teken van duurzame mobiliteit en is met 11 autodealers in Drenthe het op spanning brengen van de autobanden onder de aandacht gebracht. De autodealers hebben financieel bijgedragen aan het realiseren van deze actie. Andere organisaties als het Nederlands Instituut voor Verkeersveiligheid (NIV), Het Drents Landschap en GreenChoice hebben voor de verschillende maandacties producten beschikbaar gesteld.

De punten die de deelnemers sparen door deel te nemen aan de verschillende activiteiten, konden zij besteden in de webshop. Deze bevat een aantal unieke Bespaarschaaproducten zoals een klikosticker, brievenbussticker, slossen, tochtrol en verschillende energiebesparingsproducten. Voor de energiebesparingsproducten zijn lokale aanbieders benaderd. Zij hebben producten gratis of met korting aangeboden via de webshop.

Een doorlopende activiteit van het bespaarschaap is het bijhouden van de meterstanden. Hiervoor is speciaal een meterstandenmodule ontwikkeld. Deelnemers kunnen op de website van het bespaarschaap regelmatig hun meterstanden invullen. Deze worden overzichtelijk weergegeven in een grafiek, waarna ze hun verbruik kunnen vergelijken met de vorige periode of met het jaar ervoor. Deze activiteit is gekoppeld aan een goed doel. Voor iedere deelnemer die meterstanden bijhoudt, doneert het bespaarschaap € 2,- aan de schaapskuddes van Ruinen en Orvelte. Deze actie loopt tot april 2012. De actie heeft bijna € 1000,- opgeleverd voor de schaapskuddes.

Gedurende 2011 zijn verschillende partijen benaderd om alsnog fase 2 van het bespaarschaap, een grote multimediale campagne, in te kunnen gaan. Dit heeft helaas geen resultaat opgeleverd. In 2012 blijven we de online campagne zoals deze nu is opgezet, voortzetten en verkennen we de mogelijkheid om de campagne uit te breiden naar andere provincies. Dit biedt wellicht meer/andere sponsormogelijkheden. Daarnaast wordt gekeken naar een herhaling van het groepssparen met de Wijkaanpak, zoals dat onder het project Wijkaanpak is beschreven.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 630 deelnemers aan het bespaarschaap.
- Via twitter volgen 45 mensen de tips van Be Schaap en heeft Be Schaap 227 vrienden gemaakt op Facebook.
- Bijna 2.000 unieke bezoekers, die in totaal bijna 4.000 keer de website van het bespaarschaap bezoeken.
- 23 deelnemende bedrijven die hun energiebesparende producten of diensten ter beschikking stellen of de campagne sponsoren (door aanbieden product of dienst)
- 65 bestelde producten uit de webshop.
- 100 personen houden actief hun meterstanden bij.
- Ruim 200 mensen vullen de enquêtes in over energiebesparing.
- 57 prijzen worden uitgereikt aan deelnemers van de maandacties.

2.1.7. De Wijkaanpak

Omschrijving activiteiten en resultaat

Op basis van de door ons ontwikkelde leidraad voor een wijkgerichte aanpak, zijn wij in 2011 op verschillende plekken in Drenthe aan de slag gegaan. Het doel van de wijkaanpak is om bewoners te stimuleren en activeren samen aan de slag te gaan met duurzame energie in hun directe omgeving. Streven was om in acht wijken of buurten energiebesparingsinitiatieven te ontplooiën en ondersteunen, in samenwerking met gemeenten en/of woningcorporaties.

De gemeente Assen heeft ons gevraagd een wijktraject te starten in de buurt Ameltherhout. Hier is een motivatie-enquête uitgevoerd, een buurtteam opgericht van zes bewoners, een eerste bijeenkomst georganiseerd en voor circa 60% van de woningen een energieadvies opgesteld. Het buurtteam werkt grotendeels zelfstandig en wordt waar gevraagd door ons ondersteund of geadviseerd. Zij zijn nu bezig met het organiseren van collectieve inkoop. In dit traject is het consortium ENN betrokken.

Tweede helft 2011 is een wijktraject gestart in de gemeente Meppel, op verzoek van de gemeente en woningcorporatie Woonconcept. Hier is inmiddels een motivatie-enquête uitgezet en een eerste bijeenkomst met vijf buurtbewoners georganiseerd. Momenteel wordt gewerkt aan het plan van aanpak. Het betreft hier huurwoningen waaraan door Woonconcept onderhoudswerkzaamheden worden gepleegd, onder andere gerelateerd aan energiebesparing. Doel is om beide trajecten elkaar te laten versterken. Het buurtteam ziet zichzelf voornamelijk als klankbord en niet zozeer als uitvoerder van het project.

Eind 2011 heeft de gemeente Tynaarlo ons gevraagd om in de wijk Westlaren in Zuidlaren een wijktraject te starten. Zij heeft contact met een consortium die in de gemeente een aanbod voor ondersteuning en projecten aan de inwoners zal doen. Doel van de wijkaanpak is om bewoners te stimuleren aan de slag te gaan met het verbeteren van de energieprestatie van hun woning, zo de vraag van onderaf te stimuleren en te bemiddelen tussen het consortium en het op te richten buurtteam. Dit traject wordt in 2012 gestart en uitgevoerd.

In Westerbork, gemeente Midden-Drenthe, heeft de gemeente op basis van de wijkaanpak zelf een wijktraject opgezet. Dit heeft geleid tot verbetering van de energieprestatie van een aantal woningen. Wij hebben de gemeente hierbij gesteund door het geven van advies en het delen van onze ervaring. De gemeente is geïnteresseerd in het starten van een nieuw wijkproject. Dit komt waarschijnlijk in 2012 van de grond.

Bij de gemeente Borger-Odoorn ligt na overleg een kant-en-klaar plan voor een wijktraject. Zij zien momenteel financieel geen mogelijkheden om dit plan op korte termijn uit te voeren.

Vlak voor de zomervakantie 2011 zijn we via een ander energieproject, het bespaarschaap, van start gegaan met het groepssparen. Het concept is gebaseerd op die van de wijkaanpak, waarin samenwerken, laagdrempeligheid en van onderaf aanpakken centraal staan. Groepen leveren zelf een plan aan met activiteiten die zij willen uitvoeren. Iedere activiteit levert een aantal punten op. Wanneer zij voldoende punten hebben gespaard, ontvangen ze een energiebesparingsprijs. Deze prijs is gesponsord door Attero Wijster. In 2011 is de werving en voorbereiding gestart. Drie dorpen hebben zich aangemeld. Half november 2011 zijn deze dorpen gestart met de uitvoering van hun plannen. Onze rol is het begeleiden en adviseren van deze groepen waar gevraagd en het bewaken van de voortgang. In 2012 zullen wij het project vervolgen en vindt half juni de prijsuitreiking plaats.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- In zes wijken/dorpen worden gerichte energiebesparingsactiviteiten ontplooid en ondersteund. Voor de zevende locatie is inmiddels opdracht verleend.
- Assen is een voorbeeld- en leerproject voor andere gemeenten om een dergelijk wijktraject te starten.

2.2. Programma Milieukwaliteit en duurzaam ondernemen

2.2.1. Duurzame ontwikkeling Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe draagt zorg voor de milieubelangen op provinciaal niveau. Onze belangenbehartigersrol geven we vorm door overheden en bedrijven scherp te houden op de onderwerpen milieu en duurzaamheid en samen met onze partners en de voorlopers uit de markt nieuwe wegen te verkennen. Wij leveren gevraagd en ongevraagd advies aan overheden en bedrijven en leveren inbreng bij belangrijke beleidsthema's. Ook voeren we overleg of reageren we op milieuvergunningen. Belangrijke knelpunten binnen het Drentse milieubeleid zetten we op de beleidsagenda van overheden en bedrijfsleven met als doel om ze gezamenlijk op te lossen. In toenemende mate krijgt duurzame ontwikkeling ook een grotere plek in gebiedsontwikkeling. In dit jaar zijn de verdere uitwerking van de TT-visie, de uitvoering van het daaraan gerelateerde convenant en de visie Assen aan de Aa de meest aansprekende voorbeelden

Assen aan de Aa

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft samen met Staatsbosbeheer aan de basis gestaan van de visie Assen aan de Aa. De gemeente Assen heeft onze visie - waarin de stadsrandontwikkeling wordt gecombineerd met duurzame gebiedsontwikkeling - inmiddels overgenomen in zijn beleid. Assen aan de Aa is ook onderdeel geworden van de ontwikkeling van de Assen Florijnas, dat doorgaat als een project van nationaal belang. De Natuur en Milieufederatie Drenthe omarmt de verdere uitvoering van Assen aan de Aa en draagt hieraan bij o.a. door deelname aan de projectgroep samen met diverse gebiedspartners. In 2011 is voor dit gebied een projectenboek opgesteld en gepresenteerd. De visie en het projecten bieden tal van kansen voor duurzame gebiedsontwikkeling. De verdere uitvoering en financiering zullen in de komende jaren nu hun beslag moeten krijgen.

Visie TT omgeving en convenant

Naar aanleiding van de geluidsproblematiek rond het TT circuit en de zuidkant Assen hebben we eerder het initiatief genomen tot een integrale aanpak van de gebiedsontwikkeling, waarin het stoppen van de groei van de geluidsbelasting en het terugdringen van geluidsoverlast een belangrijk onderdeel vormt. De omgevingsvisie en het convenant zijn in 2010 afgerond. De uitvoering van de diverse onderdelen is in 2011 van start gegaan.

In één van de onderdelen, de versterking van het Witterveld, hebben we zelf mede initiatief genomen. We zijn een eigen onderzoek gestart naar mogelijkheden om dit waardevolle en kwetsbare gebied verder te versterken. Daarnaast hebben we het initiatief genomen om samen met recreatieondernemers en de gemeente te werken aan een ontwikkelingsperspectief Natuurlijke recreatie. Verder hebben we geadviseerd over vergunningverlening en handhaving rond dit gebied. Een grote tegenvaller daarbij was de ontwerpvergunning voor het schietterrein van Defensie. Deze vergunning zou neerkomen op een sterke toename van de geluidsoverlast in dit gebied. We hebben met een stevig bezwaarschrift afwijzend op deze vergunning gereageerd. Hoe de uiteindelijke vergunning zal uitpakken is nog onzeker.

Verder hebben we via de ingestelde overlegstructuur bijgedragen aan de diverse deelacties die voortvloeien uit het convenant. Over de meeste geluidsreducerende maatregelen bestaat helaas nog geen duidelijkheid. Op het onderdeel geluidswerende maatregelen bij de A28 zijn door de gemeente wel stappen ondernomen. Wij zullen dit proces positief kritisch blijven volgen.

Algemene advisering

In 2011 is aan deze advisering o.a. vorm gegeven via deelname aan de provinciale commissie omgevingsbeleid (AFLO), die op provinciaal niveau over diverse onderwerpen advies heeft uitgebracht. Onze inbreng in de Commissie Milieuhygiëne Luchtvaartterrein Eelde heeft dit jaar op een laag pitje gestaan. Het functioneren van deze commissie laat te wensen over en het wachten is op de instelling van een nieuwe Omgevingscommissie. Een omwonende van het Fochteloerveen stuurde ons uitgebreide waarnemingen over recreatievliegen boven stiltegebied Fochteloerveen. Wij bewerkten deze waarnemingen tot een paar grafieken met een toelichting. Uit de gegevens blijkt dat in de zomer nogal eens door recreatievliegers te laag over het gebied wordt gevlogen. Wij zullen dit onderwerp in 2012 op een geschikt moment agenderen.

In de verdere procedure rond de baanverlenging in Eelde speelden we een bescheiden rol. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is na eerdere uitspraken geen directe partij meer in deze procedure, maar heeft de Vereniging Omwonenden Luchthaven Eelde en het IVN een aantal malen van advies voorzien.

Voor wat betreft het vliegveld Hoogeveen schiepen wij de voorwaarden om in de toekomst te kunnen adviseren over geluidhinder. Wij vonden via ons netwerk een geschikte vertegenwoordiger voor de nieuwe omgevingscommissie van vliegveld Hoogeveen. In overleg met haar besloten we om vooral aandacht te gaan vragen voor het geluidsaspect van het vliegverkeer. Daarbij zal zij met name aandacht geven aan vliegverkeer boven stiltegebieden. Zij koppelt haar bevindingen terug met de terreinbeherende natuurorganisaties

Wij hebben samen met omwonenden, lokale natuur- en milieugroepen en de natuurbeschermingsorganisaties op diverse momenten inbreng geleverd in de planvorming voor de N33. Samen met hen voerden wij overleg met Rijkswaterstaat over de N33 en gaven met name advies over de ecologische verbindingen. Naar aanleiding van onze inspraakreactie zijn de ontwerpen van deze wegverdubbeling op diverse plaatsen aangepast en verbeterd. Op het kruispunt van de N33 en de A28 heeft onze inspraak inmiddels mede geleid tot een aanzienlijk goedkoper en milieutechnisch beter ontwerp.

Wij waren van plan om een rol te gaan spelen bij de ontwikkeling van de provinciale omgevingsdienst. De omgevingsdienst van provincie en gemeenten was in 2011 echter nog in een te prille fase om hier goed op in te kunnen spelen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Inbreng gebiedsontwikkeling en deelname projectgroep Assen aan de Aa
- Inbreng en uitvoering gebiedsvisie en convenant omgeving TT-circuit
- Deelname/advisering regionale vliegvelden
- Reactie/bezwaar ontwerpvergunning schietterrein Witterveld
- Inspraakreactie op OTB/MER voor de verbreding van de N33.
- Voorstel voor twee nieuwe wandelpassages in het tracé van de verdubbelde N33 en diverse ecopassages
- Adviseren over diverse milieuonderwerpen in de AFLO.

2.2.2. Ontwerpateliers Cradle to Cradle

Omschrijving activiteiten en resultaat

Cradle to Cradle (C2C) is een ontwerpfilosofie waarbij duurzaamheid als uitgangspunt wordt genomen. De C2C aanpak is goed bruikbaar voor bedrijven, zowel voor hun productontwerpen als voor de eigen ambitiestelling. De Natuur en Milieufederatie Drenthe wilde met haar inzet in dit project Cradle to Cradle en duurzaam ondernemen In Drenthe initiëren en stimuleren.

In 2011 is gebleken dat de concrete invulling van C2C als ontwerpfilosofie bij bedrijven moeizaam van de grond komt. Om de gewenste ontwikkeling naar meer duurzame ontwerpen toch in gang te zetten is ervoor gekozen om binnen het project veel meer de 'ketenbenadering' als uitgangspunt te nemen dan het initiëren van workshops gericht op het maken van concrete ontwerpen. De ketenbenadering biedt namelijk mogelijkheden voor verduurzaming zonder dat dit direct is gekoppeld aan een (duur) productontwerp.

Aan het stimuleren van deze ketenaanpak hebben we met verschillende activiteiten invulling gegeven. We hebben mede het initiatief genomen bij het tot stand brengen van Drentse samenwerking in de verfketen. Hierdoor zijn op lokaal en regionaal niveau bedrijven en instellingen betrokken bij verduurzaming van de verfketen. Wij hebben bijgedragen aan het opzetten van een gestructureerde overlegvorm voor deze keten. De overlegvorm is in Groningen en Friesland al eerder succesvol toegepast in de beton- en in de voedselketen. In Drenthe wordt het verfketenoverleg lokaal gestart in Hoogeveen.

Verder hebben we in het Drents Friese Wold diverse partijen bij elkaar gebracht, die te maken hebben met het verwerken van biomassa. Dit in 2010 gestarte initiatief heeft geleid tot een rapport over potenties van duurzame verwerking van biomassa in het Drents Friese Wold. We hebben samen met de betrokken partijen een werkatelier georganiseerd, waarin 20 personen deelnamen. Hier is een vervolgaanpak uit voortgekomen. De Dienst Landelijk Gebied zal samen met de provincie Drenthe en partijen uit de regio de verdere planontwikkeling voor benutting van de stromen ter hand nemen.

Draagvlak voor de ketenbenadering bij gemeenten kan een belangrijke bijdrage leveren om op meerdere plekken initiatieven van de grond te krijgen. Daarvoor hebben we voor medewerkers van Drentse gemeenten een bijeenkomst georganiseerd waarin zij konden kennismaken met de mogelijkheden voor ketenoverleg binnen hun gemeente. Aan de bijeenkomst hebben vijf gemeenten en de provincie Drenthe deelgenomen. Bij een aantal gemeenten heeft dit geleid tot vervolginiciatieven. Ook wordt naar aanleiding van deze bijeenkomst ketenoverleg geagendeerd bij het portefeuillehoudersoverleg van de Drentse gemeenten.

Om bredere bekendheid en meer draagvlak te genereren voor de C2C-filosofie zijn in 2011 presentaties verzorgd voor verschillende doelgroepen. Zo is voor 112 leerlingen van het Roelof van Echten College (Technasium, klassen 2 en 3) in Hoogeveen een inleiding verzorgd. Mede aan de hand van onze inleiding zijn de leerlingen samen met ECOVO aan de slag gegaan met het maken van concrete C2C-ontwerpen voor een beursstand. Ook voor het IVN in Assen (30 deelnemers) en de Lion's club in Westerbork (22 deelnemers) zijn inleidingen over C2C verzorgd.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Rapport Benutting van de biomassa uit het Drents-Friese Wold en organisatie bijeenkomst Biomassa Drents Friese Wold; 21 deelnemers. Hieruit is een vervolgaanpak gekomen die wordt getrokken door de Dienst Landelijk Gebied in opdracht van de provincie.
- Mede tot stand brengen van het Verfketenoverleg Noord-Nederland
- Organisatie Kennismakingssessie ambtenaren Noord-Nederland Ketenoverleg (12 januari) met als doel de verduurzaming binnen ketens en gemeenten uit te rusten met een bruikbare aanpak.
- Discussie C2C met EPEA, C2C en gebiedsontwikkeling in Rotterdam.
- C2C les/bijeenkomst IVN Assen (30 deelnemers),
- Lezing Duurzaam ondernemen / C2C Lion's Club Westerbork (22 deelnemers)
- Lezing C2C, duurzaam ontwerp, College Hoogeveen, (112 deelnemers). Leerlingen zijn aan de slag gegaan met duurzaam ontwerp

2.2.3. Hennep to House

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het project Hennep to House (H2H) is een meerjarig project waarbij we samen met de Natuur en Milieufederatie Groningen streven naar een 'klimaatsprong' door een succesvolle marktintroductie van echt duurzaam, regionaal geteeld en geproduceerd Cradle to Cradle bouw materiaal in Noord-Nederland. In samenwerking met de hele keten - van teelt tot toepassing - willen we bereiken dat regionaal geteelde hennep wordt verwerkt tot hoogwaardig isolatiemateriaal en grootschalig wordt toegepast in de woningbouw in Noord-Nederland en de aangrenzende regio's in Duitsland. In 2012 wordt het project afgerond.

De activiteiten in het kader van het project H2H concentreren zich rond de vier onderdelen uit het projectplan. Per onderdeel wordt aangegeven wat de activiteiten en resultaten in 2011 waren:

Onderzoek

De workshops met bouwondernemingen in 2010 maakten duidelijk dat de benodigde dikte van de bestaande isolatiematten het belangrijkste knelpunt vormen voor grootschalige toepassing van hennepisolatie in de woningbouw. De huidige benodigde dikte voor het verkrijgen van voldoende isolatiewaarde sluit niet aan bij de Nederlandse bouwpraktijk. Na een eerste oriënterend onderzoek door TNO in 2010 bleek dat er mogelijkheden liggen in verdere innovatie van het product en/of de productiemethode. Hierop is in 2011 verder ingezet. Daarom is prioriteit gegeven aan onderzoek naar de mogelijke innovatie van het product en de productiemethode, alvorens onderzoek te doen naar de marktpotentie. Hiervoor is in de loop van 2011 ook de benodigde aanvullende financiering gevonden en is een samenwerking tot stand gebracht met het Faser instituut uit Bremen, Hempflax, Applied Polymers uit Emmen, het 3-N instituut uit Werlte (DE) en TNO. Door de complexe voorbereiding kon het innovatieonderzoek uiteindelijk pas starten in november 2011 en dit zal in mei 2012 leiden tot een eindrapport. De eerste tussentijdse rapportages van maart 2012 laten zien dat met innovatie van het materiaal winst te behalen kan zijn.

Voor het uitvoeren van een onderzoek naar de marktpotentie van Hennepisolatie is in navolging op de activiteiten in 2010 contact gezocht met enkele kennisinstellingen in de regio. Dit leidde niet tot een concrete invulling, aangezien er geen studenten beschikbaar waren om het onderzoek uit te voeren. Begin 2012 wordt bepaald op welke manier dit onderzoeksspoor alsnog invulling krijgt.

Netwerken bij elkaar brengen:

Eén van de doelstellingen van het project H2H is dat netwerken bij elkaar worden gebracht en dat de belangrijkste stakeholders kennis nemen van de mogelijkheden van hennepisolatie. Hiertoe is het project in 2011 op diverse momenten bij verschillende doelgroepen onder de aandacht gebracht. Tijdens de Urgenda tour Groningen is H2H aan provinciale gedeputeerden en andere geïnteresseerden toegelicht. Hieruit zijn onder andere een presentatie aan en verdere gesprekken met de gedeputeerde van de provincie Groningen voortgekomen. Hennep to House is ook gepresenteerd tijdens 'Biobased economy workshops en dagen' in Noord-Nederland en tijdens beursdagen in Assen. Daarnaast is H2H gepresenteerd tijdens een congres van CLM Onderzoek en Advies en getoond aan en besproken met de gemeenten Hoogezand, Groningen, Slochteren en Borger-Odoorn. Er zijn gesprekken geweest met diverse woningcorporaties en bouwondernemingen in Noord-Nederland. Eén van de resultaten is dat Hennepvezelisolatie is opgenomen in de productcatalogus van Dubomat.

Open source communicatie:

De doelgroep van het project zijn mensen die professioneel geïnteresseerd zijn in (de ontwikkelingen rondom) hennepisolatie als innovatief isolatiemateriaal in de woningbouw. Voor het vergroten van de bekendheid van het project is in 2010 de website www.hennepthouse.nl ontwikkeld en onderhouden. In 2011 is deze website enkele keren inhoudelijk aangevuld met nieuwe ontwikkelingen en kennis. Aan de website is een LinkedIn groep gekoppeld waarop zowel door de projectleiding als door deelnemers discussies worden gevoerd en bediend. Op dit moment zijn er 41 mensen lid van de LinkedIn groep. Via andere relevante LinkedIn-groepen (zoals 'Duurzaam Bouwen' en 'BouwProfs') wordt door middel van het 'posten' van en/of reageren op discussies aandacht gegenereerd voor de LinkedIn en website van H2H. Via de website en LinkedIn zijn verzoeken om meer informatie beantwoord.

Voorbeeldprojecten

De toepassing van hennepisolatie in Noord-Nederland heeft het afgelopen jaar alleen kleinschalig plaatsgevonden. Het ging daarbij bovendien om particuliere opdrachtgevers, terwijl binnen het project wordt gemikt wordt op grootschalige toepassing, liefst in voorbeeldprojecten van grote commerciële bouwondernemingen. Die zijn uitgebleven, met name door marktontwikkelingen in de woningbouw. Ook het faillissement van één van de partners uit de beginfase van het project, een duurzame bouwondernemer met veelbelovende contacten, speelde daarin een rol. De praktijk is dat grote projectontwikkelaars biologische isolatiematerialen nog vrijwel nergens toepassen. Glas- en steenwol blijven de markt domineren en 'nieuwe' producten die meer duurzaam zijn krijgen moeilijk toegang. Aangezien zich in de loop van 2011 nog enkele kansen voor de opstart van voorbeeldprojecten hebben aangediend blijft de ambitie wel staan voor 2012.

Met het project H2H hebben we zowel in Nederland als in Duitsland op een positieve manier de aandacht gevestigd op de mogelijkheden van hennepisolatie. In 2012 moet die aandacht worden verzilverd in echte investeringen in productinnovatie en marketing.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Organisatie van een extern gefinancierd innovatieonderzoek door gerenommeerde Nederlandse- en Duitse onderzoeksinstituten, naar het product / de productiemethode van hennepisolatie, zodat het product beter aansluit bij de eisen van de Nederlandse woningbouwmarkt.
- Nieuwe stakeholders zijn actief betrokken bij het onderzoek;
- Presentatie van de voortgang van het project tijdens bijeenkomsten met stakeholders, via de website en via discussies op LinkedIn.
- Toepassing hennepvezel in de bouw (breder dan alleen isolatie) nadrukkelijk onder de aandacht bij onderzoeks-/innovatieinstellingen Syntens en TNO

2.2.4. Duurzaamheidsmagazine / Parkmanagement en duurzaam ondernemen

Omschrijving activiteiten en resultaat

De rol van de Natuur en Milieufederatie Drenthe als het gaat om het bevorderen van duurzaam produceren in Drenthe is ook die van aanjager van milieuvriendelijke procesvoering door bedrijven. Duurzaam ondernemen willen we samen met ondernemersorganisaties promoten. In 2011 zouden we de kansen voor het stimuleren en ondersteunen van duurzaam ondernemen via parkmanagement in beeld brengen en daarvoor een aanpak ontwikkelen. Halverwege het jaar hebben wij in overleg met de provincie gekozen voor een andere insteek van dit project. Ons werd door het bedrijf ETT media de kans geboden om voor alle bedrijven in Drenthe een magazine uit te brengen over duurzaam ondernemen. Een kans die we graag oppakten.

Ondersteund door provincie Drenthe, MKB-Nederland Noord en VNO NCW Noord hebben wij het magazine 'Doen' uitgebracht. Het magazine laat voorbeelden en projecten zien rond Duurzaam ondernemen in Drenthe. Voor de bedrijfsreportages putten wij vooral uit de bedrijven die vermeld staan op onze Duurzame initiatievenkaart, maar ook andere voorbeeldbedrijven en instellingen worden in het magazine uitgelicht. Artikelen worden geschreven door de Natuur en Milieufederatie Drenthe en externe schrijvers. De Natuur en Milieufederatie Drenthe stuurt de externe tekstschrijver(s) aan en doet de eindredactie op inhoud en vormgeving.

Via 'Doen' bereiken wij 7.500 bedrijven in de provincie Drenthe met nieuws en achtergrondinformatie over duurzaam ondernemen. Daarnaast worden de magazines actief verspreid naar een deel van ons eigen netwerk dat daarmee ook een breder beeld krijgt van de stand van zaken met betrekking tot duurzaam ondernemen in Drenthe.

Met het magazine 'Doen' gaan we ook door in 2012. De planning is dat er dan 4 nummers worden uitgebracht.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Uitgave 'Doen' nr. 1, september 2011
- Voorbereiding Uitgave 'Doen' nr. 2, uitgave februari 2012

2.2.5. Samen schoon op (de) weg

Omschrijving activiteiten en resultaat

Vanuit het project Samen schoon op (de) weg willen we overheden, bedrijven en inwoners van Drenthe inspireren en handelingsperspectieven bieden om zich schoner te kunnen vervoeren. Dit doen we door ze bewust te maken van de mogelijkheden die er zijn en zichtbaar maken wat er al gebeurt. Samen met partners willen we op een laagdrempelige manier het draagvlak bij de verschillende doelgroepen vergroten.

In 2011 hebben we een elektrische scootertour georganiseerd langs verschillende Drentse organisaties. We hebben hiermee directie en werknemers geïnformeerd over en kennis laten maken met de e-scooter als alternatief vervoermiddel voor de auto of conventionele scooter op de kortere afstanden. De e-scootertour hebben we georganiseerd en uitgevoerd samen met dealers en leveranciers van vijf e-scootermerken en de BOVAG.

Vijftien organisaties hebben kennism gemaakt met de elektrische scooter. In totaal hebben ongeveer 200 medewerkers de scooters uitgeprobeerd. De reacties van de organisaties op locatie en tijdens de evaluatie waren erg positief. Zij vonden het een mooie ervaring om de e-scooter te kunnen proberen en ook het verschil tussen de modellen te kunnen ervaren.

Uit de evaluatieronde na afloop van de e-scootertour onder de contactpersonen kwam naar voren dat zij het prettig hebben gevonden dat de tour bij het bedrijf langskwam. Een algemeen evenement had voor de meesten niet gewerkt. Daarnaast gaven alle organisaties aan dat zij zeker aan het denken zijn gezet over hun vervoerswijze. Een aantal gaf aan dat zij de elektrische scooter zeker als optie zien en dit binnen de organisatie uit willen zetten. Helaas is er op dit moment nog geen bedrijf dat naar aanleiding van de tour daadwerkelijk een e-scooter heeft aangeschaft. De reden die door de organisaties wordt opgegeven is het ontbreken van budget door bezuinigingen. Eén organisatie gaf aan de e-scooter niet geschikt te vinden voor haar werkzaamheden.

Communicatie & PR

De aftrap van de e-scootertour is verzorgd door gedeputeerde Henk Brink. Dit vond plaats bij adviesbureau Tauw in Assen. Zij zaten in het aanschaftraject voor twee e-scooters. Het persbericht is verschenen in diverse regionale bladen (onder andere gezinsblad Assen, krant van Hoogeveen en Zuidoosthoek) en provinciale en landelijke websites (onder andere van Vroege vogels). De contactpersoon van Tauw gaf aan dat de proefritten tijdens de aftrap van de e-scootertour hen volledig hebben overtuigd en aanleiding zijn geweest om vlak daarna de e-scooters te bestellen.

Voorafgaand aan de tour is via RTV Drenthe radio aandacht gevraagd voor de e-scootertour. Tijdens de tour is RTV Drenthe (zowel tv als radio) aanwezig geweest. Zij hebben een item uitgezonden. Daarnaast is op radio Tynaarlo en via verschillende websites aandacht besteed aan de tour. In Meppel is wethouder Ton Dohle meegetourd. Dit is opgepikt door diverse regionale bladen (onder andere Meppeler Courant) en websites.

De deelnemende organisaties hebben vanuit de e-scootertour (huisstijl 100.000 voertuigenplan) een informatieflyer ontvangen over de elektrische scooter.

Vervolg

Eén van de deelnemende e-scooterdeals was zo enthousiast over het concept dat zij in het voorjaar 2012 een dergelijk evenement in Emmen willen organiseren. Op 10 april staan zij met een aantal merken e-scooters op een bedrijventerrein bij Dibo. Alle omliggende bedrijven worden uitgenodigd om een testrit te maken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe geeft een inleiding tijdens deze dag.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- 15 deelnemende organisaties aan de e-scootertour
- Veelvuldige aandacht in de media
- Informatieflyer over de e-scooter voor de deelnemers
- Samenwerking met Bovag en leveranciers/dealers van vijf e-scootermerken

3.1. Programma provinciale netwerken en ondersteuning

3.1.1. Ondersteuning netwerk natuur- en milieuvrijwilligers

Omschrijving activiteiten en resultaat

Wij ondersteunen de lokale natuur- en milieuvrijwilligersgroepen in Drenthe. Het betreft een zeventigtal lokale natuur- en milieugroepen, waarvan 39 bij ons zijn aangesloten.

Het project levert een bijdrage aan de programmadoelstelling: Het maken van een meetbare en zichtbare verbinding met een grote groep mensen die actief en passief willen bijdragen aan onze natuur- en milieudoelen.

Ruim 250 mensen maken deel uit van ons netwerk van betrokken vrijwilligers bij aangesloten en niet-aangesloten Drentse natuur en milieugroepen. Zij zijn actief binnen hun vrijwilligersorganisatie, velen ontvangen onze nieuwsbrief en allen onze specifieke berichten voor Drentse natuur- en milieuvrijwilligers. Het zeventigtal groepen is te vinden op onze website met doorverwijzingen naar hun websites en activiteiten. Vrijwilligers zijn actief betrokken bij onze projecten, bijvoorbeeld door een bijdrage te leveren op onze bijeenkomsten en excursies.

Aansluitend aan onze provinciale Natuurvisie 'Een groene kijk' is samen met drie IVN-groepen in Tynaarlo en Natuurmonumenten een avond georganiseerd voor leden en belangstellenden. In het najaar is voor alle vrijwilligers een bijeenkomst georganiseerd waarbij de stand van zaken van het (landelijke en provinciale) natuurbeleid en gezamenlijke activiteiten werden besproken. Dit heeft een vervolg gekregen tijdens de statenvergadering waarin de provinciale besluitvorming over het Natuurakkoord van Rijk en IPO aan de orde kwam. Daarbij waren veel vrijwilligers aanwezig.

Aanvullend aan het project Groene nieuwsvoorziening is een eerste stap gezet om lokale groepen een plek te geven in onze Drentse natuur- en milieunieuwsbrief. Er is een afstemming geweest met de groepen over het promoten van de Groene Agenda, bijv. op hun websites en het (zelf) vermelden van activiteiten op de Groene Agenda. Ook is aangesloten bij het project 'Stilte op de kaart' met het aanbod om gezamenlijk stilteactiviteiten voor het brede publiek op te zetten. Op dit aanbod kwam vanuit de bestaande natuur- en milieugroepen geen reactie. Uiteindelijk is door het benaderen van andere plaatselijke initiatiefnemers wel een aanbod aan stilteactiviteiten gerealiseerd (zie het project Stilte op de kaart).

Met diverse groepen wordt regelmatig gecommuniceerd en vindt onderlinge afstemming en ondersteuning plaats, zoals met het Platform Duurzaam Meppel, Platform Assen Groen, Fietzersbond-afdelingen, IVN-groepen, Natuur en Milieugroep gemeente Coevorden, Natuurplatform Drentsche Aa, etc. Daarnaast heeft een terugkoppeling plaatsgevonden van de gespreksronde met aangesloten organisaties (2010) over hun wensen t.a.v. ondersteuning en afstemming.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Gezamenlijk met drie IVN-groepen in Tynaarlo en Natuurmonumenten georganiseerde bijeenkomst over onze provinciale natuurvisie 'Een groene kijk'; 60 deelnemers
- Up to date vermelding en doorverwijzing van alle lokale natuur- en milieugroepen op onze website, gerangschikt naar werkgebied
- Actieve bijdrage aan de natuurgidsencursussen van het IVN in Roden, Assen en Tynaarlo
- Algemene Vergadering (jaarvergadering, 20 mei; 30 aanwezigen), met aansluitend een bijeenkomst over de Drentse kernkwaliteiten (40 aanwezigen) en veldexcursie (30 deelnemers)
- Op de Duurzaamheidsdag (11-11-11) is een tweede bijeenkomst met een inhoudelijk thema georganiseerd (inpassing schaalvergroting melkveehouderij en natuurbeleid) voor vrijwilligers van natuur- en milieugroepen en deelnemers aan het RO-netwerk
- De actieve leden van groepen zijn in de loop van het jaar over een vijftal onderwerpen geïnformeerd door middel van specifieke nieuwsmailingen.

3.1.2. Servicepunt / vraagbaak natuur en milieu

Omschrijving activiteiten en resultaat

Wij stellen onze kennis en ons netwerk graag ter beschikking aan inwoners van Drenthe, die met praktische of inhoudelijke vragen zitten op natuur- en milieugebied. Onze focus ligt daarbij op de manier waarop men bij kan dragen aan de bescherming van natuur en milieu in Drenthe.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe blijft een belangrijke vraagbaak voor mensen met allerlei soorten vragen over natuur en milieu. Soms betreft het algemene vragen, maar vaak ook heel specifiek. Het beantwoorden van vragen die binnenkomen via het algemene telefoonnummer, e-mailadres of het contactformulier op de website kan meestal snel. In tegenstelling tot de vragen die direct bij inhoudelijke medewerkers binnenkomen, gaat het daarbij vaak om mensen die voor het eerst kennismaken met de Natuur en Milieufederatie Drenthe. In voorkomende gevallen zijn deze mensen ook gevraagd - bij de beantwoording van hun vraag - of zij interesse hebben in deelname aan onze activiteiten; met goed resultaat.

Om vragen efficiënt te kunnen afhandelen hebben we bekeken of het mogelijk is om een overzicht van veel gestelde vragen met antwoorden (FAQ) op te stellen en op de website te publiceren. Uit een analyse van binnengekomen vragen bleek dat ze te divers zijn of te specifiek voor een bepaald gebied/bepaalde situatie om er algemeen geldende antwoorden aan te koppelen. Op basis daarvan is besloten geen FAQ te publiceren op de website.

De website Milieuhulp.nl, ontwikkeld en beheerd door De Natuur en Milieufederaties en Milieudefensie, heeft een belangrijke functie bij het beantwoorden van vragen, met name over ingewikkelde procedures en vergunningtrajecten. Deze website heeft mede op ons verzoek in 2011 een transformatie ondergaan. Binnen de website zijn meer verschillende ingangen gecreëerd om vragen te stellen en er zijn veel meer concrete 'hulpmiddelen' zoals voorbeeldbrieven en stappenplannen opgenomen. Daarmee komt de website ook meer tegemoet aan de wensen van de bezoekers. Het voornemen is dat elke provinciale milieufederatie meer eigen 'kleur' kan geven aan 'Milieuhulp'. Landelijke afspraken hierover zijn nog in ontwikkeling en mede op basis daarvan zal de digitale vraagbaak ingepast worden in onze website, samen met het al bestaande contactformulier (waarop nu al vragen gesteld kunnen worden) en verwijzingen naar andere relevante sites met natuur en milieu-informatie.

Ons voornemen was verder een deskundigenpanel op te richten dat bereid is (complexe) vragen over natuur en milieu, die binnenkomen bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe, te (helpen) beantwoorden. Voor dit panel is een aantal mensen benaderd, met wisselend resultaat. De praktijk wijst uit dat wij de meeste vragen zelf efficiënt kunnen afhandelen dan wel kunnen doorverwijzen. Op specifieke onderwerpen loont het de moeite om bij binnenkomende complexe vragen op zoek te gaan naar advies. Het (brede) netwerk van de Natuur en Milieufederatie Drenthe biedt in voorkomende gevallen doorgaans voldoende ingangen om de gevraagde kennis te mobiliseren. Overigens is wel een specifiek deskundigen-netwerk tot stand gebracht binnen het project RO-netwerk (lokale deskundigheid op het gebied van ruimtelijke ordening).

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- De website www.milieuhulp.nl.
- Dagelijkse afhandeling mondelinge en telefonische vragen en verzoeken; een deel van de (ingewikkelder) vragen is geregistreerd (37 vragen);
- Analyse van de binnenkomende vragen en beantwoording
- Informatie, doorverwijzing en contactformulier op onze website

3.1.3. Nieuwe Binding Drenthe / De Milieunairs

Omschrijving activiteiten en resultaat

Met de uitvoering van het project 'Nieuwe Binding Drenthe' geven we inhoud aan een nieuwe vorm van betrokkenheid bij het werk van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Doel hierbij is om het draagvlak voor natuur en milieu zichtbaarder te maken en participatie te stimuleren.

Veel aandacht is gegaan naar de werving van nieuwe relaties van de Natuur en Milieufederatie Drenthe. Daarbij wordt de in eerdere jaren ontwikkelde strategie om mensen te werven op verschillende niveaus van betrokkenheid voortgezet. Niveaus van betrokken zijn: geïnformeerd willen worden door middel van onze nieuwsbrief ('kennissen'), mee willen doen, bijv. via De Groene Peiler ('deelnemers') en tot slot ons als organisatie en onze werkzaamheden willen steunen ('supporters'). De werving in 2011 heeft zich grotendeels gericht op interesse in onze nieuwsbrief. Op bijeenkomsten is actief geworven voor nieuwe belangstellenden. Voorbeelden zijn de landschapsproeverij, Nacht van de Nacht en de dag van de Stille.

Binnen onze projecten en campagnes zijn specifieke activiteiten aangeboden aan de nieuw geworven personen, waarmee zij hun betrokkenheid op het gebied van natuur en milieu in Drenthe kunnen tonen. Goede voorbeelden hiervan zijn het Noordelijk Energiedebat, activiteiten voor het RO-netwerk en 'Warmlopen voor natuur in Drenthe'.

Het doel was ook om in 2011 een milieunairsbeurs en een milieunairspakket van groene producten en diensten te organiseren, waar duurzame producenten en consumenten samenkomen. Hiervoor hebben we de benodigde financiering niet rond gekregen.

Landelijke samenwerking

Bij de uitvoering van dit project is ervoor gekozen om zoveel mogelijk in landelijk verband op te trekken. De Natuur en Milieufederatie Drenthe vervulde hierbij de rol van landelijk projectleider. Binnen het landelijke project zijn gezamenlijke instrumenten voor werving ontwikkeld en is geïnvesteerd in het professionaliseren van 'relatiemanagement' (inclusief een bijbehorend CRM-systeem) om gericht met onze doelgroepen te kunnen communiceren en een duidelijke gezamenlijke uitstraling te realiseren. Ook is een landelijke wervingscampagne rondom de campagne 'Meld onnodig licht' uitgevoerd. Deze campagne heeft voor Drenthe 20 nieuwe relaties opgeleverd. De landelijke samenwerking krijgt in 2012 een vervolg, waarbij de focus zal liggen op nieuwe methoden voor binding.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Samen met de andere provinciale natuur- en milieufederaties is een gezamenlijke aanpak en professionalisering van het relatiebeheer ontwikkeld (CRM systeem), dat in 2012 wordt ingevoerd;
- Wervingsmiddelen (zoals wervingskaartjes Nacht van de Nacht, banners en oproepen op website) gericht op de werving van nieuwe nieuwsbrieflezers en panelleden voor de Groene Peiler;
- Organiseren van een samenhangend en structureel aanbod van producten en activiteiten voor 'deelnemers': mensen die zich al aan de Natuur en Milieufederatie Drenthe hebben gebonden.

3.1.4. Duurzame initiatieven in de kaart gespeeld

Omschrijving activiteiten en resultaat

Het project Duurzame initiatieven in de kaart gespeeld heeft als doel het netwerk van Drentse duurzame initiatieven te versterken, duurzame initiatiefnemers met elkaar te verbinden en de initiatieven bekender te maken in Drenthe. Het project bestond in 2011 uit vier onderdelen met verschillende soorten activiteiten.

De duurzame initiatievenkaart Drenthe

De kaart laat zien welke initiatieven er in Drenthe zijn genomen en welke samenwerkingsverbanden er zijn. Op de kaart zijn in 2011 meer dan 35 initiatieven opgenomen van zowel ondernemers, als lokaal actieve groepen inwoners. Het verbindende karakter van de kaart kreeg vooral vorm door een speciale LinkedIn netwerkgroep die voor dit project is aangemaakt. Bij deze LinkedIn groep waren eind 2011 in totaal 118 mensen aangesloten, zowel uit het bedrijfsleven als vanuit instellingen. Via LinkedIn wordt over duurzame initiatieven gediscussieerd en worden aankondigingen voor bijeenkomsten en workshops verstuurd. De kaart zelf fungeert hierbij als een naar de buitenwereld zichtbaar element. Door de kaart in het magazine Doen een prominente plaats te geven zorgen wij ervoor dat het bedrijfsleven de kaart en de LinkedIn groep onder ogen bleven krijgen.

Nieuwsvoorziening

In 2011 is aan het netwerk van de duurzame initiatieven kaart vijf maal een nieuwsbrief verstuurd met nieuws over duurzaam ondernemen. In de nieuwsbrief werden nieuwe bijeenkomsten aangekondigd en werden extra de nieuwe initiatieven van de kaart getoond.

Bijeenkomsten georganiseerd door de Natuur en Milieufederatie Drenthe

In 2011 zijn drie bijeenkomsten georganiseerd door de Natuur en Milieufederatie Drenthe. De startbijeenkomst van 14 april 2011 in Bitter en Zoet in Veenhuizen is bezocht door ruim 70 mensen en was vooral bedoeld om de deelnemers met elkaar kennis te laten maken.

In juni 2011 is voor bedrijven uit het netwerk van de duurzame initiatieven en Drenthe Bespaart een bijeenkomst georganiseerd over de subsidieregeling voor energieconsortia in Noord-Nederland. De 18 bezoekers aan deze bijeenkomst kwamen uit de hoek van energiebesparing en woningverbetering. Mede naar aanleiding van deze bijeenkomst hebben bedrijven elkaar opgezocht om gezamenlijk in een consortium te gaan werken aan energiebesparing bij huishoudens.

Een derde bijeenkomst is gezamenlijk met het bedrijf Duurzom georganiseerd. Het ging daarbij om een workshop over duurzaam ondernemen. Binnen het netwerk van de duurzame initiatieven bleek voor deze workshop helaas onvoldoende belangstelling.

Bijeenkomsten voor en door het netwerk zelf

De verwachting was dat er vanuit het netwerk op eenvoudige wijze bedrijfsexcursies konden worden opgezet, waarbij de Natuur en Milieufederatie Drenthe alleen optreedt als facilitator (indien gewenst). Hoewel de netwerkdeelnemers een aantal malen zijn bevroegd op excursies, is het aanbod vanuit de initiatieven zelf zeer beperkt gebleven. Wel bleken partijen en bedrijven die via de LinkedIn groep aan de duurzame initiatieven kaart verbonden zijn actief in het organiseren van bijeenkomsten (uiteraard niet specifiek voor de Duurzame initiatieven op de kaart). Er zijn in 2011 diverse activiteiten gestart, via de LinkedIn groep verspreid en onder de aandacht gebracht. Daarmee heeft de kaart met de LinkedIn groep een interessante wijze van communiceren opgeleverd die na uitbreiding met andere groepen en netwerken in de toekomst kan worden versterkt. Wij streven ernaar om in 2012 met de kaart als bindend en zichtbaar element en de bijbehorende LinkedIn groep sterk uit te breiden, zowel met Drentse als met Groningsen en Friese initiatieven.

Producten en resultaten

- Presentatie duurzame initiatievenkaart; www.duurzameinitiatieven.nl
- Vijf nieuwsbrieven met nieuwe initiatieven, nieuws over duurzaam ondernemen in Drenthe en activiteiten in Drenthe
- Op de kaart zijn 38 initiatieven geplaatst
- Er zijn 3 bijeenkomsten voorbereid: 1 startbijeenkomst, 1 bijeenkomst over subsidieregeling (samen met bedrijven Drenthe Bespaart) en een bijeenkomst voor lokale groepen. Daarnaast is een workshop in samenwerking met een initiatief voorbereid, maar wegens onvoldoende belangstelling afgeblazen

- De startbijeenkomst is bezocht door ruim 70 mensen van bedrijven uit Drenthe.
- De LinkedIn groep Duurzame initiatieven Drenthe heeft 118 leden (stand april 2012). Via de LinkedIn groep worden uitnodigingen en bijeenkomsten gepost.
- Via de LinkedIn groep en de kaart zijn een aantal bijeenkomsten, workshops en excursies aangeboden, zoals bijeenkomsten van Educohof, World Energy now, Urgenda en Noordbaak. Er zijn oproepen geplaatst voor excursies naar windparken en voor workshops en informatiebijeenkomsten over duurzaam ondernemen.

3.1.5. Coördinatie / samenwerking Drentse natuur- en milieuorganisaties

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is het centrale aanspreekpunt op het gebied van natuurbescherming in de provincie. Daarnaast spelen wij een belangrijke rol in het afstemmen van de activiteiten van de verschillende organisaties en in een zo efficiënt mogelijke verdeling van het natuurbeschermingswerk. Dat doen we onder meer via het natuurbeschermingsoverleg, dat door ons wordt georganiseerd en voorgezeten.

In 2011 hebben we het natuurbeschermingsoverleg negen keer georganiseerd en via een excursie naar natuurgebieden in Duitsland de samenwerking en kennis versterkt. Naast de Natuur en Milieufederatie Drenthe nemen Het Drentse Landschap, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en het IVN Consulentenschap aan het overleg deel. Belangrijke terugkerende onderwerpen waren dit jaar (de consequenties van de bezuinigingen op) het natuurbeleid en de ruimtelijke ordening. Ook heeft afstemming plaatsgevonden over onze inbreng bij de provinciale herijking van de EHS (Ecologische Hoofdstructuur). Verder zijn dit jaar in het overleg onder meer de plannen voor de gebiedsontwikkeling Norderbrug, werklandschap Assen Zuid, Visie oostelijke stadsrand Meppel en hippisch centrum De Wolden besproken. Tenslotte heeft afstemming plaatsgevonden over grotere bestemmingsplannen, zoals buitengebied Westerveld, Midden-Drenthe en Noordenveld. Dit heeft geleid tot overeenstemming over en stroomlijning van gezamenlijke acties en reacties op de plannen.

Wij namen in 2011 ook het initiatief voor een nota waarin de gezamenlijke ambities van de natuur- en milieuorganisaties in Drenthe in de komende vijf jaar zijn verwoord. Hiermee hebben wij een gezamenlijk richtsnoer waardoor, werkplannen beter op elkaar afgestemd kunnen worden.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Coördinatie en uitwisseling inbreng Drentse natuurbeschermingsorganisaties
- Negen keer provinciaal natuurbeschermingsoverleg
- Excursie naar veenreservaten Emsland en locaties langs de Ems
- Perspectiefnota 2011-2015 van de gezamenlijke natuur- en milieuorganisaties in Drenthe.

3.2. Programma Natuur en Milieucommunicatie

3.2.1. Algemene natuur- en milieuvoorlichting

Omschrijving activiteiten en resultaat

De Natuur en Milieufederatie Drenthe gebruikt communicatie als belangrijkste instrument voor het realiseren van haar doelstellingen. We maken hiervoor gebruik van verschillende middelen vanuit de verschillende rollen die we vervullen en gericht op de doelgroepen die we willen bereiken. Daarbij zetten we steeds vaker nieuwe media in.

In 2011 zijn de mogelijkheden van de nieuwe media uitgebreid verkend en hebben we ons geschoold in de toepassing ervan. Belangrijker nog is dat goede stappen zijn gemaakt met het gebruik van enkele veelgebruikte social media platforms binnen projecten. Zo is uitgebreid ervaring opgedaan met Facebook bij het project 'Bespaarschaap', is veel gecommuniceerd via 'LinkedIn' bij o.a. het project 'Duurzame initiatieven op de kaart' en hebben we filmpjes van landschapsverhalen op YouTube geplaatst. De ervaringen maken duidelijk dat we met Social Media een veel bredere doelgroep bereiken en vooral veel 'interactiever' kunnen communiceren.

In 2011 zijn 33 persberichten door onszelf uitgebracht die vrijwel allemaal zijn overgenomen door de (regionale) pers. Met ingang van oktober 2011 worden onze nieuws- en persberichten ook via ons eigen Twitteraccount verder onder de aandacht gebracht. In minder dan drie maanden tijd heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe al 93 followers op Twitter.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Toename van de (strategische) inzet van verschillende social media platforms (met name Facebook, LinkedIn, Twitter en YouTube) bij de communicatie over onze projecten;
- 33 persberichten die zijn overgenomen in (regionale) media;
- Nieuws- en persberichten zijn via Twitter verder onder de aandacht gebracht. Eind 2011 heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe 93 followers op Twitter.

3.2.2. Natuur en Milieunieuws Drenthe

Omschrijving activiteiten en resultaat

In Drenthe zijn veel groene en duurzame initiatieven en activiteiten van particulieren, maatschappelijke organisaties, bedrijven en overheden. Ook is er een breed publiek dat geïnteresseerd is in deze onderwerpen. Met een brede en gevarieerde informatievoorziening houden wij iedereen op de hoogte van alles wat er speelt op het gebied van natuur, landschap en milieu in Drenthe en onze eigen activiteiten.

Ook maken wij meetbare en zichtbare verbindingen met een grote groep mensen die actief en passief willen bijdragen aan onze natuur- en milieudoelen. De Natuur en Milieufederatie Drenthe geeft invulling aan de zichtbare en inspirerende samenwerking van de Drentse natuur- en milieuorganisaties.

Groene nieuwsvoorziening (Ziezo)

In 2011 hebben wij periodiek (8x) onze digitale nieuwsbrief, de *Ziezo!*, uitgebracht. Deze bevat beschouwingen, nieuws en meedoe-activiteiten, waarbij de focus ligt op onze eigen (samenwerkings-)projecten en activiteiten. Ook zijn er vier speciale uitgaven uitgebracht van de *Ziezo!*, waarin een specifiek thema of campagne onder de aandacht is gebracht. Hiermee bereiken we per jaar ruim 2.000 relaties en brengen we ze regelmatig op de hoogte van onze visie en activiteiten.

Website

De Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een actuele en goed onderhouden website gekoppeld aan de mogelijkheden van web 2.0 (social media) informatie. De website heeft een groot bereik bij in natuur en milieu geïnteresseerde individuen en groepen. Via www.nmfdrenthe.nl bieden wij doorlopend actuele informatie over onze projecten en activiteiten en plaatsen wij het belangrijke Drentse natuur en milieu nieuws. In 2011 heeft de website 18.000 unieke bezoekers gehad.

Groene agenda

Daarnaast hebben wij een gezamenlijke nieuwsvoorziening over alle belangrijke groene en duurzame activiteiten in Drenthe. Deze Groene agenda hebben we in 2011 gelanceerd en heeft eind 2011 al ruim 300 abonnees. Met 'De Groene Agenda' bieden wij een zo compleet mogelijk overzicht van alle groene publieksactiviteiten in Drenthe.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Er zijn 8 reguliere digitale nieuwsbrieven ('Ziezo') verschenen met actuele en opiniërende natuur- en milieu items. Daarnaast is er een speciale uitgave geweest voor Warmlopen voor natuur (2254 ontvangers in februari), 2 maal een speciale Ziezo verschenen met het thema Noordelijk Klimaat Perspectief (juni 2959 ontvangers en in november 2837 ontvangers), 1 special van de Landschapsverhalen (september 2253 ontvangers) en 1 Nacht van de Nacht Ziezo (2201 ontvangers).
- Een verkenning naar de mogelijkheden voor een vernieuwde, aantrekkelijke en flexibel inzetbare digitale nieuwsvoorziening, met ruimte voor diverse groene partners voor opinie en achtergronden voor alle in milieu en natuur geïnteresseerde individuen en groepen in Drenthe.
- De website www.nmfdrenthe.nl is verder verbeterd en interactiever gemaakt. Er is een koppeling toegevoegd met Twitter en er is een flashbalk voor actuele campagnes die regelmatig wisselt. Ook is de Google Maps applicatie toegevoegd. Deze is gekoppeld aan de Groene Agenda Drenthe, de Duurzame Initiatieven Drenthe, Beeldschoon water en Warmlopen voor natuur.
- De bezoekersaantallen van de website zijn flink toegenomen in 2011: in totaal werd de website bijna 30.000 keer bezocht door ruim 18.000 bezoekers. Ten opzicht van 2010 is het aantal unieke bezoekers met bijna 6.000 personen toegenomen.
- De Groene Agenda van Drenthe, waarin tweewekelijks alle natuur- en milieuorganisaties in Drenthe hun groene activiteiten kunnen plaatsen en waarmee een groot publiek wordt bediend van interessante activiteiten op gebied van natuur en milieu in Drenthe is gemaakt, geïmplementeerd en in gebruik genomen. Ruim 300 personen hebben zich op de Groene Agenda geabonneerd in de tweede helft van 2011. De Groene Agenda is één van de betere bezochte items op de website (na home en nieuws op de derde plaats).

- Om de Groene Agenda te vullen zijn de volgende middelen en kanalen ingezet. Mensen kunnen via een formulier op de website zelf groene agenda-items aanleveren. In 2011 zijn via het aanmeldformulier op de website 20 activiteiten binnen gekomen, waarvan er 18 geplaatst zijn. Daarnaast zijn activiteiten gehaald uit binnengekomen nieuwsbrieven, aankondigingen, persberichten, etc.
- In 2011 zijn er ruim 150 nieuwsberichten op de website geplaatst. Ook worden de nieuws- en persberichten via Twitter verder onder de aandacht gebracht. Eind 2011 heeft de Natuur en Milieufederatie Drenthe 93 followers op Twitter.

3.2.4. Burgerparticipatie met de Groene Peiler

Omschrijving activiteiten en resultaat

Wij beschikken over een online panel van in natuur en milieu geïnteresseerde inwoners van Drenthe, waaraan wij enkele keren per jaar een vragenlijst voorleggen. De resultaten van peilingen gebruiken we bij onze projecten. In de peilingen bieden wij doorgaans vervolgactiviteiten aan. Zo verbreden wij ook de deelname aan onze activiteiten ten behoeve van natuur en milieu. Het aantal panelleden groeide in 2011 naar ruim 1000.

Er hebben vier peilingen plaatsgevonden. Er is nog altijd sprake van een redelijke deelname aan de vragen (ca. 40% respons) en positieve reacties op de participatievragen.

Producten (meetbare prestaties / indicatoren)

- Februari: peiling over Ruimtelijke kwaliteit in Drenthe; 400 deelnemers; geen specifieke participatievragen, wel suggesties doen voor het provinciale beleid en mogelijkheid te reageren op de enquête zelf. Werd volop gebruik van gemaakt.
- 8 juni Participatiepeiling naar de belangstelling voor het helpen bij het uitzetten van Groene Wandelroutes i.s.m. Recreatieschap Drenthe. Veel belangstelling om bij te dragen (184 personen). Voor een specifieke route zijn mensen door recreatieschap gevraagd. Ook gevraagd of men een uitnodiging wilde voor de landschapsproeverij (109 personen).
- Medio juni: peiling energie etc. i.s.m. het Dagblad van het Noorden, inclusief bindingsvraag: "Wilt u meedoen aan een debat over klimaat en energie", ca. 100 belangstellenden.
- Dankzij het feit dat deze peiling ook geplaatst kon worden in het Dagblad van het Noorden is hij ook benut voor de werving van nieuwe panelleden. 215 belangstellenden reageerden positief op de vraag in het Dagblad van het Noorden "Wilt u vaker meedoen aan groene peilingen". Hieruit kwamen aanvankelijk 41 daadwerkelijke aanmeldingen, waarvan 17 voor Drenthe, later na een nieuwe benadering nog plus 83 aanmeldingen, waarvan 29 voor Drenthe.
- Oktober: (landelijke) peiling Lichthinder. Respons 35%. Participatievraag: doe zelf een melding over lichthinder. Vervolgens zijn de ruim 90 mensen die een melding hebben gedaan, weer gevraagd of men belangstelling had voor onze nieuwsbrief, dan wel of men nader op de hoogte gehouden wilde worden over behoud van duisternis. Dit heeft een tiental aanmeldingen opgeleverd. Een deel van de melders zal in 2012 nog benaderd worden.

BIJLAGE

1. Algemene informatie

Statutaire naam, vestigingsplaats en rechtsvorm

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe is 1971 opgericht onder de toenmalige statutaire naam "Stichting voor natuur-, milieu- en landschapsbescherming Drenthe MILIEURAAD DRENTHE". Deze naam is bij de statutenwijziging in 2010 gewijzigd in stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe. De Natuur en Milieufederatie Drenthe is bij de Kamer van Koophandel ingeschreven onder nummer S 41018499. De vestigingsplaats is Assen.

Doelstelling

De stichting heeft ten doel het behoud en de verbetering van de kwaliteit van de natuur, het milieu en het landschap en het bevorderen van duurzame ontwikkeling in het bijzonder in de provincie Drenthe, alles in de meest ruime zin.

2. Bestuur en directie

De stichting Natuur en Milieufederatie Drenthe heeft een algemeen en een dagelijks bestuur. In 2011 was het bestuur als volgt samengesteld:

Dagelijks bestuur

J.L. Gunter, penningmeester tot 17 mei 2011 en voorzitter vanaf 17 mei 2011

B. Reitzema, vice-voorzitter

A. van Rhijn-Van der Veer, secretaris

F.G. Blanckenborg, penningmeester ad interim vanaf 17 mei 2011

Algemeen bestuur

T. Beuling, lid algemeen bestuur

G. van den Berg, lid algemeen bestuur

T.A.C.O. van den Heiligenberg, lid algemeen bestuur

M. Hofstee-Van Hoorn, lid algemeen bestuur

H.A. Moorlag, lid algemeen bestuur

Bestuursleden worden bij coöptatie benoemd voor een zittingsduur van 4 jaar en zijn tweemaal herbenoembaar.

Directie

De directeur van de Natuur en Milieufederatie Drenthe is R. Hoekstra.

Nevenfuncties

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de nevenfuncties van bestuur en directie:

Naam	Nevenfunctie
B. Reitzema	<ul style="list-style-type: none">• directeur Reitz Consult (ZZP'er)• vrijwillig kaderlid: consultant /trainer/coach voor FNV Bondgenoten/AbvaKabo en Anbo• bestuurslid AbvaKabo Afd. Noord en Midden Drenthe
A. van Rhijn-Van der Veer	<ul style="list-style-type: none">• Penningmeester Nederlandse Dendrologische Vereniging• Voorzitter Stichting POP Groen• Lid en Penningmeester Adviesraad Platteland en Kleine kernen Gem. Tynaarlo• Bestuurslid Imkersvereniging Haren-Paterswolde• lid Deelnemersraad Stichting Pensioenfonds Wolters Kluwer Nederland
J.L. Gunter	<ul style="list-style-type: none">• Interim- en projectmanager• Voorzitter stichting Pinetum Ter Borgh
F.G. Blanckenborg	<ul style="list-style-type: none">• Voorzitter van de Raad van Advies Noord van het IVN• Bestuurslid van de Faunabeheereenheid Fryslân• Lid van de Bestuurscommissie Oosterwolde-Elsloo-Appelscha (landinrichting)• Voorzitter van Stichting Service Dogs• Penningmeester Van Stichting Activiteitencentrum De Miente.• Penningmeester van Probusclub Oosterwolde.
T. Beuling	<ul style="list-style-type: none">• Clusterhoofd projecten waterschap Hunze en Aa's• Lid ledenraad Univé Stad en Land
G. van den Berg	<ul style="list-style-type: none">• lid Algemeen Bestuur waterschap Reest en Wieden
T. van den Heiligenberg	<ul style="list-style-type: none">• Medewerker Natuurorganisaties in het Waddengebied
M. Hofstee-Van Hoorn	<ul style="list-style-type: none">• Secretaris / penningmeester Stichting Kampvreugd, Ameland
H.A. Moorlag	<ul style="list-style-type: none">• Correspondent Hoogeveensche Courant (Natuur en milieu)• Toezichthouder / inventarisator Het Drentse Landschap.• Woordvoerder Dassenwerkgroep Zuid-Drenthe
R.Hoekstra	Geen

Bezoldiging en vergoedingenbeleid

De natuur- en milieufederatie heeft een arbeidsvoorwaardenbeleid dat zoveel mogelijk gerelateerd is aan het arbeidsvoorwaardenbeleid van de provincie Drenthe.

De bestuursleden ontvangen geen bezoldiging. Ze ontvangen alleen een beperkte vergoeding voor gemaakte onkosten (op basis van declaraties).

Code goed bestuur

De bestuursleden van de Natuur en Milieufederatie Drenthe, onderschrijven de volgende principes:

1. Binnen de instelling dient de functie 'toezicht houden' (vaststellen of goedkeuren van plannen, en het kritisch volgen van de organisatie en haar resultaten) duidelijk te zijn gescheiden van het 'besturen' dan wel van de 'uitvoering'.
2. De instelling dient continu te werken aan een optimale besteding van middelen, zodat effectief en doelmatig gewerkt wordt aan het realiseren van de doelstelling.
3. De instelling streeft naar optimale relaties met belanghebbenden, met gerichte aandacht voor de informatieverschaffing en de inname en verwerking van wensen, vragen en klachten.

In deze verantwoordingsverklaring wordt beschreven op welke manier de Natuur en Milieufederatie Drenthe invulling geeft aan deze principes.

Principe 1 - Functiescheiding tussen toezicht en uitvoering

Bij de Natuur-en Milieufederatie Drenthe is de uitvoering van het beleid gescheiden van de functie 'toezicht houden'. De manier waarop deze scheiding plaatsvindt is vastgelegd in het besluit *Beschrijving en besluit scheiding tussen functie 'toezicht houden' en 'besturen / uitvoering' bij de Milieufederatie Drenthe*, vastgesteld in de bestuursvergadering van 12 februari 2009. Dit besluit betreft geen beleidswijziging van de milieufederatie.

Het bevestigt de hierboven onderschreven functiescheiding, zoals die al was vastgelegd in diverse voorgaande besluiten en zoals die ook in voorgaande jaren is toegepast.

Over de taakverdeling tussen directie (uitvoering) en bestuur (toezichthouder) zijn afspraken vastgelegd in het *directiestatuut*, vastgesteld op 20 juni 2000.

Evaluatie van het functioneren van de directie vindt jaarlijks plaats op basis van een gesprek met een lid van het Dagelijks Bestuur. Dit bestuurslid rapporteert over de evaluatie aan het Dagelijks Bestuur. Voor het evalueren van het functioneren van het bestuur heeft is in 2010 een leidraad (checklist) vastgesteld. Van de (jaarlijkse) evaluatie wordt een schriftelijk verslag gemaakt.

Over de taakverdeling binnen het bestuur (toezichthouder) zijn afspraken vastgelegd in het bestuursbesluit *Taakverdeling c.q. verantwoordelijkheden van bestuur Milieufederatie Drenthe*, vastgesteld op 21 februari 2007. Bij wijziging van de bestuurssamenstelling kan de taakverdeling bij bestuursbesluit worden gewijzigd op basis van de deskundigheden van de afzonderlijke bestuursleden.

Principe 2 - Optimale besteding van de financiële middelen

Optimalisering van de effectiviteit van de organisatie vindt op onder meer op de volgende manier plaats:

- De organisatie streeft naar een verantwoorde verhouding tussen productiviteit en overhead. Als referentiepunten hanteren we daarbij overheadgemiddelden van vergelijkbare goede doelenorganisaties. Het bestuur heeft de norm voor het percentage beheer- en administratie vastgesteld op maximaal 30% waarbij wordt gestreefd naar een percentage van 20% of lager
- Daarnaast werkt de Natuur en Milieufederatie Drenthe aan optimalisering van haar effectiviteit door:
 - Structurele samenwerking met plaatselijke groepen, de provinciale milieufederaties, terreinbeheerders en overige partners
 - Benchmarking
 - Uitwisseling van kennis over organisatieveranderingen en verbeteringsprocessen met andere provinciale instellingen.

Principe 3 - Streven naar optimale relaties met belanghebbenden

In het Communicatiestrategie Milieufederatie Drenthe 2008-2010 is vastgelegd op welke manier de Natuur en Milieufederatie Drenthe de communicatie met haar belanghebbenden wil verbeteren. De Natuur en Milieufederatie Drenthe zal zich blijven richten op beleidsbeïnvloeding via bestuurders en bedrijfsleven, maar wil zich daarnaast meer richten op een goede en efficiënte informatievoorziening aan een breed publiek; d.w.z. alle in natuur, milieu en landschap geïnteresseerde mensen.

Tot slot bestaat er voor belanghebbenden de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de Natuur en Milieufederatie Drenthe, als zij het bijvoorbeeld niet eens zijn met de uitvoering van activiteiten of constateren dat er sprake is van inconsistentie van beleid. Voor een correcte verwerking van de klachten is in 2005 de *Klachtenprocedure Milieufederatie Drenthe* vastgesteld.

De volledige tekst van de klachtenprocedure is bij de Natuur- en Milieufederatie Drenthe op te vragen.

3. Vrijwilligersbeleid Natuur en Milieufederatie Drenthe

Sinds het bestaan van de Milieufederatie Drenthe zijn er altijd personen geweest, die zich belangeloos hebben ingezet voor de organisatie, vooral door middel van advisering over organisatorische zaken. De Natuur Milieufederatie Drenthe waardeert de inzet en betrokkenheid van de vrijwilligers. Hun inzet is van groot belang voor onze doelstellingen. De natuur- en milieufederatie kent verschillende soorten vrijwilligers.

- **Achterban**

De leden van de actieve achterban bestaan uit leden van aangesloten organisaties en andere natuur- en milieugroepen in Drenthe en personen die zich individueel betrokken weten bij het werk van de milieufederatie. De Natuur en Milieufederatie Drenthe ziet het als één van haar belangrijkste taken om

deze vrijwilligers actief te ondersteunen. Zij doet dit door middel van het verstrekken van informatie, advisering, het organiseren van activiteiten en het verstrekken van voorlichtingsmateriaal.

- Incidentele vrijwilligers en onbezoldigde medewerkers

Op de verschillende werkterreinen van de milieufederatie zijn medewerkers actief (geweest) die hun werk onbezoldigd verrichten. Ook de bestuursleden van de Milieufederatie Drenthe worden tot deze categorie gerekend. De Natuur en Milieufederatie Drenthe vergoedt eventuele onkosten, die deze vrijwilligers maken voor het uitvoeren van hun werk ten behoeve van de organisatie.

Voor de vrijwilligers die het werk vanuit ons kantoor verrichten is de aansprakelijkheidsverzekering van de organisatie van toepassing.

De Natuur en Milieufederatie Drenthe stelt zich ten doel de betrokkenheid van vrijwilligers in stand te houden en uit te breiden naar een zo groot mogelijke groep mensen.

Het in stand houden en vergroten van de betrokkenheid wordt door de milieufederatie gedaan:

- met inachtneming van het door het bestuur vastgestelde beleid en
- op voorwaarde dat de betrokkenheid van de vrijwilligers de onafhankelijke positie van de Natuur en Milieufederatie Drenthe niet belemmert.

4. Financieel beleid

De Natuur en Milieufederatie Drenthe is een stichting zonder winstoogmerk. Zij ontvangt inkomsten voor het merendeel uit subsidies, fondsen en in beperkte giften. De besteding van deze inkomsten wordt inhoudelijk verantwoord in ons jaarverslag en onze productrekening en financieel in onze jaarrekening. Paragraaf 4 van deze bijlage bevat een overzicht van de staat van baten en lasten over 2010 en de vooruitblik voor 2011.

Ons beleid t.a.v. reserves en fondsen is opgenomen in onze jaarrekening. De organisatie beschikt over een minimale continuïteitsreserve voor het opvangen van fluctuerende inkomsten, risico's en voor voldoende liquiditeit. De organisatie heeft geen beleggingen. De financiële middelen zijn ondergebracht op bank- en spaarrekeningen.

5. Staat van baten en lasten 2011 en vooruitblik 2012

Staat van baten en lasten 2011	Werkelijk 2011 Euro	Begroting 2011 Euro	Werkelijk 2010 Euro
Baten			
* Baten uit eigen fondswerving	-	-	-
* Baten uit gezamenlijke acties	-	-	-
* Baten uit acties derden	240.388	277.515	328.569
* Subsidies van overheden	643.587	642.171	525.629
* Baten uit beleggingen	-	-	-
* Overige baten	94.522	96.200	61.833
Som der baten	978.497	1.015.886	916.031
Lasten			
<i>Besteed aan doelstellingen</i>			
* Uitvoeringskosten Groene ruimte	404.247	444.735	386.193
* Uitvoeringskosten Duurzame ontwikkeling	340.551	357.553	285.748
* Uitvoeringskosten Kerntaken en milieucommunicatie	192.702	212.398	211.775
* Overige	14.777	1.200	8.163
<i>Werving baten</i>	-	-	-
<i>Kosten beheer en administratie¹</i>	-	-	-
	952.277	1.015.886	891.879
* Tekort / overschot	26.220		24.152
Som der lasten	978.497	1.015.886	916.031
De bestemming van het resultaat is als volgt:			
* Continuïteitsreserve	31.730		31.356
* Reserve financiering activa	5.510-	-	7.204-
	26.220	-	24.152

1 De provinciale milieufederaties hanteren voor het inzichtelijk maken van deze kosten een uniforme systematiek die gebaseerd is op de aanbeveling Toepassing van Richtlijn 650 voor Kosten Beheer en Administratie van de Vereniging Fondsenwervende Instellingen (VFI). De kosten voor beheer en administratie worden inzichtelijk gemaakt in de bijlage Toelichting lastenverdeling, maar worden in de staat van baten en lasten toegerekend aan de doelstellingen.

Toelichting bij staat van baten en lasten en tabel productrekening

In het totaaloverzicht van de productrekening is de projectomzet (baten en lasten) weergegeven op basis van het begrote uurtarief van € 103,50. In de jaarrekening is de projectomzet weergegeven op basis van het gerealiseerde uurtarief, omdat deze presentatie beter aansluit op die van de andere natuur- en milieufederaties. Beide presentaties geven hetzelfde boekjaarresultaat.

6. Meerjarenoverzicht baten en lasten

	2007	2008	2009	2010	2011
Totaal besteed aan doelstellingen ten opzichte van som der baten	95%	101%	104%	97%	97%
Totaal besteed aan doelstellingen ten opzichte van som der lasten	100%	100%	100%	100%	100%
Kosten eigen fondsenwerving ten opzichte van baten uit eigen fondswerving	0%	0%	0%	0%	0%

	2007	2008	2009	2010	2011
Bestedingen doelstellingen	905.666	1.142.441	1.212.305	891.871	952.277
Baten doelstellingen	958.173	1.128.638	1.165.512	916.031	978.497

7. Vooruitblik 2012

Onze organisatie kent de laatste jaren een redelijk stabiele omvang en omzet en een goede productiviteit. De begroting van 2012 laat in het verlengde daarvan geen grote wijzigingen zien. De in 2011 gerealiseerde productiviteit hopen we ook in 2012 te kunnen realiseren.

Iedere dag meer dan een miljoen

Met de flinke bezuinigingen waar het kabinet Rutte op inzet neemt het belang van particuliere fondsenwerpers zoals de Nationale Postcode Loterij toe. De goededoelenloterij is een bewezen en succesvol middel tot fondsenwerving. Inmiddels wordt er jaarlijks door de Goede Doelen Loterijen (Nationale Postcodeloterij, BankGiro Loterij en Vriendenloterij) € 400 miljoen geworven voor het goede doel; dat is meer dan € 1 miljoen per dag.

Bovendien is de steun meerjarig en zijn de bijdragen vrij te besteden. De Goede Doelen Loterijen zijn hiermee de grootste fondsenwerper van Nederland en derde van de wereld: 25% van alle private giften in Nederland komt van de deelnemers van de Goede Doelen Loterijen.

De drie loterijen hebben als missie het steunen van goede doelen die werken aan:

- een rechtvaardige en groene wereld: Nationale Postcode Loterij
- cultuur en behoud cultureel erfgoed: BankGiro Loterij
- verbetering van welzijn en gezondheid in Nederland: Vriendenloterij.

Maandelijks spelen 3,5 miljoen huishoudens in Nederland met deze loterijen mee, en met de helft van hun lot dragen ze bij aan een betere wereld.

Het kabinet heeft in 2011 aangegeven het kansspelbeleid te willen moderniseren. Wij hopen dat de voorgestelde wijzigingen in het kansspelbeleid de Nationale Postcode Loterij voldoende ruimte laten om de succesvolle fondsenwerving op dit niveau voort te zetten. Zonder hen zouden wij vele van onze initiatieven immers niet (goed) kunnen realiseren!